

Slutrapport

Återrapportering av ekonomiskt stöd till lokalt brottsförebyggande projekt

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har kunnat genomföras med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå). Arbetet dokumenteras och efter insatsen lämnas en slutrapport till Brå.

Erfarenheterna från de olika projekten är många gånger intressanta för andra som arbetar med brottsförebyggande arbete och därför publicerar Brå ett urval av rapporterna på myndighetens webbplats.

För sakuppgifter och slutsatser står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på www.bra.se/lokaltarbete

”Det här är större än en mottagning”

Utvärdering av Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg

Cecilia Hansen Löfstrand

Kvalitetskriterier för FoU-rapporter vid FoU i Väst/GR

En FoU-rapport vid FoU i Väst/GR ska:

- vara relevant för praktiskt verksamma och politiker inom välfärdsområdet,
- sätta studien i ett vidare sammanhang och vända sig till en bredare målgrupp än de som är direkt berörda,
- vara utvecklingsorienterad,
- anknyta till relevant forskning/kunskapsutveckling inom området,
- innehålla en beskrivning av metod och tillvägagångssätt samt en genomarbetad analys,
- vara tillgänglig, välstrukturerad och kännetecknas av god språkbehandling,
- före publicering granskas av forskare och anställda inom Göteborgsregionens kommunalförbund och Västra Götalandsregionen.

© FoU i Väst/GR

Första upplagan juni 2008

Layout: Infogruppen GR

Omslagsbild: Ola Kjelbye

Tryckeri: PR-Offset, Mölndal

ISBN: 978-91-89558-50-2

FoU i Väst

Göteborgsregionens kommunalförbund

Box 5073, 402 22 Göteborg

e-post: fou@grkom.se

”Det här är större än en mottagning”

Utvärdering av
Stödcentrum för unga
brottsoffer i Göteborg

Cecilia Hansen Lövstrand

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	7
I. INLEDNING.....	11
Perspektiv på brottsofferstöd	12
Det unga brottsoffret tillblivelse	20
Syfte och frågeställningar.....	22
2. FÖRARBETE, UPPDRAG OCH ORGANISATION.....	23
Bakgrund och utgångspunkter	23
Projektets uppdrag och dilemman.....	31
Verskamheten som försöksprojekt	36
Behov av att se över uppdraget	40
3. EXPERTDISKURSEN OM UNGA BROTTSOFFER I KONKRET PRAKTIK.....	43
Diskursens härkomst och utveckling.....	44
Det unga brottsoffret blir till.....	47
Att få dem att berätta – i tal eller text	54
Vikten av att prata ut.....	69
4. UTMANINGAR OCH GRÄNSDRAGNINGAR I DET BROTTSOFFERSTÖDJANDE ARBETET	73
Offerideologin och avvikande bemästringsstrategier	74
Reaktioner och omständigheter som inte passar krishanteringsmodellen	75
Brottsofferstödjarnas gränsdragningar	80
Avvikande bemästringsstrategier	86

5. UTÅTRIKTAT ARBETE: SAMARBETE MED ANDRA AKTÖRER...	93
Brottsofferjouren	93
Kvinnojourerna.....	95
Polisen	96
Socialtjänsten.....	101
Skola och fritidsverksamhet.....	102
6. OPINIONSBILDANDE ARBETE.....	109
Kunskapsspridning och attitydarbete för att nå mörkertalet	110
Alla ungdomar som potentiella brottsoffer?.....	111
7. PROBLEMOMRÅDEN OCH VÄGVAL	
– EN SAMMANFATTNING	115
Behov av översyn av uppdraget.....	115
Behov av kontinuerlig kunskapsdokumentation.....	117
Behov av att reflektera över gränsdragningarnas betydelse	118
Behov av samordning och fördjupat samarbete.....	120
Behov av klart syfte och målgrupper för opinionsbildande arbete...	123
BILAGOR.....	126
Bilaga 1: Tillvägagångssätt, metoder, material och analys.....	126
Bilaga 2: Exempel på dokumentation av metoder i stödsamtal med unga brottsoffer.....	133
Litteraturlista	141
Rapporter från FoU i Väst/GR.....	149

Sammanfattning

Syftet med denna rapport är att beskriva, analysera, och utvärdera projektet och verksamheten Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg, som erbjuder brottsutsatta ungdomar, anhöriga och vittnen stödsamtal, praktiska råd och stöd under rättsprocessen. Utvärderingen omfattar studier av verksamhetens organisering och förändring, selektions- och hjälpprocessen samt det utåtriktade arbetet. Den har genomförts genom observationer, genomgång av textdokument som ger uttryck för eller belyser verksamheten samt intervjuer med verksamhetens personal, andra aktörer i dess omgivning och brottsutsatta ungdomar som har besökt verksamheten. Några centrala frågor har varit:

Hur tolkas verksamhetens uppdrag och omsätts till konkret praktik? Hur uppfattar, talar om och hanterar brottsofferstödjarna de brottsutsatta ungdomarnas problem och behov? Vad utgör brottsofferstöd? Vilka gränsdragningar gör brottsofferstödjarna i relation till hjälpsökande ungdomar och andra professionella aktörer? Hur arbetar brottsofferstödjarna för att nå ungdomar som inte polisanmäler brottshändelsen och som inte söker hjälp? Hur arbetar man för att sprida kunskaper om det unga brottsoffrets situation till andra professionella aktörer, ungdomar och allmänheten?

I rapporten problematiseras olika aspekter av arbetet med och för brottsutsatta ungdomar. Begränsningar, gränsdragningar och utmaningar lyfts fram. Expertdiskursen om unga brottsoffer redogörs för, liksom de antaganden som den bygger på och dess konsekvenser för bemötandet och hanteringen av brottsutsatta ungdomar samt arbetet som helhet. I detta sammanhang definieras expertdiskursen som de grundläggande antaganden, förväntningar, förhållningssätt och sätt att tala om brottsutsatta ungdomars problem och behov som förekommer inom verksamheten och som framträder i intervjuer med brottsofferstödjare och brottsutsatta ungdomar.

Ett grundläggande antagande inom verksamheten är att utsatthet för brott innebär en form av kris och att brottsutsatta behöver bearbeta händelsen och sina känsloreaktioner genom att i stödsamtal prata ut om dem. Det anses generellt vara en förutsättning för att kunna må bättre. Diskursen bygger också på en speciell syn på *unga brottsoffer*, vilka antas vara svårare att nå än vuxna brottsoffer. De unga brottsoffren anses vara svårare att nå för vuxna, än för ungdomar som kan bidra med personliga erfarenheter av brott. Unga brottsoffers motvilja mot att prata ut om vad de varit med om och de egna känsloreaktionerna anses vara större än vuxna brottsoffers. Ungdomar antas i högre utsträckning än vuxna utsättas för brott och vara mindre benägna än brottsutsatta vuxna att polisanmäla brott. Dessutom antas ungdomar, till skillnad från vuxna, inte ha kännedom om var de kan få stöd.

Bland vissa av de intervjuade ungdomarna förekommer olika bemästringsstrategier, det vill säga sätt att förstå och handskas med svåra situationer och erfarenheter som avviker från expertdiskursens grundläggande antaganden och gränsdragningar samt vad som av majoritetssamhället uppfattas som riktigt och rätt. Att vara lyhörd för, uppmärksamma och uppmuntra avvikande men för individen framgångsrika bemästringsstrategier utgör en utmaning för det brottsofferstödande arbetet. Olika omständigheter, exempelvis hjälpsökande som inte vill prata om känslor, utgör utmaningar för brottsofferstödarna, eftersom dessa inte passar krishanteringsmodellen.

Uppdraget är tvådelat och innebär att verksamheten ska utveckla och driva en mottagning för brottsutsatta ungdomar samt bedriva ett utåtriktat och opinionsbildande arbete i förhållande till andra professionella, ungdomar och allmänheten. Det ingår i den andra delen av uppdraget att utveckla metoder för att nå mörkertalet, det vill säga de som inte polisanmäler eller söker professionellt stöd.

Omkring nittio procent av besökarna har polisanmält brottet och till mottagningen kommer 57 besökare per år och heltidstjänst (3,5 heltidstjänster). Antalet besökare är något lågt i jämförelse med ett par andra stödcentra i landet och ungdomsmottagningar i Västra Götaland. Det relativt låga antalet besökare kan tolkas på två sätt. Det kan ses som ett tecken på att verksamheten har alltför omfattande personalresurser i förhållande till behoven. Men brottsofferstödarna utgår från idén om ett omfattande mörkertal och vänder sig därför i det opinionsbildande arbetet till ungdomar generellt. Alla ungdomar blir enligt detta sätt att tänka *potentiella* brottsoffer. Som en konsekvens av nämnda perspektiv blir uppgiften och det opinionsbildande arbetet mycket omfattande och verksamheten, inklusive personalresurserna, anses därför snarare behöva utökas.

Att målgruppen för det opinionsbildande arbetet inte bara inkluderar

brottsutsatta ungdomar, utan också ungdomar överlag, andra professionella aktörer och allmänheten, gör att uppgiften ibland upplevs som både övermäktig och otydlig. Det aktualiserar behovet av att avgränsa denna del i uppdraget som enligt nuvarande uppdragsbeskrivning utgör en *lika* viktig del som mottagningen för brottsutsatta ungdomar. Detta opinionsbildande arbetet skulle kunna effektiviseras genom centralisering, samordning av lokala resurser och samarbete. Och istället för att rikta sig till *alla* ungdomar kan verksamheten arbeta med riktade insatser till *vissa* ungdomar. Verksamheten kan också, i högre grad av vad som görs i dag, utgå från de behov som på olika vis aktualiseras i stadsdelarna. Ett mer riktat och avgränsat arbetssätt förutsätter att den specifika målgruppen – mörkertalet – *explicit* avgränsas.

Personalen tar principiellt inte tar avstånd från all användning av manualer för klientsamtal. De värjer sig emellertid mot att själva använda en manual för stödsamtalen, vilket betraktats som något för den osäkra nybörjaren, och förespråkar arbete med utgångspunkt i *en verktygslåda*. I denna specifika verksamhet innefattar invändningen mot manualer och manualanvändning också en invändning mot detaljstyrning av det dagliga arbetet och den typ av arbetsledning som det implicerar. I arbetsorganisationer med yrkesgrupper vars arbete präglas av en hög grad av autonomi och diskretion finns inte sällan ett motstånd mot att formalisera arbetet. Det innebär i sin tur att det blir svårt för utomstående att få en inblick i verksamheten och att arbetsorganisationen blir sårbar, eftersom den blir beroende av de enskilda individer som utgör organisationen. En kontinuerlig kunskapsdokumentation – något som denna utvärdering delvis kan bidra med – är särskilt viktig i denna verksamhet eftersom ett syfte med verksamheten som försöksprojekt var att utveckla metoder för stödsamtalen och arbetet med att nå mörkertalet.

I. Inledning

Det brottsofferstödande arbetet i Sverige har uppmärksammats som ett viktigt brottsförebyggande arbete (Carlstedt 2004:6). Ungdomsbrott har framställts som ett stort problem (Lindgren 2006) och som framgår i denna rapport anses utsatthet för brott drabba ungdomar särskilt hårt och i särskilt hög utsträckning. Att bli utsatt för brott kan vara en omskakande upplevelse som kan få negativa konsekvenser för den drabbade individen, men också för samhället i stort. Utsatthet för brott och brister i samhällets bemötande av brottsutsatta kan leda till en misstro mot rättssamhällets institutioner. Detta är en problematik som uppmärksammat och som särskilt anses gälla för ungdomar. Av den anledningen har verksamheter som riktar sig till brottsutsatta ungdomar vuxit fram i olika delar av landet. Denna rapport är en utvärdering av en sådan verksamhet: Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg.¹

Med ”unga brottsoffer” menas inom Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg barn och ungdomar ”som utsatts för en brottslig handling”, oavsett om brottet har polisanmälts (www.ungabrottsoffer.se). Verksamheten tar emot barn och ungdomar under tjugotre år som bor i Göteborgs kommun, liksom deras anhöriga och vittnen. Hjälpökande tas emot oavsett om en polisanmälan gjorts och kan vara anonyma (Göteborgs Stad 2004:2). Stödsamtal erbjuds till brottsutsatta ungdomar, anhöriga och vittnen för att ”bearbeta brottshändelsen och dess följder”. Även praktisk hjälp och rådgivning erbjuds målgruppen. En viktig avgränsning är att barn och ungdomar som har ut-

¹ Utvärderingen har finansierats av Göteborgs kommun, FoU i Väst/GR samt Brottsförebyggande rådet.

satts för hedersrelaterade brott eller brott inom familjen inte tas emot (www.ungabrottsoffer.se, Socialstyrelsen 2005:11).²

Göteborgs kommunstyrelse gav Cityenheten inom Stadsdelsnämnden Centrum i uppdrag att utveckla ett Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Detta skulle bedrivas som ett fyraårigt projekt under perioden 2004-2007. I samband med bildandet av den sociala resursnämnden i januari 2007 flyttades ansvaret för Stödcentrum för unga brottsoffer dit.³ Kommunstyrelsen beviljade sedermera en ansökan av Social resursnämnd om att förlänga projekttiden med ett år. Projektet har alltså blivit femårigt och löper under perioden 2004-2008 och har en årsbudget på 3 miljoner kronor, varav 0,6 miljoner kronor årligen avsätts till utåtriktad verksamhet.

I denna rapport kommer verksamheten – perspektiv, utgångspunkter och arbetssätt – att beskrivas, problematiseras och diskuteras. Olika begränsningar och möjliga risker lyfts fram, liksom de gränsdragningar som görs i synnerhet i relation till hjälpsökande som unga brottsoffer.

Perspektiv på brottsofferstöd

Brottsofferrörelsen

Uppkomsten av begreppet ”brottsoffer” i Sverige har daterats till år 1970 och under 1970-talet växte en så kallad brottsofferdiskurs fram (Österberg 2002:13). Det finns i dag ingen allmänt vedertagen definition av begreppet⁴, men däremot ”mer eller mindre allmänna idéer om vem som är ett äkta och riktigt offer – och vem som inte är det” (Burcar 2005:17f.). Brottsofferdiskursens rötter kan spåras till den feministiska samtalsordningen under 1960- och 1970-talen, men också bland annat till kriminalpolitikens utveckling och förändring (Österberg 2002:13). Brottsofferdiskursen kan definieras som historiskt, socialt och kulturellt specifika antaganden, förväntningar, förhållningssätt och sätt att tala om brottsoffer.⁵ Den etablerades genom ideella

2 Barn och ungdomar 0-18 år som blivit utsatta för brott som misshandel och sexualbrott kan numera också vända sig till Barnhuset i Göteborg. Där kan även de som utsatts för hedersrelaterade brott få hjälp, liksom om brottet skett inom familjen. Barnhuset i Göteborg ingår i en nationell försöksverksamhet med ”samverkan under ett tak” vid misstanke om brott mot barn (Socialstyrelsen 2006).

3 Social resursnämnd innehåller många verksamheter som riktar sig till så kallade socialt utsatta grupper (funktionshindrade, missbrukare, våldsutsatta kvinnor och barn, hemlösa med flera).

4 Anna Ryding (2005, kapitel 4) fann exempelvis att sex olika definitioner av brottsoffer användes inom ramen för den typ av brottsofferstödande arbete som hon studerat: en polisiär, en ideologisk, en ideell, en juridisk, en folkpsykologisk och en byråkratisk.

5 För vidare klagöranden gällande begreppet diskurs, se under rubriken ”Expertdiskursen om unga brottsoffer”, nedan.

krafter: den feministiska rörelsen som betonade solidaritet med kvinnor och genom den rörelse som betonade solidaritet med brottsoffer. Brottsofferdiskursen kom så småningom att prägla kriminalpolitiken. Framväxten av brottsofferdiskursen kan ses som en reaktion mot efterkrigstidens humanitära kriminalpolitik, vilken innebar att påföljderna mildrades och att lagöverträdare genom vård och rehabilitering ”skulle hjälpas att bli bättre människor” (Lindstedt Cronberg 2002:38). Brottsofferrörelsens företrädare reagerade mot att gärningsmännen fick hjälp och stöd, medan brottsoffren negligerades, och hävdade att brottsoffren på moraliska grunder var mer berättigade till stöd och hjälp (ibid.). Brottsofferrörelsen har varit framgångsrik i arbetet för att uppmärksamma brottsoffers situation och behov av stöd.⁶ Brottsofferrörelsens arbete kan, enligt Anna Ryding (2005), förstås i termer av en moralisk definitionsprocess. I sitt arbete försöker brottsofferrörelsens representanter etablera moraliska gränser, vilka är svåra att upprätthålla och i det enskilda fallet blir föremål för förhandlingar. Brottsofferstöd som en moralisk definitionsprocess handlar till stor del om ”att sortera ut vilka som är rättmätiga och sympatiska offer”. Processen äger rum på två nivåer. Dels kämpar aktörer inom brottsofferrörelsen för att ”få allmänheten att uppmärksamma problemet i fråga”. Dels kämpar de för att ”få offren själva att uppleva problemens relevans, liksom att erbjuda dem en lösning” (Ryding 2005:14).

Som vetenskaplig disciplin har kriminologin en mycket lång historia, medan viktimologin etablerades först under 1970-talet, vilket sammanföll med samhällets uppmärksammande av brottsoffer (Lindstedt Cronberg 2002:37). Det finns olika uppfattningar om vad viktimologi är och kan bidra med. Brottsofferforskningen har traditionellt ägnat sig åt studier av ”människors fysiska, psykiska, sociala och finansiella lidande på grund av kriminalitet” (Nilsson 2003:27). Inom viktimologin har således brottsoffer varit i fokus, medan forskning om brottsofferstöd har utgjort ett perifert område (Svensson 2006:21). Texter som finns om brottsofferstöd är ofta handböcker och till sin karaktär ”mer konstaterande och rådgivande än problematiserande och utforskande” (ibid:22). Det finns dock studier som problematiserar och analyserar kunskap om och stöd till brottsoffer (Sahlin & Åkerström (red.) 2001, Nilsson 2003, Ryding 2005, Burcar 2005, Svensson 2006).

I Sverige i dag är det ”politiskt korrekt att värna om brottsoffer” och samtliga politiska partier ”är för ett ökat stöd åt brottsoffer” (Lindstedt

6 Samtidigt som brottsoffren har fått en starkare ställning så har brottslingarna fått en svagare i takt med att idén om vård och behandling har ersatts med idén om straffet som hämnd. Samhällets fokus på brottsdrabbade spelar alltså en viktig roll även för utformningen av kriminalpolitiken (Björkman 2004:33).

Cronberg 2002:39).⁷ Samma utveckling har iakttagits internationellt, där man inom olika politiska rörelser uppmärksammat brottsoffret och förespråkade samhällseliga interventioner och åtgärder mot brott och brottslingar (Best 1999:100). Samtidigt som ett brottsofferperspektiv fått fotfäste både i Sverige och internationellt har det också utsatts för kritik. Svensk och internationell forskning visar att det inte enbart är positivt att definieras som offer och att det därför förekommer att brottsutsatta gör motstånd mot den offeridentitet de tillskrivs (Christie 2001, Loseke 2003, Åkerström & Sahlin 2001, Burcar 2005, Ryding 2005). Inom ramen för brottsofferdiskursen har begreppet brottsoffer nämligen fått en specifik innebörd. Att vara brottsoffer innebär att vara i behov av hjälp och skydd, att vara värnlös, maktlös och utsatt (Åkerström & Sahlin 2001, Svensson 2006). En mer grundläggande önskan än sympati är enligt Malin Åkerström och Ingrid Sahlin (2001:21) önskan om att ses som kompetent och som någon som har kontroll över sitt liv.

Begreppet brottsoffer, brottsofferrörelsen och idén om att brottsoffer behöver samhällets stöd har – som framgått ovan – en gemensam historia (Svensson 2006:16). I Sverige uppmärksammades under 1970- och 1980-talet samhällets brister avseende stödet till dem som drabbats av brott, vilket möjliggjorde brottsofferjourernas etablering under 1980-talet (Svensson 2006). Sveriges två första ideella kvinnojourer startade 1978 och 1984 bildades Riksorganisationen för Kvinnojourer, ROKS (Lindstedt Cronberg 2002:4of.). Sveriges första ideella brottsofferjourer startade under 1980-talets början och från mitten av 1980-talet ökade antalet lokala brottsofferjourer kraftigt. År 1988 bildades Brottsofferjourernas Riksförbund, BOJ. Etableringarna av lokala brottsofferjourer har stöttats av både Brottsoföreliggande Rådet och Brottsoffermyndigheten (Åkerström & Sahlin 2001:19). Inom brottsoffer-rörelsen bedrivs ett arbete för att vidmakthålla brottsoffer som problem på den politiska dagordningen och påverka politiska beslutsfattare. Den svenska

⁷ Även om alla partier på ett allmänt plan är för ett ökat stöd till brottsoffer visar en närmare granskning av de politiska partiernas inställningar varierar. I antologikapitlet *Den rättspolitiska frågan brottsoffer – alla är för, men hur?*, visar Åsa Persson (2006) att de åtgärder som socialdemokraterna förespråkar skiljer sig från åtgärder som förespråkas av vänsterpartiet och folkpartiet. En viktig skiljelinje mellan partierna handlar om huruvida ”åtgärder för brottsoffer i första hand ska genomföras inom rättsväsendets ram eller mötas inom andra samhällssektorer såsom exempelvis socialtjänst och hälso- och sjukvård” (Persson 2006:117). Medan socialdemokraterna främst har förespråkade kurativa åtgärder, det vill säga åtgärder utanför rättsväsendet som tillhandahålls av socialtjänst, hälso- eller sjukvård, så har både vänsterpartiet och folkpartiet och i viss mån även moderaterna förespråkade juridiska åtgärder, det vill säga åtgärder inom rättsväsendet. Till skillnad från folkpartiet och moderaterna har vänsterpartiet betonat att brottsoffer, utöver de juridiska åtgärderna, även behöver kurativa åtgärder (ibid.).

brottsofferrörelsens utveckling har beskrivits i termer av ”en explosion av engagemang” (Lindstedt Cronberg 2002:40).

Som ett resultat av brottsofferrörelsens framgångar har en viktimisering-sideologi etablerats i Sverige och internationellt (Best 1999, Nilsson 2003). Denna ideologi består enligt Joel Best (1999:103-117) av en uppsättning verkningsfulla idéer och föreställningar om offer. Utsattheten för brott – och alltså ”offerskap” – anses vara ett mycket utbrett fenomen i samhället. Antalet faktiska och potentiella brottsoffer anses vara mycket högt. Att bli offer för brott anses föra med sig allvarliga konsekvenser för individen och gränsen mellan brottsoffer och förövare ses som tydlig och oproblematiserad. Att det handlar om moraliska gränsdragningar diskuteras inte. Starka röster inom brottsofferrörelsen hävdar att brottsoffrens situation, problem och behov inte uppmärksammas eller erkänns, varken i samhället i stort eller av brottsoffren själva. Enskilda individer anses därför behöva lära sig att se, erkänna och hantera såväl det egna som andras offerskap. Brottsofsatta kan genom utbildning eller ”terapeutisk intervention” få hjälp att identifiera sig själva som brottsoffer. När brottsofsatta väl som ett resultat av interventioner identifierar sig som brottsoffer får deras anspråk på offerstatus inte ifrågasättas.

Bo Nilsson (2003:83) menar att denna viktimisering-sideologi ”kan liknas vid oreflekterad kunskap, en uppsättning förgivettaganden som gör det lätt att identifiera och etikettera individer som offer”. Han klargör vidare att denna ideologi är relevant även för svenska förhållanden och inom ramen för det brottsofferstödande arbetet. Ideologin kommer till uttryck bland annat i ”mediers rapporteringar, professionell litteratur och så kallade självhjälpböcker”. En av hans viktigaste poänger när det gäller viktimisering-sideologins konsekvenser är att enskilda individer inte kan ”begripliggöra sina erfarenheter av brott oberoende av denna uppsättning idéer”. Individuella berättelser om utsatthet för brott bekräftar ofta viktimisering-sideologin, men kan ibland bjuda motstånd mot densamma (Nilsson 2003:83). Redogörelsen för viktimisering-sideologin och dess konsekvenser för enskilda brottsofsatta ska inte ses som en kritik mot enskilda brottsofferstödare, utan som en kritik mot ”den kultur och det samhälle som producerar ’offer’ på ett (...) allt för entydigt sätt” (Nilsson 2003:85). Att vara brottsofferstödare innebär emellertid att i någon mån vara delaktig i denna ”produktion” av offer. Liksom som andra människobehandlande organisationer skapar klienter, så skapar Stödcentrum för unga brottsoffer ”unga brottsoffer”.

Brottssofferrörelsen har varit framgångsrik i arbetet med att ge en röst åt brottsoffer som en politiskt svag grupp, varför det därmed enligt Tham (2001:32) är politiskt relevant att även särskilja brottsoffer utifrån bland annat kön och ålder. Som ett resultat av brottsofferrörelsens framgångsrika arbete

har en offerindustri växt fram (Best 1999:119). Allt fler grupper i samhället uppmärksammas som brottsoffer samtidigt som kategorin brottsoffer också differentierats. Att dela in kategorin brottsoffer i underkategorier, att skilja mellan mer respektive mindre drabbade, utsatta, sårbara och klandervärda, görs numera även av vissa forskare (se till exempel Lindgren 2004:67ff., Lindgren, Pettersson & Hägglund 2004), medan andra forskare framhåller att indelningar av kategorin brottsoffer i underkategorier, utifrån exempelvis ålder, funktionshinder och kön, tvärtom har negativa effekter för individen vars offerskap därmed förstärks (Svensson 2006).

I Sverige har unga brottsoffer som kategori etablerats. År 1999 öppnade Sveriges första Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm. Under 2000-talet öppnade stödcentrum för unga brottsoffer på en rad andra orter i landet. Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg öppnade 2004.

Den professionella brottsofferstödjaren

Inom ramen för det utåtriktade och opinionsbildande arbetet och i egenskap av en aktör inom brottsofferrörelsen fungerar brottsofferstödjarna som brottsoffrens företrädare och för deras talan. Perspektiv som enbart synliggör denna aspekt av professionella verksamheter har emellertid kritiserats för att undvika frågor om maktförhållanden och därmed för att förhärliga det professionella arbetet (Wingfors 2004:39). Professionella har en benägenhet att avgränsa ett eget kunskapsområde (ibid.). Man skulle kunna säga att aktörer inom brottsofferrörelsen – dit alltså även Stödcentrum för unga brottsoffer kan räknas – gör anspråk på professionell status och har avgränsat ett kunskapsområde och ett kunskapsobjekt – ”brottsoffret” – som sitt.

Fler personliga erfarenheter än någonsin görs till uppgifter för samhällets experter att hantera varigenom problemidentiteter skapas (Loseke 2003, Gubrium & Holstein 2001). Det har enligt Bo Nilsson (2003:127) skett en professionalisering av stödet till brottsoffer. I interaktionen med dem som utgör verksamhetens huvudsakliga målgrupp gör brottsofferstödjarna, i egenskap av professionella hjälpare, anspråk på särskilda kunskaper om brottsutsatta ungdomar. Det är anspråk som av de intervjuade brottsutsatta ungdomarna uppfattas som legitima. En av de intervjuade ungdomarna uttrycker det så här:

BO4⁸: Ungdomar och tonåringar är kanske lite speciella. Så jag tyckte att det var bra att det fanns någon som liksom har specialiserat sig på oss liksom.

8 Beteckningar som används i rapporten för olika typer av intervjupersoner är följande: PL = Den tidigare projektledaren och tillika initiativtagaren till projektet, BOS1-BOS4= Brottsofferstödjare, BO1-BO8 = Brottsoffer, PBS1-PBS4 = Polisens brottsoffersamordnare

Som kommer att framgå i denna rapport finns det bland de intervjuade brottsutsatta ungdomarna en stor tilltro till brottsofferstödjaren som experten och ungdomarna uppger att de är nöjda med de stöd som de fått. Expertkunskaper, det vill säga professionella perspektiv och teorier om offerskap, kan emellertid också upplevas som belastning för enskilda hjälpsökande, i den mån dessa ställer krav på hur brottsutsatta bör känna och reagera på händelsen (Nilsson 2003:144, jfr. Ryding 2005) och om offerpositionen därigenom ”formas till något mycket traumatiskt och svåröverkomligt” (Nilsson 2003:147).

Kategoriseringarnas makt

Att kategorisera är en grundläggande aspekt av allt socialt samspel och är nödvändigt för att vi ska kunna förhålla oss till varandra och orientera oss i världen (Douglas 1997, Bowker & Star 2000). Det går, enligt detta perspektiv, inte att föreställa sig någon position bortom kategoriseringarna, det vill säga ett sätt att förstå omvärlden utan kategorier, precis som den verkligen är. Poängen är att vi inte kan undgå att använda oss av kategorier i interaktionen med andra. De är nödvändiga för att förstå omvärlden. I denna rapport analyseras användningen av kategorier och kategoriseringspraktiker. Det är min övertygelse att det är viktigt att studera konsekvenserna av institutionaliserade kategoriseringspraktiker, det vill säga sätt att kategorisera som ofta tas för givet i det dagliga arbetet, eftersom de påverkar fördelningen av välfärd (jfr Loseke 2003:18f.). Att kategorisera innebär att dra gränser och att sortera (Bowker & Star 2000), exempelvis mellan olika hjälpsökanden. Gränsdragningar gör brottsofferstödjaren i interaktion med den hjälpsökande. Det handlar om moraliska gränsdragningar som på ett mycket konkret och direkt sätt påverkar den brottsutsattes liv (Ryding 2005, Loseke 2003). Gränsdragningarna avgör den brottsutsattes status som brottsoffer och därmed tillgången till hjälp från brottsofferstödjande verksamhet. Är den hjälpsökande att betrakta som brottsoffer eller inte? Hör han eller hon hemma inom den aktuella brottsofferstödjande verksamhetens ansvarsområde? Har man att göra med ett, med Svenssons (2006) ord, ”sympatiskt” eller ”klandervärt” brottsoffer? Det är frågor som aktualiseras i de brottsofferstödjande verksamheternas interaktion med hjälpsökande.

Att människobehandlande organisationer skapar bilder av för verksamheten ideala klienter är väl känt inom forskningen (Lipsky 1980, Hall, Juhila, Parton & Pösö 2003, Loseke 2003, Järvinen & Mik-Meyer 2003). Inom brottsofferrörelsen skapas bilder av ideala brottsoffer (Ryding 2005), och inom Stödcentrum för unga brottsoffer skapas bilder av det ideala unga brottsoffret. I allt socialt arbete som inbegriper interaktion med hjälpsökande skapas och återskapas bilder av klienter och tillhörande vokabulärer, det vill säga sätt

att tala om klienterna, deras problem och behov (Järvinen & Mik-Meyer 2003, Hall, Juhila, Parton & Pösö 2003, Loseke 2003), vilka delvis följer av yrkestillhörigheten (Douglas 1997, Juhila & Pösö 1999). Interaktionen mellan professionella hjälpare och klienter äger rum inom ramen för specifika lokala professionella kulturer (Juhila & Pösö 1999). Vilka specifika bilder av hjälpsökande och tillhörande vokabulärer som präglar brottsofferstödjarnas arbete är en empirisk fråga som ska undersökas i denna rapport.

När hjälpsökande medborgare konstrueras som tillhörande olika klientkategorier innebär det att likheter som anses vara karaktäristiska för vissa hjälpsökande betonas på bekostnad av de skillnader som också finns (Loseke 2003). Professionella hjälpare och alltså även brottsofferstödjare har en makt över sina klienter som grundar sig på att de kan genomdriva kategoriseringar som verkar både möjliggörande och begränsande och får avgörande konsekvenser för individuella hjälpsökanden. De har i kraft av sin position tolkningsföreträdare beträffande klientens problem, dess orsaker och lämpliga åtgärder. Denna makt kallas för kategoriseringsmakt (Loseke 2003) eller beskrivningsmakt (Billquist 1999). Viveka Adelswärd (1995:130) lyfter fram betydelsen av vad hon benämner den institutionella maktens mekanismer, alltså de ”språkliga verktyg” som den professionella hjälparen använder. Genom att stötta och underbygga själva berättandet och genom interaktivt samarbete kan professionella hjälpare se till att berättelsen kommer i gång samt påverka berättelsens inriktning och avslutning. Konkreta exempel är återkopplingssignaler som uttrycker intresse (’just det’, ’precis’, ’nä, vad säger du’ och så vidare) och genom att till exempel be om förtydliganden på vissa punkter men inte på andra”. Den professionella hjälparen kan alltså samarbeta med berättaren, men också ta över berättandet och styra berättelsen i en av denne önskad riktning” (ibid:130).

Mot bakgrund av ovan nämnda och generella teorier om interaktionen mellan professionella hjälpare och klienter är det rimligt att utgå från att även brottsofferstödjarna utövar makt genom bedömningar av de brottsutsatta ungdomarnas behov, genom att benämna ungdomarnas erfarenheter och känslor och genom att interaktivt påverka berättelsens utformning. Tolkningsföreträdet och makten att påverka hur problem och behov framställs innebär att brottsofferstödjaren, precis som andra professionella hjälpare, anger ramarna för andras agerande (jfr. Mulinari 1996:217). De kunskaper som förutsätts för att göra detta utgör en central aspekt av att vara professionell. En förutsättning för denna form av maktutövning är de enskilda tjänstemännens handlings- och tolkningsutrymme (Lipsky 1980), det vill säga deras relativa autonomi och diskretion, där det sistnämnda innebär ”frihet och rätt att besluta och handla utan någon annan kontroll än det egna omdömet”

(Hellberg 1991:18). Det ligger i alla arbetstagares intresse att eftersträva och försvara diskretion i arbetet (ibid:19f).

Brottsofferstöd som organisatoriskt fält

I Göteborg finns många olika organisationer som kommer i kontakt med och på olika sätt erbjuder brottsofferstöd (Backman 2007).⁹ Det är viktigt att uppmärksamma den här aktuella organisationens arbete i relation till andra aktörer som också erbjuder brottsofferstöd. Organisationer som tillhandahåller liknande service utgör tillsammans ett så kallat organisatoriskt fält (DiMaggio & Powell 1991:64f.). Varken fältets aktörer eller dess gränser är givna utan kan förändras över tid, bland annat som ett resultat av de olika typer av beroende, konkurrens och allianser som uppstår på fältet. På brottsofferstöd som organisatoriskt fält förekommer, precis som på andra organisatoriska fält, beroende- och konkurrensförhållanden och olika aktörer samarbetar respektive avgränsar sig i förhållande till varandra.

Expertdiskursen om unga brottsoffer

Det ovan nämnda kategoriseringsarbetet bygger på professionell kunskap och praktisk erfarenhet. Det är kunskapsformer som både präglas av och reproducerar institutionella diskurser (Löfstrand 2005). Avgränsningen av diskurser är resultatet av en analys. Diskurser är därmed i någon mening analytiska skapelser (ibid:77). Precis som andra professionella hjälpare har brottsofferstödjarna kunskaper om och erfarenheter av hjälpsökande, i deras fall handlar det om brottsutsatta ungdomar. Kunskaper om och erfarenheter av dessa ungdomars reaktioner och behov både påverkas av och reproducerar, vad jag benämner, expertdiskursen om unga brottsoffer. Brottsofferstödjarnas utsagor innehåller en rad formuleringar och antaganden om brottsutsatta ungdomar, deras reaktioner och behov. Institutionella diskurser, som exempelvis expertdiskursen om unga brottsoffer, kan beskrivas som de grundläggande antaganden, förväntningar, förhållningssätt och sätt att tala som förekommer i en viss institutionell kontext (Miller 1997:156, Löfstrand 2005:44). Institutionella diskurser används och kommer till uttryck i interaktionen mellan professionella hjälpare och klienter, liksom i många andra sammanhang, som exempelvis i andra former av samtal och i skriftlig dokumentation. Det innebär att inte enbart stödsamtalen med brottsutsatta ungdomar utan hela verksamheten Stödcentrum för unga brottsoffer präglas av och ger uttryck för

⁹ Utöver Stödcentrum för unga brottsoffer finns exempelvis flera kvinnojourer, brottsofferjouren, Barnhuset, Terrafem, Bris, Bojen m.fl.

den institutionella diskursen. Den institutionella diskursen och den dagliga praktiska verksamheten återskapar varandra.

I linje med det perspektiv som presenterats i detta kapitel betraktas berättelser om brotts handlingar, känsloreaktioner och behov som någonting som gemensamt görs, det vill säga berättelser om brotts handlingar, reaktioner och behov skapas inom ramen för stödsamtalen och i interaktion mellan brottsofferstödare och hjälpsökande. I detta avseende kan problem betraktas som socialt konstruerade – de måste artikuleras och berättelsen formuleras interaktivt (Miller & Silverman 1995, Loseke 2003, Järvinen & Mik-Meyer 2003, Hall, Juhila, Parton & Pösö 2003, Presser 2004). Institutionella diskurser avgör vad som är möjligt att prata om, begränsar och standardiserar interaktionen, anger roller för interaktionen och anger på så vis förutsättningar för dels de professionella hjälparnas konkreta problemhantering, dels den hjälpsökandes berättelse (Löfstrand 2005).

Det unga brottsoffrets tillblivelse

Vid en analys av institutionella diskurser framträder diskursiva kategorier, som exempelvis ”det unga brottsoffret”, det vill säga ett slags kategorisk identitet som tillskrivs hjälpsökande individer (Löfstrand 2005). Brottsutsatta hjälpsökande kan identifiera sig som brottsoffer och alltså sträva efter att skapa en självuppfattning och en identitet i linje med den självuppfattning och identitet som den specifika organisationen erbjuder, i det här fallet det unga brottsoffret som kategori. Denna specifika identitet och självuppfattning kan få en stor eller en liten betydelse för enskilda individer, bland annat beroende på vilka andra sociala sammanhang som de ingår i (Svensson 2006:35f.). Individens identitet formas i samspel med människor i dess omgivning, men alltså även i mötet med för dem centrala organisationer (Billquist 1999, Goffman 1973). De hjälpsökande ungdomarnas identitet som brottsoffer formas i mötet med Stödcentrum för unga brottsoffer. Detta möte är inte bara ett möte med en enskild människa, utan ett möte med en specifik arbetsorganisation och dess professionella samtalsordning.¹⁰

Om den hjälpsökande – i detta fall den brottsutsatte ungdomen – förändrar sin självuppfattning i linje med den diskursiva kategorin, det vill säga organisationens bild av målgruppen och typiska klienter, kan det beskrivas

¹⁰ Det är möjligt att de brottsutsatta ungdomar som faktiskt söker hjälp identifierar sig som brottsoffer redan innan de kommit i kontakt med Stödcentrum för unga brottsoffer. Att i någon mån identifiera sig som brottsoffer kan vara en förutsättning för att över huvud taget välja att söka hjälp hos en verksamhet som benämns Stödcentrum för unga brottsoffer. Den hjälpsökande ungdomens identitet som brottsoffer formas sedan inom ramen för stödsamtalen vid nämnda verksamhet.

som att den hjälpsökande gör en *moralisk karriär* (Goffman 1973, Billquist 1999) eller en *offerkarriär* (Svensson 2006:138ff.). Som nämnts kommer vissa brottsutsatta ungdomar starkt identifiera sig med rollen som brottsoffer, medan andra med Goffmans (1973) terminologi kommer att ”spela” rollen som brottsoffer, men inte identifiera sig med den. Anna Ryding (2005) visar att brottsutsatta hjälpsökande som ett resultat av brottsofferstöd förutsätts identifiera sig som brottsoffer, men till skillnad från de ovan nämnda begreppen fångar hennes begrepp *offergång* även de efterföljande förväntningar på brottsoffret att så småningom också *upphöra* att identifiera sig som brottsoffer (Ryding 2005).

Veronika Burcars (2005) avhandling *Gestaltningar av offererfarenheter. Samtal med unga män som utsatts för brott* bygger i huvudsak på intervjuer med tio unga män som utsatts för rån eller misshandel. De har polisanmält brottet, men har inte erfarenheter av professionellt brottsofferstöd, identifierar sig inte som brottsoffer och anser sig inte heller behöva tala ut om eller bearbeta brottshändelsen med professionella hjälpare. Några efterfrågade däremot praktisk hjälp. I avhandlingen återges och analyseras de unga männen erfarenheter, vilka också relateras till föreställningar om brottsoffers behov av stöd (Burcar 2005:22). I boken *Brottsoffer – offerskapets innebörder och villkor i (o)säkerhetens kultur* visar Bo Nilsson (2003:12) ”hur kvinnor och män utsatta för våldsovergripp förhåller sig till och berättar om den självpåtaga eller tillskrivna identiteten som offer”. Dessa studier påminner om att det är viktigt att ha i åtanke att det brottsofferstöd som erbjuds inte nödvändigtvis motsvaras av de behov som hjälpsökande ger uttryck för (Burcar 2005, Nilsson 2003, se även Denkers 1999, Backman 2007).

När hjälpsökande identifierar sig i enlighet med den kategoriska identitet som organisationen erbjuder – exempelvis när brottsutsatta identifierar sig som brottsoffer – tar de ofta den professionella vokabulären och retoriken i anspråk och anpassar sitt sätt att tala om sig själva, brottshändelsen och de egna behoven till denna och till organisationens repertoar av stödinsatser (Miller & Silverman 1995:735,743, Presser 2004). De brottsutsatta ungdomarnas tal om brottets konsekvenser, deras behov och önskningar kan därför med fördel analyseras utifrån i vilken grad deras tal överensstämmer med, avviker från eller gör motstånd mot de antaganden som expertdiskursen om unga brottsoffer bygger på.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna rapport är att beskriva, analysera, och värdera verksamheten vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Utvärderingen omfattar studier av verksamhetens organisering och förändring, selektions- och hjälp-processen samt det utåtriktade arbetet. Frågor som väglett mig i utvärderingsarbetet har varit:

I vilket sammanhang startade projektet Stödcentrum för unga brottsoffer? Hur kom projektet till? Hur tolkas verksamhetens uppdrag och omsätts till konkret praktik? Hur har verksamheten förändrats över tid? Hur uppfattar brottsofferstödarna brottsutsatta ungdomars problem och behov? Vilket stöd erbjuds? Vad utgör brottsofferstöd? Vilka samtalsmetoder används? Vilken syn på ungdomar, unga brottsoffer och brottsofferstöd präglar arbetet? Vilka antaganden bygger talet om brottsoffer och brottsofferstöd på? Vilka gränsdragningar gör brottsofferstödarna i relation till dels ungdomar som själva uppger att de blivit utsatta för brott och som kontaktat verksamheten, dels andra verksamheter som erbjuder brottsofferstöd? Hur arbetar brottsofferstödarna utåtriktat i förhållande till ungdomar som inte polisanmäler brottshändelsen och som inte söker hjälp? Hur lever man upp till uppdraget att sprida kunskaper om det unga brottsoffrets situation till olika professionella aktörer, ungdomar och allmänheten?

2. Förarbete, uppdrag och organisation

Detta kapitel inleds med en beskrivning av de olika sammanhang som tillsammans utgör bakgrunden till och villkoren för projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Åren innan verksamhetens start aktualiserades samhällets bemötande av brottsoffer som ett brottsförebyggande arbete och ungdomsbrott var ett framträdande tema i den samhällspolitiska debatten samt i medierna. Kommunernas ansvar att stödja brottsoffer tydliggjordes genom en lagändring. I kapitlet beskrivs projektets grundidé och utgångspunkter samt problemformulering, uppdrag och mål. Projektets relationer till omgivningen förstås utifrån den osäkerhetshantering som karaktäriserar försöksprojekt i offentlig sektor (Jensen, Johansson & Löfström 2007).

Bakgrund och utgångspunkter

Stöd till brottsoffer som brottsförebyggande arbete

År 2000 tog Göteborgs kommunstyrelse initiativ till att starta ett centralt brottsförebyggande råd i Göteborg och 2001 bildades Tryggare och Mänskligare Göteborg. Rådet har beskrivits som en för Göteborg specifik modell för det nationella brottsförebyggande programmet Allas vårt ansvar (Ds 1996:59) som regeringen beslutade om 1996. Regeringens brottsförebyggande program innehöll flera centrala tankegångar. För det första betonades vikten av samverkan, för det andra uppmuntrades ett medborgerligt engagemang, för det tredje skulle den lokala nivån fokuseras. Det mest framträdande budskapet var att lag och ordning skulle bli ”allas vårt ansvar”, vilket ansågs förutsätta lokalt samarbete mellan myndigheter, frivilligorganisationer, privata företag och enskilda medborgare (Hörnqvist 2001:7). I och med programmet flyttades ansvaret för det brottsförebyggande arbetet från staten till kommunerna, frivilligorganisationer och enskilda medborgare (ibid:52).

Rådet för Tryggare och Mänskligare Göteborg, som har som sin huvuduppgift ”att i dialog med medborgarna kanalisera den oro som människorna kan känna inför brottsligheten i ett konstruktivt arbete för att förbättra samhällets funktioner och på sikt minska brottsligheten” (www.tryggare-maenskligare.goteborg.se). Rådet bidrar till och stödjer initiativ till samverkan mellan olika lokala aktörer, tvärvetenskaplig kunskapsuppbyggnad och samarbete mellan praktiker och forskare, informations spridning och stöd till brottsoffer. Tillsammans med Göteborgs stadskansli tog Rådet för Tryggare och Mänskligare Göteborg initiativ till att starta projektet *Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg*, som öppnade i augusti 2004.

Den tidigare projektledaren och tillika initiativtagaren till Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg är i dag och var även innan projektstarten anställd vid rådet för Tryggare och Mänskligare Göteborg, där arbete bedrivs för att bland annat identifiera ”blinda fläckar”, initiera lösningar, sprida goda idéer och skapa engagemang för olika frågor (Jordan 2006). Stöd till brottsoffer kom att ses som en så kallad blind fläck och initiativtagaren arbetade för att skapa engagemang för projektet och inspirerades bland annat av verksamheten Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm samt Stödcentrum efter brandkatastrofen i Göteborg¹¹. Den tidigare projektledaren hade tidigare arbetat med ungdomar inom ramen för Stödcentrum efter brandkatastrofen. Erfarenheterna från det arbetet och kunskaperna om svårt traumatiserade ungdomar – hur de är, vad de behöver och hur man kan nå dem – hade stor betydelse för hur arbetet med brottsutsatta ungdomar utformades inom ramen för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Dessa erfarenheter gjorde det också lättare att få stadens politiker att fatta beslut om att starta Stödcentrum för unga brottsoffer.

PL: Jag tror att vad som gjorde att det blev sån tyngd i det hela, det var mycket erfarenheterna från brandkatastrofen.

Att vikten av samhällets stöd till brottsoffer betonats som brottsförebyggande arbete i den politiska och massmediala debatten underlättade också etableringen av Stödcentrum för unga brottsoffer.

BOS3: Det kom också väldigt lägligt. Det var ju liksom debatten både politiskt och i massmedia var ju väldigt mycket runt det här liksom med brottsoffer. Så att det låg ju lite i tiden.

Ytterligare en möjliggörande faktor var den ändring i socialtjänstlagen som

11 Brandkatastrofen i Göteborg ägde rum den 30 oktober 1998 och 63 ungdomar miste livet. Flera lokala stödcentra byggdes upp i staden, för att erbjuda krishantering och stöd till drabbade och deras anhöriga (Rönmark 2001).

trädde i kraft den 1 januari 2001 som anger att socialtjänstens bör verka för att brottsutsatta och deras anhöriga får stöd och hjälp.

Grundidén

Verksamheten Stödcentrum för unga brottsoffer skulle omfatta två delar: en mottagning för unga brottsoffer och ett utåtriktat arbete. Vid mottagningen skulle det finnas specialistkompetens avseende brottsofferstöd och rättsprocessen. Personalen skulle erbjuda brottsutsatta ungdomar, deras anhöriga och vittnen krishantering i form av samtalsstöd, stöd under hela rättsprocessen och rådgivning. Professionella aktörer skulle erbjudas indirekt stöd i form av konsultation och rådgivning per telefon. Det utåtriktade arbetet skulle främst bestå i kunskapsspridning till andra professionella aktörer och utformas selektivt och strategiskt. I uppdragshandlingen har målgruppen för det utåtriktade arbetet vidgats till att även inkludera allmänheten (Göteborg Stad 2004). Verksamheten skulle utgöra ett komplement till befintliga verksamheter. Att verksamheten skulle bestå av två lika viktiga delar – mottagning och utåtriktat arbetet – är ingen unik idé. Arbetet vid de flesta svenska ungdomsmottagningar inbegriper nämligen dessa båda aspekter, vilka i policydokument framhålls som lika viktiga (FSUM 2002). Det unika för Stödcentrum för unga brottsoffer torde istället vara personalens kompetens som omfattar både krishantering och kunskaper om rättsprocessen samt skadestånd och ersättning.

Projektet som brottsförebyggande arbete

Två argument används för idén om Stödcentrum för unga brottsoffer som en del i ett brottsförebyggande arbete:

(1) Samhällets bemötande av unga brottsoffer genom institutioner som socialtjänst, polis och rättsväsende är bristfälligt. Ett dåligt bemötande skapar bristande tilltro till samhället, vilket i sin tur innebär en låg och minskande anmälningsbenägenhet samt en förhöjd risk att brottsutsatta själva begår brott för att hämnas, så att säga tar lagen i egna händer. En intervjuad brottsofferstödare uttrycker det som att ”många brottsoffer blir förövare i nästa led” (BOS1). Att erbjuda brottsutsatta ungdomar ett bra bemötande samt hjälp och stöd i rättsprocessen genom Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg förväntades kunna upprätthålla eller reparera brottsutsatta ungdomars tilltro till samhället, så att de inte själva blir förövare. Därigenom förebyggs brott.

(2) Utsatthet för brott kopplas ihop med ökad risk för främlingsfientlighet och rasism. En intervjuad brottsofferstödare uttrycker det som att ”brottsofferproblematiken kan skapa rasism hos dem som råkar illa ut” (BOS1). Samtalsstöd för unga brottsoffer anses kunna bidra till att motverka

främlingsfientlighet och rasism, varigenom brott förebyggs. Det ligger nära till hands att tolka utsagor av den här typen som tecken på en rasifiering av ungdomsbrottsligheten (jfr. Estrada 1999:131f., Lindgren 2006).¹² Utsagan leder tankarna till en bild av ungdomsbrottslighet där gärningsmannen har invandrarbakgrund och brottsoffret är etniskt svensk, där de sistnämnda i samband med brottet utvecklar rasistiska åsikter och där gärningsmannen blir eller riskerar att bli offer för brott med rasistiska förtecken. Projektpersonalen är emellertid medveten om denna risk. När kopplingen mellan utsatthet för brott och främlingsfientlighet och rasism görs, inom ramen för det utåtriktade arbetet, betonas att förhållandet lika gärna kan vara det omvända, det vill säga att det kan handla om brottsoffer med invandrarbakgrund som utvecklar rasistiska åsikter utifrån erfarenheten att bli utsatt för brott av etniskt svenska gärningsmän. Personalen framhåller också att det kan handla om situationer där brottsoffer och gärningsmän tillhör olika invandrargrupper och att rasistiska åsikter mellan dessa grupper då kan utvecklas.

Besvikelse och misstro föder gärningsmän?

Synen på brottsofferstöd som brottsförebyggande arbete bygger alltså på tanken att brottsutsatta ungdomar som inte får stöd att bearbeta sina känslorreaktioner riskerar att så småningom själva begå brott (Carlstedt 2004, Socialstyrelsen 2005:22). Låg anmälningsbenägenhet tolkas som ett uttryck för ett bristande förtroende för samhällets institutioner. Det antas i sin tur vara ett resultat av ett dåligt bemötande och förväntas kunna leda till att ungdomar tar lagen i egna händer. Brottsofferstödjarnas tal om vikten av gott bemötande bekräftas av ett par av de intervjuade ungdomarna. En intervjuad kille berättar om det dåliga bemötande som han fick från polisen, vilket enligt honom resulterat i besvikelse och misstro mot rättssamhället. Han avslutar sitt resonemang med följande mening.

BO5: Nästa gång så kanske jag inte ens anmäler. Det kanske till och med är jag som begår brott.

Till skillnad från ovan hade den kille som citeras nedan inte någon positiv bild av polisen innan han själv blev utsatt för brott (i hans fall grov misshandel). Eftersom han själv var medvetlös när polisen kom till platsen var det andra

12 Tecken på en (möjlig oavsedd) rasifiering av ungdomsbrottsligheten förekommer även inom verksamheten i Stockholm, enligt Simon Lindgren (2006), som menar huvudtiteln på en skrift om Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm – ”*Hej kompis, får jag låna din mobil...?*” – kan tolkas som uttryck för rasifiering, eftersom titeln har en bestämd konnotation: ”I exempelvis populärkulturella texter, mellanmänsklig humor och karikering är det den stereotype invandraren som inleder samtal med ’Hej kompis!’” (Lindgren 2006:85).

människor på platsen som ringde polisen och anmälde brottet. Han tror inte att han själv skulle ha anmält brottet, även om han hade kunnat.

CL: Hur kände du när du insåg att brottet var anmält? (...) Kunde du ändå se att det skulle kunna bli något bra utav det liksom?

BO7: Nej, egentligen just då så ville jag att någon av mina kompisar skulle hitta honom före (polisen, min anm.).

Han berättar att han, vid tiden för brottshändelsen, umgicks i sådana kretsar där brott inte polisanmäls och att många av hans vänner och bekanta erbjöd sig att hämnas å hans vägnar.

Eftersom misshandeln var grov, brottet var polisanmält och gärningsmannen var känd sade han till sina vänner att ligga lågt. Han ville låta polisen utreda ärendet. Så småningom lades dock utredningen ned med hänvisning till brist på bevis, vilket enligt honom ledde till besvikelse och en ännu större misstro mot polisen.

BO7: Jag säger det, skulle någonting sånt hända igen, då skulle jag ju aldrig blanda in polisen. Och skulle polisen blanda sig i, så skulle jag bara "nej, lägg ner det där". (...) Alltså polisen över huvud taget kommer jag aldrig ha att göra med vad som än händer liksom. Så det är liksom det är dom sista personerna, poliserna, som jag skulle vända mig till om det skulle vara någonting igen. Utan då tycker man hellre att det är ju bättre att ta lagen i egna händer liksom.

Jag intervjuade de brottsutsatta ungdomarna relativt lång tid efter att de blivit utsatta för brott och vid intervjutillfället hade de redan vid ett flertal tillfällen varit i kontakt med Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. De två ovan citerade killarnas besvikelse och misstro mot polisen och rättsväsendet har uppenbarligen inte motverkats genom kontakten med verksamheten. Personalen menar att de båda killarnas förmåga att sätta ord på sina känslor och i en intervju ge uttryck för dessa kan ses som en positiv effekt av brottsofferstödet. Personalen vill vidare framhålla att killarna – trots känslor som besvikelse och misstro – inte blivit gärningsmän, vilket personalen tolkar som en möjlig positiv effekt av brottsofferstödet. Det är förstås svårt att veta om så skulle ha skett om brottsofferstödet uteblivit, det vill säga om det är ett resultat av brottsofferstödet.

Liksom de två ovan citerade killarna ger en av de intervjuade tjejerna uttryck för en tveksamhet när det gäller polisens förmåga och nödvändigheten av att "blanda in polisen". Till skillnad från vad som gäller för de två killarna beskriver hon att hon under processens gång, och som ett resultat av kontakten med Stödcentrum för unga brottsoffer, ändrade sin inställning till polisen och anser det nu som nödvändigt och viktigt att polisanmäla brott. En jämförelse av ungdomarnas respektive situationer tydliggör en avgörande

skillnad. Tjejens gärningsman dömdes för brottet. De två killarna befann sig i en helt annan situation. Den ena killens utredning lades ned med hänvisning till brist på bevis. Den andra killen hade vid intervju tillfället gått igenom en rättegång som hade resulterat i en fällande dom, men var återigen hotad av gärningsmannen, som också hade åtalats på nytt, men den andra rättegången hade blivit uppskjuten ett par gånger.

CL: Du måste ju ha gått omkring där och tänkt att ”nu är det över” och du har klarat dig igenom hela rättegången och du fick rätt i sak så att säga.

BO5: Precis, ja, exakt så var det. Precis, det var exakt så. För jag tänkte ”nej, nu är det över, inga problem med honom” (...) och så bara helt plötsligt bara så en vacker dag så liksom bara säger det pang och så finns han där och kommer in i ens liv och hotar en och hotar med att döda mig.

Till skillnad från tjejen kan de två killarna (ännu) alltså inte få det avslut som en fällande dom i en rättegång innebär för dem.

Besvikelse på och misstro mot polisen är något som personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg sannolikt har mycket svårt att förändra genom stödsamtal. Brottsofferstödet har en naturlig begränsning här. En attitydförändring som på något avgörande sätt förändrar benägenheten att polisanmäla brott kräver mycket mer eller något helt annat än samtal med professionella brottsofferstödjare. Personalen har uppmärksammat att många brottsutsatta ungdomar som fått erfara att polisens utredning lagts ned blir besvikna och utvecklar en misstro mot polis och rättväsende. De har alltså upplevt och uppmärksammat den egna verksamhetens begränsningar på detta område, vilka hanterats bland annat genom att i utbildningar för polisen om brottsoffers situation, reaktioner och behov särskilt lyfta denna fråga.

I detta sammanhang är det viktigt att poängtera att det finns många andra anledningar till att ungdomar inte polisanmäler brott än misstro mot polisen. Intervjuer med ungdomar i Göteborg visar att det kan handla om att det som hänt normaliserats, det vill säga inte definieras som brott. Vidare förekommer uppfattningen att det är fejt att polisanmäla, att det är viktigt att visa sig modig genom att lösa problem och konflikter på egen hand. Det förekommer också en uppfattning om att ”straffet” därmed blir värre för förövaren än det straff som en eventuell rättegång skulle ha resulterat i (Uhnoo, kommande).

Domens som upprättelse

Att polisanmälan resulterar i att gärningsmannen grips, att utredningen leder fram till åtal och rättegång samt en fällande dom uppfattas som viktigt av de ungdomar som jag har intervjuat. Det beskrivs som ett sätt att få upprättelse

genom att rättvisa skipats. En tjej berättar om hur det kändes när rättegången resulterade i en fällande dom.

BO1: Då kändes det liksom ändå att jag har bevisat något för honom. ”Nu kan du inte fortsätta för att nu har jag blivit starkare än dig”.

En annan tjej polisanmälde brottet, men drog sedan tillbaka sin anmälan, för att sedan ändra sig på nytt.

BO1: Om jag hade lagt ner anmälan som jag gjorde och sen inte tagit upp den igen då hade jag nog varit besviken på mig själv för att då hade det känts som om jag hade låtit henne vinna eller vad man nu ska säga. Hon hade fått vad hon ville eller hon hade fått göra en sån sak och förstöra så pass mycket för både mig och min mamma och sen hade hon kommit undan med det, utan att få någonting själv. Ja, man ska ju inte säga hämndaktion, men ungefär som man bäddar får man ligga. Man ska ju inte säga så heller men det måste ju finnas någon rättvisa. Hon måste ju förstå att det hon gjorde var fel också.

Domar som inte upplevs som rättvisa kan överklagas. En förälder vars barn har haft kontakt med Stödcentrum för unga brottsoffer, och som själv på ett direkt sätt drabbats av brottet, berättar om varför det är viktigt att överklaga domen.

BO2: Vi har precis fått domen. Förra veckan. Men det kommer ett överklagande. Han har överklagat också. För att han är inte nöjd. För han tror att han är helt oskyldig. Han har fått två år. Och vi tycker inte att det räcker, för att det var mordförsök mot hela familjen (...). Hela familjen känner att det behövs en lite rättvisare (dom, min anm.). För att nu känner vi oss lite lurade eller ledsna. Vi är ledsna och förbannade.

En fällande dom i en rättegång innebär också att bli trodd på, att ha bedömts som trovärdig, vilket beskrivs vara viktigt för att få upprättelse. Själva rättegången kan upplevas som värre än brotts handlingen. Rättegången ”var vidrigast” som en ung tjej uttrycker det.

BO4: Det var verkligheten som att den här dagen (dagen för rättegången, min anm.), sen var det bara kolsvart, jag hade ingen aning om hur det skulle bli liksom. Det var en så konstig känsla. (...) Man går runt och mår så himla dåligt, för det var ju beroende också av hur det skulle gå. Alltså hade det här inte... om det hade gått dåligt liksom, om det hade skitit sig för mig, vad hade hänt då liksom? Jag vill inte ens tänka på det. Usch! Då hade det varit gräsligt. Att inte bli betrodd. Sitta där och ha rätt och ingen tror på mig, ja, gud... nej...

Behovet av upprättelse är något som samtliga intervjuade ungdomar uttryckt. Att få upprättelse förutsätter, enligt de intervjuade ungdomarna, att polisens utredning leder till rättegång, att de under rättegången blir bedömda som trovärdiga samt att rättegången resulterar i en fällande dom, som i sin tur uppfattas som rättvis. Ansvar för att ge ungdomarna upprättelse läggs

alltså på rättssamhällets institutioner och inte hos socialtjänsten. Upprättelse blir resultatet av juridiska åtgärder eller åtgärder inom rättsväsendet, inte ett resultat av kurativa åtgärder inom ramen för det sociala arbetet (jfr. Persson 2006). Stödcentrums möjligheter att ge brottsutsatta ungdomar upprättelse är alltså begränsade, även om de inom mottagningen för hjälpsökande kan uppmuntra ungdomarna att polisanmäla brottet och ge stöd under en eventuell rättegång.

Ungdomsbrott uppmärksammas

En bakgrund till starten av Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg var, som nämnts, Stockholms stödcentrum för unga brottsoffer, som var det första kommunala stödcentrum för unga brottsoffer i landet och öppnade 1999. Initiativtagaren till projektet i Göteborg inspirerades mycket av den person som hade startat landets första Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm. År 2002 läste projektledaren för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg en artikel om den person i Stockholm som hade arbetat med att synliggöra unga brottsoffer som grupp.

PL: Brottsoffren, vad får dom? Dom var liksom en helt bortglömd grupp. Så att dom (i Stockholm, min anm.) drog ju i gång ett samarbetsprojekt mellan socialförvaltningen och polisen och (...) började jobba med det här brottsofferstödet. (...) Så då tänkte jag så här "varför har inte vi det i Göteborg, alltså en kommun av den storleken och utifrån våra erfarenheter med branden, det är ju helt vansinnigt".

Under perioden 1999-2002 uppmärksammade svenska medier "ungdomsrån" som fenomen, det vill säga rån där både offer och förövare är unga. Det framställdes som något nytt och mycket alarmerande (Lindgren 2006, se även BRÅ 2000) och som problem som riskerar att drabba alla barn och ungdomar (Lindgren 2006:76). Etableringen av Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm skedde under samma period som ungdomsrån som problem etablerades på den samhällspolitiska agendan. Under slutet av perioden togs initiativ för att starta Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg, som skulle inrikta sig på vad som benämns som "typiska ungdomsbrott", det vill säga brott som ungdomar utsätter andra ungdomar för, exempelvis rån, misshandel, olaga hot och sexualbrott. Verksamheten i Stockholm beskrivs som ett resultat av att polisen i Stockholm uppmärksammade ett ökat antal ungdomsrån och att samhällets stöd till de unga rånoffren var bristfälligt. I sammanhanget är det viktigt att framhålla att mediernas uppmärksamhet på ungdomsbrott inte kan förstås som ett mått på fenomenets faktiska utbredning. Den bild som utmålas i media av att ungdomsrån och andra ungdomsbrott ökar kraftigt kritiserar av vissa forskare som hävdar att sådana utsagor ofta är dåligt underbyggda och

missvisande (Lindgren 2006, Estrada 1999, 2007). Varje ungdomsgeneration beskrivs ofta som värre än den föregående (Pearson 1983, Estrada 1999:6, fotnot 4, Uhnoo 2006) och ungdom kopplas ofta ihop med en livsstil som inbegriper avvikande beteende och brottslighet, vilket medför att begreppet ”ungdomsbrottslighet” uttrycker ”mer än att det är brott som begås av unga individer” (Estrada 1999:6).

Initiativtagaren till och tillika projektledaren för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg inspirerades alltså av arbetet med unga brottsoffer i Stockholm, men ansåg det vara viktigt att skapa en för Göteborg unik verksamhet. Det som av projektpersonalen framhålls som unikt för verksamheten i Göteborg är att mottagningen för unga brottsoffer i Göteborg inte finns i polisens lokaler, att personalen inte använder någon mall eller manual för stödsamtalen med de brottsutsatta ungdomarna samt att det ingår i verksamhetens uppdrag att nå även mörkertalet, det vill säga ungdomar som utsatts för brott men som varken polisanmäler eller söker professionell hjälp.

Projektets uppdrag och dilemman

I uppdragsbeskrivningen för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg framkommer en bild av det problem som verksamheten ska hantera, som i flera avseenden överensstämmer med viktimeringsideologin (Best 1999:103-117, se kapitel 1). Att drabbas av brott ses, för det första, som en traumatisk händelse. För det andra anses följderna av brottsutsattheten vara värre för unga än för vuxna. För det tredje anses ungdomar behöva stöd för att kunna bearbeta brotts handlingen. Frånvaro av samhällsligt stöd för brottsoffer anses, för det fjärde, få mycket allvarliga och negativa konsekvenser. Obearbetade kränkningar och trauman antas vidare leda till att ungdomar utvecklar en misstro mot rättssamhällets institutioner och därför skipar rättvisa på egen hand. Att nå brottsutsatta ungdomar och erbjuda brottsofferstöd anses därmed vara ett viktigt brottsförebyggande arbete (Göteborgs Stad 2004:1). Med utgångspunkt i denna syn på problemet formulerades verksamhetens uppdrag.

Uppdraget innebär att utveckla och bedriva stödjande och rådgivande verksamhet för unga brottsoffer samt deras anhöriga. I uppdraget ingår även att öka kunskapen om brottsofferproblematik hos allmänheten samt hos de aktörer som möter unga brottsoffer i sin verksamhet (Göteborgs Stad 2004:2).

Den första delen av uppdraget för projekt Stödcentrum för unga brottsoffer består, mer precist, i att snabbt erbjuda ungdomar som utsatts för brott och deras anhöriga professionellt stöd och möjlighet att bearbeta krisen, närmare bestämt det trauma, den kränkning och de starka hat- och hämndkänslor som brottet medfört (Göteborgs Stad 2004:2). Den andra delen av uppdraget, det

vill säga ”att öka kunskapen om brottsofferproblematik hos allmänheten samt hos de aktörer som möter unga brottsoffer i sin verksamhet” (ibid:2), är oerhört omfattande och därmed svårt att både leva upp till och utvärdera.

Som nämnts i inledningskapitlet kan brottsofferstöd ses som en moralisk definitionsprocess, som äger rum på två nivåer. Aktörer inom brottsofferrörelsen kämpar både för att uppmärksamma allmänheten på brottsoffers problem och behov av stöd, och för att medvetandegöra de brottsutsatta själva om sina problem som brottsoffer samt erbjuda en lösning (stöd) (Ryding 2005:14). Liksom andra aktörer inom brottsofferrörelsen har även projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg ett tvådelat uppdrag: Dels att arbeta för att göra potentiella unga brottsoffer, allmänheten och andra professionella hjälpare uppmärksammade på brottsofferproblematiken, dels att erbjuda professionellt stöd och krishantering till brottsutsatta ungdomar, deras anhöriga och vittnen. Verksamheten kan utifrån dess tvådelade uppdrag betraktas som en aktör på fältet brottsofferstöd och samtidigt som en aktör inom brottsofferrörelsen.

I det dokument som utgjorde underlag till Kommunstyrelsens beslut den 20 augusti 2003 att starta verksamheten anges att mottagningen ska erbjuda konkreta råd, stödsamtal samt vara lättillgänglig. Personalen ska vara i tjänst vissa helger då det pågår större evenemang i staden. Vid mottagningen ska också erbjudas rättegångsstöd för den brottsutsatte ungdomen och vittnen. Om det är möjligt ska medling erbjudas. Vidare anges att ”utåtriktade och uppsökande arbetsmetoder” är en förutsättning för att ”nå ut med information och kunna nå de ungdomar som inte själva söker hjälp eller vågar göra polisanmälningar”. Projektet ska utveckla metoder för att nå brottsutsatta ungdomar och arbeta med kunskapsspridning. Ett nära samarbete med polis, socialtjänst och skola ses som en förutsättning för projektets framgång (Göteborgs stadskansli 2003:3). I ett senare dokument anges att verksamheten ska ”utgöra ett komplement till befintlig verksamhet inom kommunen som andra verksamma aktörer kan konsultera och slussa unga brottsoffer till”. Ungdomarna ska få hjälp att bearbeta ”den akuta krisen”. När det bedöms som nödvändigt kan ungdomarna slussas vidare till behandling eller andra verksamheter. Stödcentrum för unga brottsoffer ska också ”informera och utbilda om brottsofferproblematiken för att öka kunskapen hos aktörer som möter målgruppen samt bland ungdomar och allmänhet”. Dessutom ska verksamheten ”utveckla metoder och arbetssätt för att nå ungdomar som inte söker hjälp eller polisanmäler brotten och därmed öka anmälningsbenägenheten till polisen” (Göteborgs Stad 2004:2).

En stor del av den traditionella litteraturen om projekt och projektledning tar som sin utgångspunkt att man på förhand kan bestämma mål och att

man utifrån målen definierar vilka resurser som behövs för att uppnå dessa (Jensen, Johansson & Löfström 2007:83). Med utgångspunkt i en sådan syn på vad projekt är syftar en utvärdering till att undersöka om uppdrag och mål uppfyllts. När det gäller Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg saknas emellertid i uppdragshandlingen de väl avgränsade mål som är en förutsättning för att definiera vilka resurser som krävs. Uppdraget kan knappast betraktas som en väl avgränsad arbetsuppgift. Uppgiften att informera och utbilda professionella aktörer, ungdomar och allmänheten om brottsofferproblematiken är en uppgift som är svår att leva upp till och att utvärdera.

I praktiken spelar projektplaner och mål en begränsad roll för att styra och kontrollera utformningen av projekt över tid (Sahlin 1996, Jensen, Johansson & Löfström 2007). I bästa fall skapar och etablerar projektplaner och mål en gemensam föreställning om eller bild av projektets uppgift, det vill säga vad man ska göra, hur och varför (Jensen, Johansson & Löfström 2007:183). I Stödcentrums fall skapar uppdragshandlingen en gemensam bild av problemet – unga brottsoffers behov – och dess lösningar. Uppdragsbeskrivningen ger brottsofferstödarna en hög grad av autonomi och diskretion i arbetet. Det dagliga beslutfattandet bygger i hög grad på och förväntas bygga på egna bedömningar av vad som behöver göras och hur (Lipsky 1980). Liksom i många andra former av socialt arbete med klienter blir för brottsofferstödarna autonomi och diskretion i arbetet en viktig aspekt av att vara professionell (Hellberg 1991, Meyer & Rowan 1991).

Konkreta mål och resultat

Eftersom projektpersonalen upplevde de ovan angivna målen för verksamheten som otydligt avgränsade och svåra att omsätta i konkret praktik så har mer precisa mål formulerats för varje verksamhetsår. Det innebär att målen varierat något från år till år, men många har varit desamma under perioden 2005-2007, nämligen:

- att ta emot 200 klienter
- att ha hög tillgänglighet, det vill säga att kunna erbjuda en tid för samtal inom en vecka efter den första kontakten samt att vara tillgängliga vissa kvällar och nätter
- att bygga upp och hålla hemsidan uppdaterad och att de som kontaktat verksamheten via hemsidan skall få svar inom en vecka
- att genomföra minst 30 informationstillfällen i syfte att göra verksamheten känd och sprida kunskaper om brottsofferproblematiken
- att utarbeta och sprida nyhetsbrev
- att delta under, och under 2007 arrangera, den nationella nätverkskon-

ferens som äger rum två gånger per år och som personal vid landets stödcentra för unga brottsoffer inbjuds till

- att vara synliga i olika nyhetsmedier (Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg 2005, 2006, 2007).

Verksamheten har upprätthållit hög tillgänglighet i ovan angiven bemärkelse och även kontinuerligt uppdaterat hemsidan, utarbetat och spridit nyhetsbrev samt deltagit vid de ovan beskrivna nationella nätverksträffarna och arrangerade en nätverkskonferens 2007. Målet att ta emot 200 klienter per år uppnåddes varken 2005 eller 2006, men däremot 2007 (se Tabell 1, nedan). Målet att genomföra minst 30 informationstillfällen har uppnåtts.

Tabell 1. Antal besökare, besök, polisanmälningar, telefonsamtal och informationstillfällen 2005–2007

Statistik	2004 (halvår)	2005	2006	2007
Besökare	89	196	169	203
Besök	(räknades ej)	742	668	805
Polisanmälningar	74	202	238	177 (253*)
Telefonsamtal	101	327	351	387
Informationstillfällen	21	69	38	37 (+ ung ambassadör 75)

Källa: Sammanställningen bygger på verksamhetens egen statistik och sammanställningar.

* Mellanskillnaden mellan den högre och den lägre siffran beror på att personalen på andra vägar än de vanliga tagit del av ett stort antal polisanmälningar.

Antalet besökare var drygt 200 år 2007 och något färre föregående år. Omkring 150 av dessa är brottsutsatta ungdomar, resten föräldrar eller andra anhöriga och vänner. Antalet besök överskrider vida antalet besökare, eftersom varje individ ofta besöker verksamheten vid flera tillfällen. De flesta besökare kommer till verksamheten tre, fyra gånger. Samtidigt förekommer besökare som bara kommer på ett besök respektive de som gör väldigt många besök. Det sammanlagda antalet besök verkar uppskattningsvis vara omkring 700-800 per år. Varje år får man omkring 200 polisanmälningar som gäller ungdomar utsatta för brott och omkring 350-400 telefonsamtal från unga brottsutsatta, föräldrar och andra professionella hjälpare.

För att kunna värderas måste ovan nämnda uppgifter relateras till antalet anställda. Vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg arbetar fyra brottsofferstödare, varav en person arbetar halvtid. Det sammanlagda antalet besök för 2007 är 805. Det totala antalet besökare 2007 är 203. Fördelat på 3,5 heltidstjänster ger det 230 besök och 57 besökare per år och heltidstjänst.

Uppgifterna om antalet besök och besökare per år och anställd bör också,

för att kunna värderas, jämföras med förhållandena vid andra verksamheter som erbjuder stöd till unga brottsoffer. Tyvärr finns inte någon enhetlig och jämförbar statistik att tillgå för samtliga stödcentra för unga brottsoffer i landet.¹³ Få jämförbara uppgifter går att ta fram ur dokumentation från stödcentra i andra delar av landet.¹⁴ De jämförelser som kan göras och gjorts tyder på att antalet besök och besökare vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg är något lågt. En jämförelse¹⁵ med uppgifter från ungdomsmottagningar i Västra Götalandsregionen visar att antalet besök och besökare i relation till antalet tjänster är högre vid merparten av ungdomsmottagningarna i regionen.¹⁶

Intern statistik visar att mycket få vittnen besöker Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Det är ungefär lika många tjejer som killar som besöker verksamheten. År 2007 hade tjugosju procent av besökarna invandrarbakgrund. Nästan hälften av alla ungdomar som besöker verksamheten har råkat ut för misshandel. Rån och olaga hot är också vanliga brott. Andelen ungdomar som besöker verksamheten och som utsatts för våldtäkt är ungefär tio procent per år. Allt fler ungdomar som besöker verksamheten får kännedom om densamma genom polisen och andelen ungdomar som besöker stödcentrum men som inte har polisanmält brottet minskar och ligger på omkring tio procent. Det indikerar svårigheter med att leva upp till ett av målen för verksamheten, nämligen att nå mörkertalet, det vill säga de som inte polisanmäler eller söker stöd (Göteborgs Stad 2004:2).

Till skillnad från stödcentra i andra delar av landet ingår det dock i uppdraget för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg och målen för verksamheten att ”informera och utbilda om brottsofferproblematiken för att öka kunskapen hos aktörer som möter målgruppen samt bland ungdo-

13 Vissa verksamheter redovisar till exempel enbart antalet ”kontakter”, vilket då omfattar både personliga besök och telefonsamtal samt ibland även brevkommunikation. Andra särredovisar besök och telefonsamtal. Ytterligare andra redovisar enbart antalet besökare (men inte antalet besök). I Stockholm redovisas inte antal besök, besökare eller kontakter, utan istället antal avslutade ärenden.

14 I Västerås har en brottsofferstödare under drygt ett år tagit emot 289 besök (Stödcentrum för Unga i Västerås 2007). Personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg tog 2007 emot 230 besök per heltidstjänst. I Malmö har brottsofferstödarna tagit emot 68 besökare per år och tjänst (Malmö Stad 2007). I Sundsvall har en brottsofferstödare tagit emot 67 besökare under ett år (Stödcentrum för unga brottsoffer i Sundsvall 2006). I Göteborg har brottsofferstödarna tagit emot 57 besökare per år och tjänst.

15 Den bygger på uppgifter hämtade från en enkätundersökning sammanställd av Västra Götalandsregionens revisionsenhet (Sonestedt 2003).

16 Det är dock viktigt att komma ihåg att vissa ungdomsmottagningar arbetar mycket med ungdomar i grupp (Sonestedt 2003), vilket Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg inte gör. I vilken utsträckning det sker vid de olika ungdomsmottagningarna i Västra Götalandsregionen framgår inte av statistiken, varför jämförelsen inte kan betraktas som helt tillförlitlig.

mar och allmänhet”, samt att ”utveckla metoder och arbetssätt för att nå ungdomar som inte söker hjälp eller polisanmäler brotten och därmed öka anmälningsbenägenheten till polisen” (Göteborgs Stad 2004:2). En genomgång av verksamhetsbeskrivningar och annan dokumentation från andra stödcentra i landet visar emellertid att även de i praktiken regelbundet informerar andra professionella aktörer¹⁷ om den egna verksamheten, om än inte i samma utsträckning som Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Det sker alltså trots att den delen av deras arbete, till skillnad från vad som är fallet i Göteborg, inte görs explicit en officiell uppdragshandling. Personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har tillsammans föreläst om den egna verksamheten och ”brottsofferproblematiken” vid omkring 50-55 tillfällen per år.

Det utvecklingsarbete som har bedrivits inom den nya sociala resursnämnden under dess första verksamhetsår 2007 är intressant och kommer sannolikt att förbättra förutsättningarna för det utåtriktade arbetet vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Utvecklingsarbetet inom den nya nämnden har bland annat resulterat i en ny modell för arbetets organisering. För Stödcentrum för unga brottsoffers vidkommande innebär det att de fyra anställda i projektet numera ingår i fyra olika team tillsammans med representanter för Medlingen, Ungdomsteam/Mini-Mariorna, Socialsekreterarna vid polisen och Nätverkslaget. Dessa fyra team ska arbeta flexibelt med utgångspunkt i de behov som uppmärksammas i Göteborgs tjugoen stadsdelar, av socialtjänst, skola polis och så vidare. Stadsdelarna ingår i sin tur fyra olika regioner i staden och varje region ska etablera ett nära samarbete med ett av de fyra teamen. Därmed skapas ett ramverk för samarbete med utgångspunkt i de lokala behov som aktualiseras. Detta ramverk torde skapa stora möjligheter till ett mer långsiktigt strategiskt och behovsstyrt utåtriktat arbete vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg.

Verksamheten som försöksprojekt

Formuleringarna av utgångspunkter och uppdrag för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg överensstämmer med definitionen av försöksprojekt, som är en vanligt förekommande typ av projekt inom offentlig sektor.

Ett försöksprojekt är enligt vår definition en tillfällig organisation som har som huvudsaklig uppgift att ta sig an och lösa en ny uppgift eller arbeta med en ny målgrupp. Den tillfälliga organisationen har bildats eftersom det nya uppdraget inte anses kunna utföras inom ramen för en permanent organisation och dess strukturer (Jensen, Johansson & Löfström 2007:14).

¹⁷ Vanligtvis nämns polis, skola och socialtjänst men ibland även rättsväsende, den lokala brottsofferjouren och fritidsverksamheten.

När ett försöksprojekt etableras skapas en helt ny verksamhet avskild från ordinarie och permanent verksamhet i syfte att ta sig an ett nytt problem och utveckla nya lösningar på det specifika problemet (Jensen, Johansson & Löfström 2007). Stödcentrum för unga brottsoffer är ett bra exempel på försöksprojekt. Projektet har till uppgift att ta sig an en ny målgrupp – unga brottsoffer – vars behov inte ansågs vara möjliga att tillfredsställa inom stadsdelarnas ordinarie verksamheter. En tydlig målsättning med projektet är också utveckla metoder för stödsamtal med unga brottsoffer samt metoder för att nå ungdomar som varken polisanmäler brottet eller söker hjälp (Göteborgs Stad 2004). Försöksprojektets specifika utmaningar innebär att det krävs nytänkande samt att projektet utvecklar och upprätthåller goda relationer till uppdragsgivare, samarbetspartners och konkurrerande verksamheter. Det sistnämnda arbetet påverkar i hög grad projektets handlingsutrymme och är avgörande för dess framgångar (Jensen, Johansson & Löfström 2007).

Vertikala relationer och osäkerheter

Försöksprojektets förhållande till ledningen är viktigt för projektets framgång (Jensen, Johansson & Löfström 2007:70). Vertikala relationer inbegriper arbetets ledning och organisering, hierarkier och grad av förtroende mellan uppdragsgivare och projekt, men också mellan projektledare och projektmedarbetare. Vertikal osäkerhet uppstår då projektmedarbetarna inte utför arbetet på det sätt som uppdragsgivaren eller projektledningen har tänkt sig. Det kan också vara ett resultat av bristande förtroende mellan uppdragsgivare eller projektledning å ena sidan och projektmedarbetare å den andra (ibid:38f.).

Arbetsledningen kan utöva kontroll över projektets genomförande, aningen genom att ”skapa regler som upprätthålls genom olika former av auktoritet” eller på ett indirekt sätt genom att skapa och etablera ”gemensamma normer och föreställningar kring vad projektet inte bara kan åstadkomma utan även hur och varför” (Jensen, Johansson & Löfström 2007:39f.). Projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg hörde organisatoriskt till en, vid projektstarten och under en period därefter, mycket stor enhet, Cityenheten, som vid denna tidpunkt bestod av 18 separata arbetsgrupper, med en chef.¹⁸ En sådan organisation omöjliggör en typ av ledarskap som bygger på närvaro i det dagliga arbetet och styrning av arbetet i form av direkt kontroll. Chefen för Cityenheten hade dessutom en vikarie under en period och projektets närmaste chef (över projektledaren) byttes ut vid två tillfällen under projektperioden.

18 Cityenheten är, som nämnts, projektets uppdragsgivare och låg tidigare organisatoriskt under stadsdelsnämnden Centrum i Göteborgs Stad, men finns sedan 1 januari 2007 under den nya Social resursnämnd.

Sammantaget gjorde dessa förhållanden organisationen sårbar. Projektet präglades av hög vertikal osäkerhet. Samtidigt var projektet relativt nytt och höll på att etablera relationer till och samarbete med viktiga aktörer i dess omgivning, såsom andra brottsofferstödande verksamheter, polis och socialtjänst. Därmed präglades det också av hög horisontell osäkerhet. I projekt som präglas av både hög vertikal och horisontell osäkerhet upplever projektledaren ofta en osäkerhet när det gäller uppdragsgivarens intentioner och stöd för projektet (Jensen, Johansson & Lofström 2007).

Vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg uppstod en konflikt mellan projektledaren och projektmedarbetarna. I intervjuer, mer informella samtal och av personalmötesprotokollen för verksamhetens två första år framgår det att konflikten var allvarlig. Den handlade om hur det dagliga arbetet skulle ledas och organiseras. Konflikten pågick åtminstone under ett års tid och avslutades i och med att projektledaren slutade sin tjänst. Därefter förändrades projektet så att organisationen blev mer platt. I det här fallet innebar det att någon ny projektledare inte anställdes, en person i den existerande personalgruppen fick som en del i sin tjänst en samordnarfunktion och en ny brottsofferstödare rekryterades. Det var resultatet av projektmedarbetarnas strävan att etablera mer indirekta former av styrning och kontroll, det vill säga att arbetsuppgifterna avgränsas och genomförs med utgångspunkt i arbetsgruppens gemensamma normer och värderingar angående vad arbetet innebär, hur det ska genomföras och varför. Cityenheten beskrivs av både chefer och den då aktuella projektpersonalen som en överlag platt organisation som arbetar på uppdrag av stadsdelarna. Inom enheten organiseras arbetet nästan uteslutande i självständiga och ofta små arbetsgrupper, vilka har specialistkunskaper och en relativt hög grad av diskretion i arbetet samt är autonoma i förhållande till ledningen. Redan innan projektet startade tillsattes en intern referensgrupp, vilket kan ses som ett sätt att hantera vertikal osäkerhet. Gruppen bestod av representanter från Cityenhetens olika ungdomsverksamheter och tillsattes för att ”tillvarata kompetens, kunskap och för att integrera verksamheten på Cityenheten” (Göteborgs Stad 2004:5). Den interna referensgruppen beskrivs ha haft ”en viktig funktion i förankringen av verksamheten och samarbetet med övriga Cityenheten” (ibid:5). Gruppen träffades ett antal gånger redan innan projektet startade. Två av dess medlemmar anställdes sedermera som brottsofferstödare i projektet. Genom att projektets på detta vis förankrades i Cityenheten skapades också gemensamma normer och värderingar gällande hur arbetet skulle organiseras och varför (jfr. Jensen, Johansson & Lofström 2007:39f.). Samtliga då anställda i projektet – utom projektledaren – rekryterades från Cityenheten och kände till varandra redan innan de anställdes i projektet. För dem representerade projektledaren en auktoritär ledarstil som

de inte var vana vid, medan projektledaren upplevde ett bristande stöd från arbetsledningen, vilket bland annat kan ha berott på att den närmaste chefen byttes ut vid ett flertal tillfällen under projektiden.

Horisontella relationer och osäkerheter

Den horisontella organisationen inbegriper relationer till organisationer i projektets omgivning. Horisontell osäkerhet uppstår när projekt är beroende av aktörer i sin omgivning. För att reducera osäkerheten och skapa ett handlingsutrymme behöver man samarbeta strategiskt. (Jensen, Johansson & Löfström 2007:40f.). Den horisontella osäkerheten, det vill säga osäkerheter i relationerna till andra aktörer, enheter och organisationer på fältet för brottsofferstöd, var hög inledningsvis. Projektet är i hög grad beroende av andra aktörer för att kunna utföra sitt uppdrag och målen för verksamheten. Osäkerheten i de horisontella relationerna hanterades genom att etablera goda relationer till och samarbete med omgivande aktörer. I synnerhet initialt men också löpande har projektmedarbetarna alltså arbetat hårt för att minska den horisontella osäkerheten, bland annat genom att etablera, utveckla och underhålla samarbete med för verksamheten centrala aktörer.

I arbetet med att minska den horisontella osäkerheten måste projektet kunna visa för aktörer i dess omgivning att problemet – i det här fallet unga brottsoffers behov av stöd – hanteras bättre och på ett mer effektivt sätt inom ramen för projektet än inom redan existerande och permanenta verksamheter (Jensen, Johansson & Löfström 2007:85). Det är alltså projektets uppgift att övertyga andra aktörer i omgivningen om att projektet är bra och ”få dem att tala för projektet och dess verksamhet” (ibid.). Projektplanen utgjorde underlag för politiska beslut om projektstart och i det initiala skedet av projektets genomförande fungerade projektplanen som ett politiskt instrument som användes i relation viktiga aktörer i projektets omgivning för att övertyga dem om projektets nödvändighet (jfr. Sahlin 1996, Sahlin-Andersson 1996, Meeuwisse 1996).

Ett sätt för projektet att skapa opinionsmässigt stöd och hantera den horisontella osäkerheten har varit marknadsföring, dels genom att visa upp verksamheten för politiker och viktiga samarbetspartners i projektets omgivning, dels genom annonskampanjer i dagstidningar med mera. Ett annat sätt har varit att etablera ett nätverk med andra organisationer och experter på området. Nätverk som fanns redan från start var den interna respektive den externa referensgruppen. Genom nämnda sätt att hantera den horisontella osäkerheten har verksamheten och förankrats, relationer till viktiga samarbetspartners etablerats och ett handlingsutrymme skapats (jfr.

Jensen, Johansson & Löfström 2007:86f.). Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har också tagit initiativ till och tillsammans med motsvarande verksamheter på andra orter i landet etablerat ett nätverk som arrangerar två nätverkskonferenser per år.

Den externa referensgruppen bildades långt innan projektstarten, vilket kan ses som ett sätt att försöka förebygga horisontell osäkerhet. Gruppen bestod inledningsvis av representanter från Göteborg stadskansli, skolutvecklingsenheten, kris- och jourverksamhet, polisen (brottsoffersamordnaren för Västra Götaland), den lokala brottsofferjouren (BOJ), Barnens rätt i samhället (BRIS), barn och ungdomspsykiatri (BUP), Sahlgrenskas akutmottagning, enhetschefen vid Cityenheten samt projektledaren för Stödcentrum för unga brottsoffer. Under perioden för projektets genomförande förändrades den externa referensgruppens sammansättning, nya medlemmar tillkom och gamla slutade. När projektledaren slutade kom exempelvis alla projektmedarbetare att ingå. Enligt den tidigare projektledaren var tanken att den externa referensgruppens medlemmar skulle fungera som ambassadörer för projektet i sina respektive verksamheter. Gruppen träffades till en början en gång per termin, men mötena har varit mindre frekventa än så på senare tid. Från projektets sida togs initiativ för att avveckla den externa referensgruppen, eftersom upplutningen under en tid varit dålig vilket tolkades som tecken på bristande intresse. Gruppens medlemmar motsatte sig dock en avveckling. Inom den nya social resursnämnd som projektet numera ingår i har en extern referensgrupp skapats, vilken ersätter den ovan nämnda gruppen. Den nya externa referensgruppen har haft ett möte under projektperioden och syftar till att utveckla ett sammanhållet arbetssätt när det gäller arbetet med ungdomar i Göteborg samt etablera väl fungerande samverkan mellan socialtjänsten och rättsväsendet. I gruppen ingår fyra socialchefer, vilka representerar fyra regioner i staden, representanter för frivården, ungdomspolisen, tingsrätten och åklagarmyndigheten, Ungdomstjänst Göteborg, Medlingen och Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Det finns planer på att även inkludera ytterligare representanter från till exempel skolan. Samarbetet inom ramen för denna nya externa referensgrupp skulle kunna möjliggöra ett konkret, fördjupat och förbättrat samarbete med viktiga aktörer i projektets omgivning.

Behov av att se över uppdraget

Projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har pågått i drygt tre och ett halvt år. Det finns nu ett behov av att se över den ursprungliga uppdragsbeskrivning och de mål för verksamheten, vilka formulerades innan projektstarten. Enligt det förslag som utgjorde underlag för beslut om att starta verksamheten ska verksamheten till exempel erbjuda medling i de fall

det bedöms vara möjligt (Göteborgs stadskansli 2003). Det måste anses direkt olämpligt att en organisation som Stödcentrum för unga brottsoffer, som till namnet är partisk, arrangerar medling. Det strider mot grundläggande och vedertagna principer för medling (Johnstone & Van Ness 2007). I praktiken har verksamheten aldrig själv arrangerat medling. Man har inte heller mer än i något enstaka fall hänvisat brottsutsatta ungdomar till Göteborg stads medlingsverksamhet. Enligt uppdragsbeskrivningen ska Stödcentrum för unga brottsoffer erbjuda vittnesstöd. Mycket få vittnen besöker dock verksamheten, som i hög utsträckning fokuserar unga brottsutsatta och deras föräldrar. Stödcentrum för unga brottsoffer arbetar inte med vittnesstöd i tingsrätten. Det gör den lokala brottsofferjouren, vars vittnesstödsverksamhet i tingsrätten är en väl etablerad verksamhet. De vittnen som besöker mottagningen för unga brottsoffer erbjuds stöd under en eventuell rättegång.

Att erbjuda brottsofferstöd utgör en del av det tvådelade uppdraget, vilket bör betraktas som verksamhetens kärna. Den andra delen av uppdraget ”att öka kunskapen om brottsofferproblematik hos allmänheten samt hos de aktörer som möter unga brottsoffer i sin verksamhet” är ett vagt formulerat uppdrag som i praktiken innebär opinionsbildning i förhållande till dels ”aktörer som möter målgruppen”, dels ”ungdomar och allmänhet”. I denna andra del av uppdraget ingår också att utveckla nya metoder och arbetssätt ”för att nå ungdomar som inte söker hjälp eller polisanmäler brotten” (Göteborgs Stad 2004:2). Det sistnämnda kan projektet inte anses ha lyckats med ännu, eftersom omkring nittio procent av de brottsutsatta ungdomar som kommer i kontakt med verksamheten faktiskt har polisanmält brottet och andelen hjälpsökande som inte gjort någon polisanmälan minskar. Problemet med att nå denna specifika målgrupp hänger ihop med inneboende svårigheter i det opinionsbildande arbetet som bedrivs, något som diskuteras mer ingående i kapitel fyra, men redan här kan sägas att opinionsbildning i relation till professionella aktörer, ungdomar (både med och utan egna erfarenheter av utsatthet för brott) och allmänheten är en mycket omfattande uppgift och skulle förutsätta ett i det närmaste oändligt informations- och kunskaps-spridningsarbete.

Mottagningen för brottsutsatta ungdomar har ganska få besök och besökare: 230 besök och 57 besökare per år och heltidstjänst (3,5 heltidstjänster). Antalet besök och besökare är marginellt lägre än vad som är fallet vid ett par andra stödcentra för unga brottsoffer, men betydligt lägre i jämförelse med merparten av Västra Götalandsregionens ungdomsmottagningar. Ett mål som verksamheten själv formulerat är att personalen tillsammans ska ta emot 200 besökare per år. Det är ett mål som uppnås 2007, till skillnad från 2005 och 2006. Att mottagningen för unga brottsoffer inte har fler besökare förklarar

ofta med att målgruppen – brottsutsatta ungdomar – är mycket svår att nå. Tillgängligheten är nämligen god, det vill säga de allra flesta hjälpsökande kan erbjudas en tid för ett första samtal inom en vecka. Nämnade förklaring bygger på vissheten om att det finns ett stort mörkertal, det vill säga brottsutsatta ungdomar som varken gjort någon polisanmälan eller sökt professionell hjälp. Mörkertalets betydelse för det opinionsbildande arbetets diskuteras mer ingående i kapitel 6. En annan förklaring är att verksamheten i hög grad är beroende av andra professionella aktörer för att få kännedom om och komma i kontakt med brottsutsatta ungdomar. Det finns enligt projektpersonalen behov av att förbättra samarbetet, vilket förväntas leda till att fler besökare kommer till mottagningen.

3. Expertdiskursen om unga brottsoffer i konkret praktik

BO7: Jag pallade inte att prata med någon om det liksom. Så det var liksom att man bara tryckte ner det bara. Sen när jag har gått här då så har jag börjat prata nu då. Det känns som om jag har pratat bort allting nu.

Detta kapitel behandlar vad jag valt att benämnda expertdiskursen om unga brottsoffer. Kapitlet inleds med ett avsnitt som beskriver diskursens genealogi, det vill säga dess härkomst (Beronius 1991). Det har över tid förekommit olika sätt att förstå behoven hos människor i kris. En viktig del i expertdiskursen om unga brottsoffer är idén om att brottsutsatthet innebär en traumatisk kris och att det är viktigt att prata ut, att brottsoffret samtalar med brottsofferstödjaren om sina känsloreaktioner. Samtalet tillskrivs alltså inom brottsofferstödjande verksamheter en ”terapeutisk funktion”; ”orden befriar” (Ryding 2005:89). Det är tydligt inte bara när det gäller Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg, utan även för stödcentra för unga brottsoffer på andra orter (Luks 2000:14, Karlsson 2006:9, Hedberg & Lundin 2006:37ff., Rytterbro & Eklund 2005:27). Inom brottsofferstödjande verksamheter talas alltså ofta om vikten av att prata ut om brotts handlingen och sina egna reaktioner på densamma. Det är ett grundläggande antagande som återkommer också i de intervjuade ungdomarnas berättelser om kontakten med Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Som den inledningsvis citerade killen genom sin utsaga bekräftar: det unga brottsoffret vill från början inte prata, utan trycker istället undan den traumatiska upplevelsen, men kan få hjälp att ”börja prata” för att så småningom så kunna upptäcka att han eller hon ”pratade bort allting”.

Diskursens härkomst och utveckling

Samtal om känslor som krishantering

När blev det möjligt att samtala om känsloreaktioner vid traumatiska kriser? När blev det möjligt att betrakta samtal som krishantering? Det diskuteras i detta inledande avsnitt om diskursens härkomst. Jag försöker också visa hur diskursen utvecklats eller snarare omvandlats när den kommit att användas i det relativt nya institutionella sammanhang som Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg utgör.

Den aktuella expertdiskursen som präglar verksamheten Stödcentrum för unga brottsoffer härrör från kunskapsfältet psykoterapi och krishantering. Ett underliggande antagande, som påverkar synen på och utformningen av det sociala arbetet med brottsutsatta ungdomar, är tanken om att individen i kris går igenom ett antal faser. Det är ett antagande som präglar många typer av socialt arbete och är alltså inte unikt för Stödcentrum för unga brottsoffer. Det sätt på vilket antagandet omsätts i konkret praktik får däremot betraktas som unikt för varje enskild verksamhet.

I sin klassiska bok *Kris och utveckling*, som gavs ut första gången 1975, behandlar Johan Cullberg vad som i en artikel beskrivs som tidlösa teorier om mänskliga livskriser (Lennholm 2006). Cullbergs tankar har i hög grad influerat socialt arbete och krishanteringstänkandet i Sverige. Det finns naturligtvis många forskare vars teorier på olika sätt påverkat den praktiska krishanteringen. Cullberg är dock särskilt intressant här, eftersom han kan sägas ha introducerat tanken om att individer i kris går igenom ett antal känslomässiga faser i en svensk kontext. Johan Cullbergs bok bygger på hans egna erfarenheter som ung läkare, då han kom i kontakt med ett par mödrar som förlorat sina barn i samband med förlossningen. I dåtidens läroböcker fann han ingen vägledning i hur man som behandlare eller terapeut skulle hantera människor som hade varit med om traumatiska händelser. Cullberg bestämde sig då för att fördjupa sig i detta ämne och genomförde en intervjustudie med 59 kvinnor som alla förlorat sina barn i samband med förlossningen. Cullbergs intervjustudie mottogs inte väl bland hans äldre kollegor. Helt i enlighet med den tidens anda ansåg Cullbergs kollegor att kriser och trauman inte skulle bearbetas, eftersom det riskerade att förvärra krisen. Trots sina äldre kollegors avrådan genomförde Cullberg intervjuundersökningen. Han märkte att kvinnorna mådde bra av samtalen och var tacksamma för att få prata ut om vad de varit med om. Vid analysen av det omfattande intervjumaterialet upptäckte Cullberg ett mönster för hur människor som varit med om svåra upplevelser reagerar och identifierade fyra känslomässiga faser, nämligen chockfas, reaktionsfas, bearbetningsfas och nyorienteringsfas (ibid.).

Indelningen i känslomässiga faser bör förstås som en idealtypisk indelning. Krisförloppet delas in i känslomässiga faser för att tydliggöra vissa aspekter av människors reaktioner på traumatiska kriser, det vill säga enbart vissa aspekter renodlas och benämns. Det innebär att indelningen inte på något enkelt sätt motsvaras av en empirisk verklighet, utan utgör en analytisk skapelse (jfr Weber 1991). Man kan säga att brottsofferstödjarna, liksom andra professionella hjälpare, tänker och talar om människors känsloreaktioner vid traumatiska kriser utifrån ett antagande om känslomässiga faser. I vilken grad det sker, hur pass explicit det görs och vilket relevans det får för det praktiska stödets utformning varierar naturligtvis, både mellan olika brottsofferstödjare och mellan olika möten med hjälpsökanden. Att kategorisera och försöka förstå varje situation som någonting som redan är en del av vår erfarenhet är en grundläggande aspekt av allt socialt samspel och är nödvändigt för att vi ska kunna förhålla oss till varandra och orientera oss i världen (Douglas 1997, Bowker & Star 2000). Det är viktigt att än en gång framhålla att det, enligt detta perspektiv, inte går att föreställa sig någon position bortom kategoriseringarna, det vill säga ett sätt att förstå omvärlden utan kategorier, precis som den ”verkligen” är.

I och med Cullbergs bok kom en vändning i sättet att tänka och tala om kris och krishantering. Tidigare hade rådet till dem som i sitt arbete möter människor i kris snarast varit att inte initiera samtal om känsloreaktioner. Att samtala med klienten om hans eller hennes trauma ansågs kunna förvärra krisen. Boken lade grunden för ett sätt att tänka om krishantering där behovet av samtal som en viktig form av bearbetning kom att framhållas. Det var alltså först från 1970-talets mitt som samtal med människor i kris började framhållas som en verksam metod för krishantering. Vikten av att prata ut kom därmed att betonas.

Det nya sättet att tänka och tala om samtal med klienten som en metod för att krishantering inbegrep ett specifikt perspektiv på människor i kris. Den traumatiserade individen beskrevs – och förväntades därmed också – gå igenom fyra känslomässiga faser. Såväl Cullberg själv som personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg framhåller att fas-tänkandet utgör en förenkling och att individens krisreaktioner måste sättas in i ett vidare sammanhang och relateras olika omständigheter. Om en kris uppstår och hur den kommer till uttryck beror på vad individen varit med om tidigare i sitt liv, ålder och socialt nätverk (Cullberg 2006, Lennholm 2006). Som bland annat framgått av inledningskapitlets teorigenomgång differentieras numera kategorin brottsoffer, det vill säga krisreaktioners yttringar antas variera utifrån ålder, kön och individens sociala situation.

Brottsofferjournernas syn på brottsoffrets känsloreaktioner

På BOJs hemsida beskrivs brottsoffer, som en följd av det trauma som utsatthet för brott innebär, gå igenom faserna chock, reaktion, bearbetning och nyorientering.¹⁹ Bearbetningen beskrivs kunna pågå i flera år. Dessutom framträder idén att brottsoffret behöver professionell hjälp att bearbeta händelsen för att sedan kunna gå vidare i livet. De lokala brottsofferjourerna har sedan 1980-talet erbjudit stöd till brottsoffer, i huvudsak i form av samtal. Björn Lagerbäck (2006) har skrivit en handbok för dem som i sitt yrke möter brottsutsatta, vilken ges ut av BOJ. Även i den beskrivs mänskliga krisers generella förlopp i termer av chockfas, reaktionsfas, bearbetningsfas och nyorienteringsfas och vikten av att bearbeta krisen framhålls. En obearbetad krisupplevelse, utgör enligt Lagerbäck (2006:11) ”en fara för individens psykiska välbefinnande”, medan en krisupplevelse som bearbetats ”kan medföra en mental tillväxt”. Brottsofferjouren i Göteborg betonar de negativa konsekvenserna av vad som benämns som en ”obearbetad kränkning”. I det följande sammanfattas de processer som brottsoffer går igenom.²⁰ När en person utsätts för ett brott startar två processer. Den ena består av brottsoffrets kontakter med myndigheter och rättssamhällets representanter. Under denna process anses risken för så kallad sekundär viktigmisering vara stor; i kontakten med myndigheter och rättssamhällets representanter, under vägen tillbaka till det normala livet, riskerar brottsoffret att på nytt utsättas för kränkande upplevelser. Den andra processen beskrivs som en ”psyko-social” process som påverkas av eventuella tidigare traumatiska händelser i livet och inbegriper känslor som skuld, skam, ångest, dödsångest och rädsla. Den beskrivs inbegripa faserna chockfas, reaktionsfas, bearbetningsfas och nyorienteringsfas. Målet med bearbetningen är upprättelse, vilken i sin tur beskrivs i termer av att återfå makt, kontroll, tillit, självförtroende, självkänsla, frihet, glädje, nya insikter och framtidstro. En obearbetad kränkning antas däremot leda till depressioner, fobier, isolering och långvarig sjukskrivning.

19 På hemsidan står exempelvis följande: ”En människa i chock försöker febrilt förstå vad som hänt och behöver information för att ta in sanningen. (...) Detaljerna är viktiga för att komma över chocken och gå till nästa fas – reaktionsfasen. Stora känslor är svåra att hårbärga och gråt och skrik, total avtrubning, apati och andra uttryck är sätt för svårigheterna att finna kontakt med känslorna. Efter reaktionsfasen kommer en bearbetningsfas där brottsoffret söker sortera sina upplevelser och känslor och formulera dem för sig själv. Bearbetningsfasen kan pågå i flera år. Det är inte förrän efter bearbetningsfasen som ett brottsoffer kan se med viss distans på vad som inträffat och lägga det till en del av sina livserfarenheter. Nyorienteringsfasen är den fas då brottsoffret söker hitta vägar att gå vidare i livet på. Alla kommer inte dit. Det är lättare om man får hjälp.” (www.boj.se/index.pl/att_intervjua_brottsoffer).

20 Framställningen här bygger på en intervju med Anne Holmdahl, chefen för Brottsofferjouren i Göteborg, och en bild där Holmdahl sammanfattat nämnda processer, dess orsaker och konsekvenser.

I det ovanstående framträder det ideala brottsoffret som ett offer som mår dåligt, men som kan få hjälp att öppna sig och prata om sina erfarenheter för att sedan må bättre och då också kunna gå vidare i livet, lägga brottet till sina andra livserfarenheter, och upphöra att vara ett offer. Anna Ryding lanserade i sin avhandling *Välviljans variationer – moraliska gränsdragningar inom brottsofferjourer* (Ryding 2005) begreppet *offergång* för denna process, som en specifik aspekt av det brottsofferstödjande arbetet. Begreppet fångar ”de förändringar i identitet som en person som drabbas av brott kan förväntas genomgå”. Genom brottsofferstödet får individen sin erfarenhet ”kategoriserad som ’brott’ och en status som ’brottsoffer’”. I denna övergång från personligt drabbad till brottsoffer vägleds alltså den brottsutsatta av brottsofferstödjare. Begreppet hänvisar också till brottsofferstödjarnas roller och positioner under processen. Brottsofferstödet kan innebära att tillhandahålla verktyg eller strategier för att hantera vardagen, men även olika tolkningar av vad som hänt och varför (Ryding 2005:32). I stödsamtalen ”görs” brottsoffer. Identitetsprocessen aktualiseras i den hjälpsökandes kontakt med brottsofferstödjande verksamhet. I det idealiska brottsofferstödet uppstår ett ”*före* och *efter* det att stödprocessen inletts” (Ryding 2005:112, kursiv i original).

Brottsofferstödet erbjuds bl a för att de personer som haft en erfarenhet av brott ska *börja* se sig som offer. De uppmuntras att se sina reaktioner på det som hänt som normala. Processen blir däremot mer invecklad då stödet också handlar om att övertyga personer om att *upphöra* att se sig som offer; att bli mer aktiva och återgå till det ”normala”. Att gå ”offergång” kan (...) paradoxalt nog betyda att man förväntas anta en identifikation eller roll, bara för att snart tvingas släppa den (Ryding 2005: 208, kursiv i original).

Det unga brottsoffret blir till

De föreställningar om brottsoffrets reaktioner och behov, såsom traumatiska kriser, känslreaktioner och behovet av samtal, som redogjorts för ovan återfinns även inom den kommunala organisationen Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Nämnda föreställningar kombineras dock i detta specifika organisatoriska sammanhang av en speciell syn på unga brottsoffer. Unga brottsoffer antas vara svårare att nå än vuxna brottsoffer och de antas vara svårare att nå för vuxna, än för andra ungdomar, i synnerhet ungdomar som till skillnad från brottsofferstödjarna kan bidra med personliga erfarenheter av brott. Unga brottsoffers motvilja mot att prata ut om vad de varit med och de egna känslreaktionerna antas vara större än vuxna brottsoffers. Ungdomar antas i högre utsträckning än vuxna utsättas för brott och vara mindre benägna än brottsutsatta vuxna att polisanmäla brott. Dessutom

antas ungdomar, till skillnad från vuxna, inte ha kännedom om var de kan vända sig för att få stöd.

Första samtalet: normalisering

Helt i enlighet med den syn på unga brottsoffer som skisserats ovan talar personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer om vikten av normalisering.

BOS₂: En jättebasal grej är normalisering, alltså att hjälpa människor att fatta ”det här är helt normalt, det är inget konstigt och det vore ganska konstigt om du inte hade reagerat så, så agerar alla och det går över och det går att gör någonting åt det”.

Första samtalet med en ung person som utsatts för brott eller dennes förälder inleds ofta med en beskrivning av verksamheten och ibland upptas större delen av det första mötet av en beskrivning av vanliga reaktioner på brotts handlingen, exempelvis rädsla, ilska, hat och hämndkänslor, koncentrationssvårigheter och ättsvårigheter samt *flashbacks*, det vill säga att bilder av brotts handlingen återkommande dyker upp i huvudet, www.ungabrottsoffer.se/reaktioner. Det anses vara viktigt att, som en av brottsofferstödarna uttrycker det, ”att prata lite grann om de här reaktionerna som normala reaktioner” (BOS₄) på en ”onormal händelse”, det vill säga brotts handlingen.

Utöver det uppenbara syftet med det första samtalet – att presentera verksamheten – är *normalisering* således viktigt. Den brottsutsatte antas vid det första samtalet befinna sig i den så kallad reaktionsfasen. Budskapet är att ”du är normal”. Uppräkningen av vanliga reaktioner beskrivs som ”normaliserande och alltså nästan lite undervisande” – ”alltså vi människor fungerar så här” (BOS₁).

I stödsamtalen blir det unga brottsoffret till. Här är det viktigt att uppmärksamma det pedagogiska grepp som används. Man skulle kunna uttrycka det som att brottsofferstödarna undervisar ungdomarna om vanliga känsloreaktioner vid brotts utsatthet och därmed förmedlas samtidigt en bild av det ideala unga brottsoffret liksom därtill hörande ”känsloregler” (Hochschild 1983), det vill säga normer för hur man förväntas känna som brottsoffer. En av brottsofferstödarna berättar om hur det första samtalet brukar gå till.

BOS₂: Och sen berättar jag att vi (...) jobbar med krisbearbetning, alltså ”har det hänt dig någonting dramatiskt så är det ofta så att då blir det jobbigt och man blir allt möjligt” och så brukar vi ge lite exempel på vad det är för reaktioner som vi hör talas om här, att ”man blir ofta rädd, i samband med händelsen och efter händelsen, det är många som blir rädda, dom vill inte gå ut eller dom vill inte gå ut när det är mörkt eller vill inte gå till vissa platser och bla, bla, bla”, så va, ”det är jättevanligt. Man är förbannad, det är ganska naturligt, någon har varit

dum mot en och då blir man förbannad, man kanske känner att man vill hämnas, också jättevanligt och det brukar vi prata om rätt mycket här och jag tror det är rätt naturligt, jag vet inte om det ligger i vår mänskliga natur men jag tror det är ganska naturligt att om någon har varit dum så vill jag vara dum tillbaka, rätt eller fel, men ja... det är också vanligt och det brukar vi snacka mycket om här. Man har svårt att sova eller svårt att somna eller både och, en del får svårt att äta och då pratar inte jag om anorexi och bulimi, utan bara att det är lite svårt att äta och det handlar om detta, det kan man koppla det till och det är också inte så ovanligt, man har svårt att koncentrera sig för att man är mycket upptagen i tankarna av det som har hänt och det som man är i och man är rädd och kanske, ja, vad det nu kan vara, man kan ha såna här flashbacks, alltså såna här när man får bilder i huvudet bara rätt vad det är va. Och som man inte själv kan liksom bestämma när dom ska på eller av och det är väldigt obehagligt och en del tror att dom håller på att bli knäppa va. Och då brukar jag alltid säga att ”du håller inte på att bli knäpp för att det är inte det”. Alltså det handlar jättemycket om, till och med presentationen, normalisera.

Genom normaliseringen blir personligt drabbade till brottsoffer, det vill säga del av en kategori som delar vissa erfarenheter (Ryding 2005). Att erbjuda professionella benämningar på brottsutsattas reaktioner och beskriva dem som normala kan ses som en aspekt av professionaliseringen av det brottsofferstödande arbetet (jfr. Nilsson 2003:140). Genom uppräknigen av vanliga reaktioner blir det tydligt för den brottsutsatte att brottsofferstödarna vet vad de talar om, de har kunskap om brottsoffers situation, de är kompetenta och professionella. Därmed kan en allians bildas mellan den brottsutsatte och brottsofferstödaren.

BOS₂: Ja, och så ser ju jag hur den här killen eller tjejen ler igenkännande ibland eller nickar och redan där så... om det funkar och det funkar väldigt ofta så börjar det bli en liten allians mellan oss. Alltså hon märker att här vet dom i alla fall någorlunda vad dom pratar om, vad jag som kommer hit kan vara i va. (...)
Alltså det uppstår någonting redan där i presentationen.

Det första samtalet, introduktionen och presentationen av verksamheten, anpassas också efter den hjälpsökande, bland annat utifrån kön. Exempelvis betonas ibland i relation till killar att även killar kan bli rädda för att lämna hemmet och vistas i offentliga miljöer efter att ha drabbats av brott. Ett mer eller mindre explicit syfte med det är att göra det möjligt även för ”en stor och kraftig kille” (BOS₂) att ge uttryck för rädsla.

Ett tredje syfte med det första samtalet och uppräknigen av vanliga reaktioner på brott är att bereda mark för det goda samtalet, att möjliggöra ett förtroligt samtal. En förutsättning för det goda samtalet anses vara att en allians kan bildas och en annan är att den brottsutsatte så småningom börjar prata om sina erfarenheter brotts handlingen. Genom berättelsen om vad andra unga brottsutsatta upplever och hur de har det skapas igenkänningseffekter, vilka i sin tur kan öppna upp för ett förtroligt samtal. I utdraget nedan berättar

en av brottsofferstödarna om hur en igenkänningseffekt skapades, genom att den hjälpsökande kunde känna igen sig i talet om vanliga känsloreaktioner. Berättelsen som utgör ett exempel på ett lyckat sätt att skapa förutsättningar för förtroliga samtal och kan också ses som ett sätt att legitimera det egna arbetssättet och i förlängningen hela verksamheten.

BOS1: Och så gick vi igenom allt detta och hur man kan känna och hur man kan tänka och så och sen efter ett tag så tittade han på mig och så sa han ”nu, är du lite läskig, det känns som om du är i min hjärna”. (...) Och det var en tjej som sa det att ”det känns som att du känner mig bättre än vad jag gör själv”.

Att ingjuta hopp

Enligt den psykoterapeutiska traditionen är en grundläggande uppgift för behandlaren eller terapeuten att ingjuta hopp (Cullberg 2006). I relationen mellan brottsofferstödarna och de brottsutsatta kommer denna idé till uttryck i talet om att reaktionerna är normala och att det går att lära sig att hantera dem. Implicit sägs därmed att med professionellt stöd i bearbetningen av känsloreaktionerna så kan den brottsutsatte komma vidare, det vill säga så småningom återgå till sitt tidigare liv. På verksamhetens hemsida anges just att ”Alla dessa känslor och reaktioner går att göra någonting åt! Kontakta oss så kan vi hjälpa dig.” (www.ungabrottsoffer.se/reaktioner). I stödsamtalen berättar brottsofferstödarna för hjälpsökande ungdomar att man som brottsoffer ofta inte behöver komma till stödcentrum mer än tre, fyra gånger och i intervjuerna talar brottsofferstödarna om vikten av att inte ”cementera offerrollen”. De hjälpsökande ska först bli unga brottsoffer, men också upphöra att vara offer, det vill säga återgå till det normala livet igen (jfr. Rytterbro & Eklund 2005). Det är en denna process som Ryding (2005) benämner offergång.

En intervjuad ung tjej beskriver det som att brottsofferstödjaren hjälpte henne att bli ”mig själv”, det vill säga ”att gå tillbaka till mitt vanliga jag”. Hon är också övertygad om att brottsofferstödet var nödvändigt för hon skulle ”prata om det”, det vill säga brottshändelsen och de egna känsloreaktionerna, och ”få tillbaka min självkänsla” (BO1). I hennes tal om personliga erfarenheter av brottsofferstöd återspeglas några centrala antaganden inom expertdiskursen om unga brottsoffer. Offret går igenom en process som idealt sett skall resultera i att ungdomen vågar börja prata om händelsen och känslorna förknippade med den, för att sedan kunna bli sig själv igen. Den intervjuade tjejens sätt att tala om brottsofferstödet kan alltså ses som uttryck för de undervisande inslagen i normalisering som metod för brottsofferstöd. Att ingjuta hopp innebär konkret att ”lite grann påstå att det går över” och

att bidra med verktyg så att den brottsdrabbade kan ”hjälpa sig själv” (BOS₂). Brottsofferstödjarna brukar också framhålla att några stödsamtal ”brukar räcka”, det vill säga ”man måste inte gå hit hela tiden” (BOS₂). Att ingjuta hopp innebär alltså att hos den drabbade individen skapa en tilltro till hans eller hennes egen kapacitet och egna resurser att förstå och hantera vad han eller hon varit med om. Brottsofferstödjarens uppgift blir då att tillhandahålla verktyg och strategier för att hjälpa den drabbade att hjälpa sig själv.

BOS₂: Så det är liksom att signalera ”jag tror på att du har en egen förmåga att ta hand om dig själv med hjälp av dig själv och dom du har runt omkring dig och så får du lite puffar här kanske förhoppningsvis av mig”.

Det finns också de som enligt brottsofferstödjarna behöver lite extra hjälp att ”ta sig ur offerrollen”.

BOS₁: Nästa gång då kom hon liksom och då hade hon ju... så att säga gått in i den här offerpositionen då och behövde liksom hjälp att ta sig ut ur depressionen och offerrollen. Alltså sen uttryckte hon ju det kanske inte riktigt så men det var... för mig var det väldigt tydligt. (...) och det blev liksom en väckarklocka för henne själv för det hade hon inte riktigt tänkt på.

Brottsutsatta ungdomar föreställs alltså kunna fastna i offerrollen, ett tillstånd som här kopplas ihop med depression, vilket alltså inom expertdiskursen om unga brottsoffer ses som en effekt av en obearbetad kränkning och obearbetade känslreaktioner. I ett annat sammanhang utvecklar samma brottsofferfamordnare antagandet.

BOS₁: Jag tycker att det är oerhört viktigt att inte slussa in dom i den där offerrollen. Alltså det här är någonting som har hänt och det är jättehemskt men alltså dom... dom klarar detta och dom ska liksom leva ett vanligt liv så att säga va. Och då ska dom inte gå här en gång i veckan i ett år eller två. För att då kommer dom att bli fast i någonting som jag inte riktigt tror att det är. Åtminstone inte för dom allra flesta.

Det brottsofferstödjande arbetet innebär alltså en svår balansgång när det gäller ”offerrollen”. Å ena sidan är det viktigt att bekräfta den. Å andra sidan ska den brottsutsatte inte fastna i den, utan så småningom upphöra att vara offer.

BOS₁: Det är viktigt att bekräfta den (d.v.s. offerrollen, min anm.), men inte cementera den. Så kan man väl säga.

Att ingjuta hopp är en central aspekt av brottsofferstödet vilket, som nämnts, innebär att som brottsofferstödjare ha och hos den drabbade individen skapa en tilltro till dennes kapacitet och resurser att förstå och hantera brottshandlingen och känslor förknippade med denna. Brottsofferstödjarens uppgift blir

i detta perspektiv att tillhandahålla verktyg och strategier för att hjälpa den drabbade att hjälpa sig själv. Detta sätt att tänka och handla inom ramen för brottsofferstödet ligger i linje med vad Gale Miller och David Silverman (1995:732) benämner möjliggörandets diskurs, *discourse of enablement*. Inom ramen för möjliggörandets diskurs betonas klientens egna färdigheter när det gäller att hantera sina problem, men att klienter ibland fastnar och då kan behöva professionell hjälp för att komma vidare.²¹ Ett annat uttryck för möjliggörandets diskurs, som framkommit i någon i intervju, är det så kallade lösningsfokuserade arbetssättet, enligt vilket möjliga lösningar och önskvärda mål med behandlingskontakten fokuseras framför problemet.

Att ingjuta hopp är en strategi som gör det möjligt att se och bekräfta individuella bemästringsstrategier (Nilsson 2003). Förhållningssättet inbegriper dock – kanske ofrånkomligen – en paradox. Å ena sidan förmedlas om det unga brottsoffret och *till* potentiella unga brottsoffer att brottshändelsen ofta ger upphov till ett trauma eller en kris, att den är allvarlig och viktig att bearbeta. Å andra sidan, och *efter* det att man och förmått den hjälpsökande att identifiera sig som ett brottsoffer och därmed förstått händelsen som allvarlig och pratat ut om sina känsloreaktioner, vill man i uppmuntrande syfte förmedla att det går över.

Ett annat sätt att ingjuta hopp är genom talet om de positiva följder som en bearbetad kränkning kan ge upphov till. En kränkning och kris som lämnas obearbetad förväntas få negativa konsekvenser för individen, medan ”en bearbetad och därmed avslutad traumatisk upplevelse kan medföra en mental tillväxt” (Lagerbäck 2006:111). Några intervjuade ungdomar berättade just om positiva följder av brottshändelsen. Ett par ungdomar säger att erfarenheterna gjort dem starkare. En tjej framhåller att hon blivit ”en bättre person nu efter allt som har hänt än vad jag kanske var innan för jag har blivit mer vaken och liksom aktar mig för saker som jag inte gjorde då”. Samma tjej framhåller att ”allt som har hänt har ju egentligen hjälpt mig på ett positivt sätt egentligen också och inte bara negativt”.

Brottsoffer anses ha ett behov av att bearbeta brottshändelsen och känsloreaktionerna. Ett sätt att bearbeta är att i samtal med företrädesvis professionella hjälpare prata ut om händelsen och sina känslor. En möjligen oavsedd konsekvens av detta synsätt kan vara att brottsutsatta ”underkänner sina egna livsstrategier” för att hantera brottshändelsen och de känslor som förknippas med denna (Nilsson 2003:150). Detta kan möjligen motverkas

21 Denna möjliggörandets diskurs förekommer inom många professionella verksamheter som sysslar med klientsamtal och rådgivning. Gale Miller och David Silverman har studerat två verksamheter: en familjerådgivningsverksamhet i USA och en verksamhet i England som erbjuder samtalsstöd till individer med HIV (Miller & Silverman 1995).

genom de professionella brottsofferstödjarnas strategi att ingjuta hopp, det vill säga förmedla en tilltro till den drabbades egna kapaciteter och resurser.

Hjälpsökande blir normala unga brottsoffer

Expertdiskursen om unga brottsoffer framträder inte bara i brottsofferstödjarnas tal om verksamheten och målgruppen, utan också i ungdomarnas tal om den hjälp de fått när de vänt sig till Stödcentrum för unga brottsoffer. Nedan berättar en mor till en brottsutsatt tjej, som också själv drabbats av brottet, om samtalen med en av brottsofferstödjarna och de faser brottsoffer förväntas gå igenom.

BO2: Hon berättade symptomen, hur man kan reagera. Det är krisfas och där, där, där. (...) Första tiden hjälpte hon oss att bearbeta naturligtvis. Det är chocken. Men nu när man efter tre månader tänker tillbaka och det hände faktiskt som hon sa att det är. Första fasen när man sitter chockerad och man vet inte hur man ska agera eller prata eller så och efteråt man försöker bearbeta. Faktiskt det hände precis sådana saker som hon... du vet, som det stod om, ja...

CL: Precis som hon hade beskrivit?

BO2: Ja, precis.

Precis som brottsofferstödjarna berättar är normalisering ett framträdande tema i stödsamtalen och således också i intervjuerna med ungdomarna och den här citerade föräldern. Flera intervjuade ungdomar tar upp behovet av att få veta att deras känsloreaktioner är normala.

BO2: Hon berättade allt. "Det är helt normalt att du känner hat och att du kunde döda alla människor". (...) Hon förklarade för oss att det hat som vi känner nu det är helt naturligt.

Analysen av intervjuerna med ungdomarna visar tydligt att även de tar till sig den undervisning om det unga brottsoffrets känsloreaktioner som äger rum inom ramen för stödsamtalen. Brottsofferstödjarnas tal om det unga brottsoffrets känsloreaktioner och behoven av att bearbeta känslorna upplevs av de unga intervjupersonerna, såväl som av den intervjuade föräldern, som legitimt. I stödsamtalen hänvisar brottsofferstödjarna till tidigare erfarenheter av möten med unga brottsoffer och deras anhöriga. Genom sådana hänvisningar förmedlar brottsofferstödjarna bilden av dem själva som professionella och genom sådana hänvisningar blir brottsofferstödjarnas anspråk på professionell kunskap, i de hjälpsökande ungdomarnas perspektiv, legitimt.

BO3: Det är ju det stödet jag har fått då. Att hon har ju förklarat lite hur jag kommer vara och känna mig och så, alltså utifrån erfarenhet då, och det har ju i stort sett blivit så som hon har sagt.

Ytterligare en tjej berättar om hur skönt det var att någon förstod hur det kändes och beskriver brottsofferstödjaren som kunnig och erfaren.

BO4: Det var en go känsla att prata med någon som vet vad det handlar om och som har träffat så många andra som har varit med om liknande grejer och som kan säga att ”just nu är det så här och så känns det så här, visst är det så här” liksom eller ”känns det så här” och så bara ”ja, precis så är det”. Så känner man igen sig. Och så ”om ett tag då kommer det att kännas så och så” liksom och så gör det det. Liksom han vet precis hur det går liksom så där. Ja, nej, det känns väldigt tryggt så där. Han vet vad han pratar om så. Man kan ju prata med kompisar och så där men dom vet ju inte liksom och han vet ju.

Vikten av att få höra att man som utsatt för brott reagerar helt normalt, att andra utsatta för brott också reagerar så, har en lugnande funktion. Som en tjej uttryckte det, att ”det är precis som vanligt” för brottsofferstödjarna.

BO4: Det enda jag behövde veta det var liksom att det är normalt att må så här. ”Du håller inte på att bli galen”. Det känns så här, det gör det för alla liksom. Det var liksom det jag behövde veta. Det var det som var viktigt. Upptäckte jag ju sen då. Det visste jag ju inte när jag kom hit, men jag märkte det när jag kom hit.

Citatet tydliggör också den undervisande funktionen som stödsamtalen har och den intervjuade tjejen visar för mig i intervjun att hon lärt sig vad unga brottsoffer som hon själv har för behov. Det stöd som erbjöds henne motsvarades i hennes fall inte av något medvetet behov. Först i ett senare skede blev hon medveten om att det stöd som erbjöds henne också var precis vad hon faktiskt behövde. Man bör hålla i åtanke att brottsofferstödet inte nödvändigtvis motsvaras av de hjälpsökandes artikulera och oartikulera behov. Intervjupersonen beskriver här hur ett behov som hon inte visste fanns kom att artikuleras i och genom stödsamtalen och att behovet sedan kunde mötas av den här aktuella brottsofferstödjande verksamheten. Intervjupersonen summerar vad som varit viktigast för henne i stödsamtalen på följande sätt:

BO4: [BOS₂] berättade för mig, innan jag visste det själv, hur jag skulle komma att må och jag mår så. Och det känns bra att veta att det är normalt. Det är liksom det. (...) Annars hade jag nog gått och varit orolig, ”ska jag må så här resten av livet och ska det alltid vara så här, är det onormalt och ska jag gå och prata med någon” och så här. Men nu vet jag att det är helt normalt.

Att få dem att berätta – i tal eller text

De hjälpsökande som initialt upplever ett stort motstånd mot att berätta om brottshändelsen och känsloreaktionerna utgör en utmaning för de professionella brottsofferstödjarna, för vilka det gäller att få ungdomarna att berätta, i tal eller i text, vad de varit med om. Att vara professionell som brottsofferstödjare innebär i detta sammanhang att ha de kunskaper som

krävs för att förmå hjälpsökande att berätta om brottshändelsen och de egna känsloreaktionerna.

Inom alla organisationer skapas olika mer och mindre explicita regler för hur känslor förväntas komma till uttryck (Hochschild 1983, Rafaeli & Sutton 1987, Fredriksson & Spiegel 2005, Ryding 2005). Känsloregler finns även inom Stödcentrum för unga brottsoffer, där unga hjälpsökande förväntas prata ut om sina känsloreaktioner i samband med brottshändelsen. Känsloregler är normer för hur man förväntas känna och ge uttryck för sina känslor som förmedlas inom ramen för en specifik social situation (Hochschild 1983).

Brottsoffrets berättelse om brottshändelsen och känsloreaktioner sker i stödsamtalen och inom ramen för en specifik diskurs som avgör vad som är möjligt att tala om och känna. Det innebär att de brottsutsatta ungdomarnas sätt att tala och tänka om brottshändelsen och sina känsloreaktioner i hög utsträckning anpassas till arbetsorganisationens känsloregler (ibid.). Brottsofferstödjarna har, liksom andra professionella hjälpare, en institutionell makt (Adelswärd 1995), som bland annat innebär att de "har makten att påverka hur drabbade berättar om sina erfarenheter och vilka ord som är möjliga att använda" (Nilsson 2003:152). Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan man säga att brottsofferstödjaren och den hjälpsökande tillsammans skapar en berättelse om brottshändelsen och den hjälpsökandes känsloreaktioner på densamma.

Att berätta om det trauma som man varit med om, exempelvis en brottshändelse, med utomstående professionella hjälpare eller att skriva ned minnena och de egna reaktionerna brukar inom psykologisk och psykoterapeutisk forskning framhållas som ett viktigt sätt att bearbeta traumatiska händelser (Cullberg 2006, Spera, Buhrfeind & Pennebaker 1994, Pennebaker 1997, 2000, Hanbert & Lundberg 2001). Inom samma kunskapstradition framhålls också förträngning som en vanlig reaktion på traumatiska händelser. Det trauma som brottshändelsen anses utgöra antas leda till känslor av maktlöshet och ångest som en följd av förlusten av kontroll, tillit och självkänsla. Ett instinktivt sätt att hantera svåra känslor beskrivs vara att trycka undan dem. Att undvika att tala om och tänka på den traumatiska händelsen anses vara direkt skadligt för individens psykiska, sociala och i förlängningen även fysiska hälsa (Pennebaker 1997, Petrie, Booth & Pennebaker 1998, Hanbert & Lundberg 2001). Att prata ut, att berätta om den traumatiska upplevelsen och de egna reaktionerna, ses inom samma forskningstradition som ett sätt att skapa mening och förväntas leda till en bättre självkänsla och en bättre psykisk och fysisk hälsa (Petrie, Booth & Pennebaker 1998, Pennebaker & Seagal 1999, Pennebaker 2000). Berättandet i sig anses utgöra en form av bearbetning och också göra det möjligt för individen att lägga händelsen bakom sig (Pennebaker 2000).

En central aspekt av stödsamtalen med ungdomarna är den, för brottsofferstödjaren, centrala uppgiften att få dem att vilja och våga prata eller skriva om brottshändelsen och de egna reaktionerna. Att vara professionell som brottsofferstödjare är att kunna möjliggöra det förtroliga samtalet. Olika mer eller mindre explicita tekniker används av brottsofferstödjarna för att uppnå detta, vilka presenteras nedan. Exempel på mer generella förhållningssätt som används är att som brottsofferstödjare vara motsatsen till psykologen eller psykoterapeuten samt att avdramatisera samtalssituationen. Det förekommer också mer precisa tekniker, exempelvis att be dem skriva dagbok, att be dem leka med tanken.

Att vara motsatsen till psykologen eller terapeuten

De mer generella metoderna för att få unga brottsoffer att prata om brottshändelsen och sina känsloreaktioner präglas av en särskild bild av ungdomar. Det finns en uppfattning om att ungdomar generellt sett (och i jämförelser med vuxna) är svåra att nå, att de ofta initialt har ett motstånd mot att prata om vad de varit med om. Denna syn på ungdomarna återkommer även i de intervjuade ungdomarnas tal om sina erfarenheter av brottsofferstöd, där den delvis bekräftas. Verksamheten utgår från tanken om mörkertalet, det vill säga att det finns många ungdomar som inte polisanmäler och som inte heller söker hjälp för att bearbeta vad de varit med om för att de inte vill eller vågar prata om vad de varit med om. Vidare utgår verksamheten från att ungdomar är mer brottsutsatta än vuxna samt att unga mer sällan än vuxna polisanmäler eller söker hjälp för att bearbeta händelsen (Socialstyrelsen 2005, Göteborgs stadskansli 2003). Denna kunskap aktualiseras i mötet med hjälpsökande ungdomar då brottsofferstödjarna är medvetna om att en del ungdomar egentligen inte vill vara där och inte vill eller vågar prata om vad de varit med om. Ungdomar föreställs, av brottsofferstödjarna, ha en bild av vad det innebär att gå och prata med en expert.

BOS2: Jag tror att många har en föreställning att man kommer in för att man ska *prata*. Om det är jobbigt så ska det vara lite högtidligt och stelt och ja, du vet, alltså jag tror att det finns sådana föreställningar.

Bilden av psykologen eller psykoterapeuten som allvarlig, stel och problematiserande används ibland av både brottsofferstödjare och ungdomar som kontrast till hur man vill och tycker att brottsofferstödjarna ska vara och i hög utsträckning är. I förhållande till brottsofferstödjarnas bild av psykologen eller psykoterapeuten definierar de det egna arbetets innehåll och gränser. Genom att förhålla sig till ett annat närbesläktat yrke, det vill säga psykologen eller

terapeuten, utmejslas gränserna för den egna verksamheten och dess specifika karaktär tydliggörs (jfr Wingfors 2004:42).

Expertdiskursen om unga brottsoffer präglas av ett ideal där brottsofferstödjaren, i motsats till psykologen och psykoterapeuten, ska avdramatisera mötet mellan hjälpsökande och expert. Vidare ska man som brottsofferstödjare möta den unge där han eller hon befinner sig och låta ungdomen styra samtalet. En professionell brottsofferstödjare kan anpassa sig till den hjälpsökande, pejla in situationen. Personalen upplever att ungdomar skräms av tanken att vända ut och in på sig själva och av tanken på långa behandlingskontakter som nödvändigt för en fullgjord bearbetning. Under det första mötet läggs ofta mycket energi på att få dem att vilja vara kvar och komma tillbaka. En brottsofferstödjare beskriver hur motvilliga ungdomar kan hanteras. Det gäller enligt denne intervjuperson att ”vara väldigt, väldigt uppmärksam på de små signalerna som kan vara något att bygga på” (BOS4).

BOS4: Alltså till exempel att ”ja, men jag mår okey, men det var mina kompisar som tyckte att jag skulle gå hit”. Det kan ju vara en sådan signal att bygga vidare på för någon som inte vill prata om sig själv. ”Jaha, så varför tror du att dina kompisar... varför ville dom att du skulle komma?”

Utsagan exemplifierar den institutionella makt som brottsofferstödjaren har som professionell hjälpare där användningen av ”språkliga verktyg” för att få någon att berätta det man förväntar sig (Adelswärd 1995:139). Bilden av psykologen eller psykoterapeuten kan, enligt brottsofferstödjarna, göra att ungdomar inte söker hjälp fastän de faktiskt har behov av hjälp.

BOS2: Man har redan någon typ av bilder av vad är det att gå till ett ställe och prata. Alltså det här med att gå och prata. Det är ju något laddat i det. (...) Det förhindrar folk att faktiskt söka sig till den typen av hjälp när man behöver det.

Den bild av psykologen och psykoterapeuten som framträder här återkommer i brottsofferstödjarnas tal om den egna organisationen, både i sig och i förhållande till andra verksamheter där klientsamtal utgör den mest centrala praktiken. Bilden av vad det innebär att vara en professionell brottsofferstödjare utmejslas i jämförelserna med bilden av psykologen och psykoterapeuten, där den senare framställs som allvarlig och formell, medan brottsofferstödjaren är informell och avdramatiserar för att skapa en avslappnad stämning, vilket i sin tur antas möjliggöra det goda samtalet. Till skillnad från psykologen eller psykoterapeuten väntar brottsofferstödjaren in den hjälpsökande, det vill säga utgår från vad hon eller han själv vill tala om. En av de intervjuade brottsofferstödjarna betonar, i något högre grad än de övriga, vikten av att se den hjälpsökande som ”ägare” (BOS3) av samtalet och därför låta honom eller henne styra dess inriktning.

BOS₃: Det tycker jag ändå har varit viktigt, just det här första mötet, att det är så mycket upp till dom. (...) ”Vad är viktigt för dig, vad är det du vill att vi ska prata om?”.

Samtidigt framhåller ett par av de intervjuade brottsofferstödarna att de har erfarenhet av vad hjälpsökande ofta behöver höra och därför ofta inleder det första samtalet med att berätta om vanliga känslomässiga och psykosomatiska reaktioner på brott. Genom hänvisningar till tidigare erfarenhet legitimeras brottsofferstödjarens anspråk på professionell kunskap. Det är också kunskap som de intervjuade ungdomarna uppfattar som legitim.²²

Det förekommer alltså inom verksamheten två något olika förhållningssätt till de hjälpsökande ungdomarna. Å ena sidan används en ganska medveten metod som går ut på att man i presentationen av verksamheten räknar upp normala känsloreaktioner på brotts händelsen i syfte att öppna upp och möjliggöra dels normalisering, dels ett förtroligt samtal där den hjälpsökande pratar ut om sina erfarenheter och känslor. Det kan förstås som ett sätt att förmedla känsloregler (jfr Hochschild 1983, Loseke 2003). Å andra sidan förekommer samtidigt metoden ”att möta personen där den är”, det vill säga låta den hjälpsökande styra stödsamtalens utformning och vänta in den hjälpsökandes uttryck för sina behov. Brottsofferstödarna skiljer sig något åt när det gäller vilken metod som de ger uttryck för i intervjuerna. De båda metoderna kan givetvis också användas omväxlande av en och samma brottsofferstödare, under ett och samma stödsamtal eller under flera samtal med en brottsutsatt ungdom.

Sammantaget kan man säga att rollen som brottsofferstödare innebär att vara någon som kan avdramatisera, bland annat genom skämt, och skapa en avslappnad och informell stämning samt prata med och lyssna till den hjälpsökande. Detta görs samtidigt utifrån professionella kunskaper och bilder av det unga brottsoffrets behov och tankar om vad som krävs för att få unga brottsoffer att vilja prata.

De intervjuade ungdomarna uppger att de uppskattar att kunna prata med brottsofferstödaren som om denne vore en kompis. Brottsofferstödarna är dock väl medvetna om att relationen mellan brottsofferstödare och brottsoffer till sin karaktär med nödvändighet är asymmetrisk. Förutom att vara ”som om han vore ens kompis” (BO₁) ska den ideala brottsofferstödaren enligt ungdomarna vara en expert, det vill säga förklara hur unga brottsoffer

22 Det är anspråk som också kan göras i förhållande till utvärderaren. En brottsofferstödare hänvisar exempelvis i en intervju till hjälpsökande som sagt att ”det känns som att du känner mig bättre än vad jag gör själv” (BOS₁). Sådana utsagor legitimerar anspråken på professionell kunskap.

brukar reagera, tycka, känna och göra, vilka behov han eller hon kan ha och hur de kan mötas.

Ungdomarnas föreställningar om ”att gå och prata”

BO7: Jag tänkte att jag kan väl ge det en chans men jag tror inte att typ... någon psykolog kan få mig att må bättre typ.

För ungdomarna representerar bilden av psykologen eller psykoterapeuten bristen på genuint engagemang. Till skillnad från hur man föreställer sig att psykologen eller psykoterapeuten är så upplever de att brottsofferstödarna är empatiska och engagerade på riktigt. En av de intervjuade ungdomarna berättar om sina förväntningar på samtalen med brottsofferstödaren.

BO1: Jag tänkte typ ”jaha, nu ska jag gå till någon psykolog typ sitter där och pratar och hon eller han ska sitta där och säga ’mhmm, ja, jag förstår’”, typ såna här grejer. Men så var det ju inte alls. Det var ju på ett helt annat sätt. Jag kände att jag kom (BO52) väldigt nära. (...) Så jag trivdes att gå hit och sitta och prata med han.

Den citerade tjejen förväntade sig att brottsofferstödaren skulle lyssna, men ”bara sitta helt tyst”, att hon inte skulle få ”någon form av reaktion”, men hennes farhågor besannades inte. Hon är nöjd med kontakten och menar att det var brottsofferstödaren ”som gjorde att jag vågade komma ut med allting, att visa vad jag kände”. En kille som tidigare haft en psykologkontakt menade i intervjun att ”psykologen var mer kall” (BO8), jämfört med brottsofferstödaren. Tvärtemot sina föreställningar upplevde en tjej att mottagningen för unga brottsoffer var ”väldigt välkomnande”.

BO3: Jag trodde absolut inte att det skulle vara så här... alltså det är väldigt välkomnande och trevligt här och lokalerna är jättefina och det är soffor och trevligt folk liksom. Jag hade förväntat mig att det skulle sitta gamla kärringar här och titta på klockan när man förklarade liksom ”ja, nu har det gått en timme”. Så ska man få gå liksom. Såna okänsliga som inte bryr sig egentligen utan bara gör sitt jobb.

Hennes föreställningar kom dock på skam. Kontakten med brottsofferstödarna beskrivs med följande ord.

BO3: Dom är så oerhört välkomnande och varma så att man får ju direkt den känslan att det här är någonting som jag... alltså den här personen kan jag berätta allt för. Och man vet ju att dom är till för det och... dom gör ju det ganska klart för en när man pratar med dom att liksom ”mig kan du prata med, professionellt sett så kan jag hjälpa dig”.

En annan tjej (BO4) beskriver den brottsofferstödare som hon haft kontakt

med som ”väldigt lugn och glad och trygg”. ”Man får hjälp och man kan prata”, säger en kille (BO₅). En viktig egenskap är att som brottsofferstödjare vara genuint intresserad och ställa följdfrågor. Psykologen/psykoterapeuten representerar för ungdomarna allt det som brottsofferstödjarna inte är och beskrivs som formell, stel eller till och med kall, som någon som bara gör sitt jobb, är ointresserad och inte bryr sig på riktigt. Två intervjuade brottsutsatta tjejer hade egna erfarenheter av kontakter med psykologer. Ingen av tjejerna upplevde att psykologkontakten hade varit till någon större nytta, vilket gjorde att de hade låga förväntningar på brottsofferstödjarnas förmåga att kunna hjälpa dem. Kontakten med brottsofferstödjarna hade, enligt en av tjejerna, blivit ”helt annorlunda” (BOS₄) än vad hon förväntat sig och mycket bättre. Den andra tjejen beskriver att hon kunde ”få svar på alla frågor och ändå sitta och prata och ha en trevlig konversation med någon som är jättekunnig” (BO₃). Även i två av de intervjuade killarnas tal om sina förväntningar på Stödcentrum för unga brottsoffer förekommer bilder av psykologen/psykoterapeuten. Till skillnad från de två tjejerna ovan – BO₃ och BO₄ – har den kille som citerats nedan ingen tidigare erfarenhet av ”att gå och prata med någon”. Däremot hade han en tydlig förväntning om vad det innebar.

BO₇: Alltså jag har ingen annan erfarenhet liksom av att prata med någon. Och jag har fått en jävligt annorlunda uppfattning om hur det är att gå och prata med någon.

Avdramatisering – för att få dem att prata

Särskilt vid det första mötet med den hjälpsökande lägger personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer mycket energi på att avdramatisera mötet mellan hjälpsökande och expert och skapa en förtrolig och ibland rent av gemytlig stämning.

BOS₂: Jag tror att vi som jobbar här, jag tror att det är ett av våra gemensamma drag, för det finns flera, det är att vi lägger mycket kraft på och är duktiga på att avdramatisera. (...) Det kan vara såna här grejer som att ”du jag ska bara... usch, det är så jävla dålig ventilation i det här rummet och det blir så konstigt jag brukar öppna fönstret ibland, är det okey att ha det öppet en stund eller”.

En annan av brottsofferstödjarna beskriver tekniken att avdramatisera genom att byta samtalsämne.

BOS₄: Så pratar man om någonting allvarligt och rätt som det är så blir det för jobbigt och då byter man ämne och pratar om att ”ja, nu började det regna ingen och bla, bla, bla” och sen kanske man kan gå tillbaka (...) Så att det... det har sitt syfte också

Tanken är att sådana avdramatiseringar bidrar till att den hjälpsökande

slappnar av och brottsofferstödjaren sänder ut budskap om att det är en trygg och avslappnad miljö och att brottsofferstödjaren ”är en vanlig människa som inte är så himla märkvärdig” (BOS₂). Å ena sidan beskrivs försök att avdramatisera genom att byta samtalsämne, och för en kort stund samtala om något ur känslsynpunkt oviktigt och ofarligt, som ett sätt att avdramatisera och underlätta för den hjälpsökande, att få honom eller henne att känna sig bekväm. Å andra sidan beskrivs det också som ett sätt att underlätta för brottsofferstödjaren att hantera en situation där han eller hon inte riktigt vet eller känner sig osäker på hur man ska förhålla sig eller gå vidare. Som en av brottsofferstödjarna säger:

BOS₂: Det kanske är för att *jag* ska få en paus också för jag vet inte alltid vad jag ska säga. Nu kan jag prata lite skit en stund där. Så va. Och då rinner det till någonting.

Säker utan manual

Inom verksamheten förekommer ett ideal där den kunniga och verkligt professionella brottsofferstödjaren i stödsamtalen känner av situationen och utgår från vad den enskilda hjälpsökande individen vill ha och behöver. Lång erfarenhet av att möta människor i kris beskrivs som en förutsättning för att kunna utveckla den intuition och fingertoppskänsla som ses som nödvändig i arbetet. Brottssofferstödjarna återkommer ofta till betydelsen av tidigare erfarenheter av att möta människor i kris och i synnerhet unga människor i kris och de betonar i flera intervjuer med eftertryck att de inte använder någon manual för stödsamtalen. De uppger att de inte är motståndare till all form av manualanvändning, men är skeptiska till att både utarbeta och använda manualer för stödsamtalen med brottsutsatta ungdomar, med hänvisning till att manualanvändning inte passar den specifika målgruppen. En manual kan betraktas som en form av *explicitgjord kunskap* för hur arbetet ska eller kan bedrivas. För brottsofferstödjarna blir den *implicita eller tysta kunskapen*, det vill säga kunskap som sällan artikuleras som en del i yrkeskunnandet men som bygger på lång erfarenhet och outtalade antaganden, framträdande i arbetet.

Den kunnige praktikern ”*ser en ny situation som något som redan finns i hennes repertoar*” (Molander 1993:172, kursiv i original). Denna kunskap är vägledande då den hjälper brottsofferstödjaren att orientera sig, förstå en ny situation och rättfärdiga arbetssätt och mål (ibid:177).

I intervjuer med personal vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg blir manualanvändning en symbol för okunnighet, osäkerhet, bristande erfarenhet och oförmåga att vara flexibel. Manualer ses som till för dem som inte har erfarenheter av tidigare arbete med ungdomar i kris, inte har förmåga

att läsa av en situation alternativt är så osäkra att de inte vågar agera utifrån sin känsla eller intuition.

Den tidigare konflikten i arbetsgruppen, som bland annat rörde arbetets organisering och ledning, se kapitel 2, har utan tvekan bidragit till denna syn på manualanvändning. Det var den tidigare projektledaren som, till skillnad från projektmedarbetarna, förespråkade manualanvändning. Frågan om manualanvändning eller inte blev en viktig fråga i konflikten. Hade konflikten inte funnits så hade kanske inte den här nämnda inställningen till manual för stödsamtal funnits.²³ Behovet av manual kopplas alltså här ihop med kunskapsnivån hos brottsofferstödjaren. I utdraget nedan är det inte kunskapsnivån hos brottsofferstödjaren som är i fokus utan behoven hos brottsoffren som fokuseras. Manualanvändning anses kunna utgöra ett hinder för att på allvar möta de hjälpsökandes behov.

BOS₂: Har man då en manual. Första samtalen då gör man så här. Ja, då är man inte... då kan man vara nästan som en robot.

BOS₁: Ja, då spelar det ingen roll var dom (brottsoffren) befinner sig någonstans för då har man liksom det.

BOS₂: Nej, man kör ett program.

Roboten blir här en metafor för den osäkra professionella hjälparen, det vill säga den som behöver och använder manualer i stödsamtalen, som inte tar den hjälpsökandes behov som sin utgångspunkt utan ”kör ett program”.

Specifikt anpassade verktyg

Robotens motsats framställs av de anställda som den inkännande hjälparen, som inte har en manual, utan en verktyglåda med olika metoder. Den professionella kunskapen, som alltså inte alltid är artikulerad men som bygger på lång erfarenhet, vägleder i valet av metod eller verktyg anpassad för den specifika situationen. Brottsofferstödjarna vidareutbildar sig genom att gå olika kurser i olika typer av samtalsmetodik, för att ”öka på vår verktyglåda” (BOS₂). Att avgöra från fall till fall och situation till situation vilken metod som ska användas tillhör den professionella kunskapens och fingertoppskänslans område.

BOS₂: Att ha en manual för en samtalsserie, det är också en metod, men alltså för mig blir det lite skillnad på det och att ha idealiskt en verktyglåda med olika verktyg som gör att... nu känns det så här, nu tar jag fram det verktyget.

23 Tilläggas bör att manualer för stödsamtalen används vid många andra stödcentra för unga brottsoffer i landet, se bilaga 1.

CL: Mmm. Nu passar det.

BOS₂: Ja, just det. Inte för att det är, nu är det tillfälle nummer tre och då pratar man om detta.

En annan brottsofferstödjare (BOS₃) framhåller att verktygslåda är att föredra framför manualanvändning eftersom det sätter att se på samtals tekniker gör det möjligt att vara flexibel. Verktygslådan som ideal blir möjligt för den som är säker i sin yrkesroll, har lång erfarenhet och därmed möjlighet att vara flexibel. Gemensamt för de tekniker eller verktyg som lyfts fram av brottsofferstödjarna och presenteras nedan är att de syftar till att underlätta för brottsutsatta ungdomar att prata ut om och därigenom bearbeta sina känsloreaktioner.

Att använda ångloksmetafor och nallekortlek

En av brottsofferstödjarna berättar om en nitton år gammal kille som kom till mottagningen för att hans mamma hade övertalat honom att gå dit. Denne brottsofferstödjare använder ångloket som metafor för vad som händer om man tränger undan sina känsloreaktioner och för att tydliggöra vikten av att låta på trycket, ”puffa ut” sina känslor, lite i taget.

BOS₁: Jag försökte liksom säga till honom så här att ”alltså vi människor fungerar som små ånglokomotiv så där att om man eldar och eldar och eldar och aldrig puffar ut där uppe så, så exploderar det till slut och då blir det jättejobbigt, utan du måste liksom börja att puffa lite och kan du tänka dig att göra det lite här och så”, men ”nej”, han vågade alltså inte. (...) Han vågade helt enkelt inte släppa fram sina känslor. Han var så rädd för vad som skulle hända om han gjorde det. (...) Och det har jag ju haft flera stycken som alltså inte vågar känna efter. Alltså dom vågar inte släppa fram dom här känslorna för att dom vet inte vad som händer.

Som framgått ovan anses unga brottsoffer vara svåra att nå och svårare att nå än vuxna brottsoffer. Bland gruppen unga brottsoffer anses unga killar, och särskilt de med tidigare erfarenheter som förövare, vara allra svårast att nå. Precis som Anna Ryding (2005:90) tidigare konstaterat uppfattar brottsofferstödjarna att det krävs ”ett speciellt bemötande gentemot unga män för att få dem att berätta om vad som inträffat”. Att få unga män att stanna kvar, komma tillbaka, öppna sig och berätta om brottshändelser och känsloreaktioner blir därmed till en utmaning. I dessa sammanhang har ovan beskrivna ångloksmetafor använts. Någon gång har även en nallekortlek använts. Nallekortsen ser vid en första anblick ut att vara en vanlig kortlek, men korten har bilder på nallar med olika känslouttryck. Tanken är att den som inte förmår verbalisera hur han eller hon mår istället med hjälp av nallekortsen ska kunna visa hur han eller hon mår, har mått och vill må och så vidare.

Vissa unga män uppfattas och beskrivs i intervjuerna som oförmögna att verbalisera sina känslor. Vad som benämns som unga mäns emotionella analfabetism har också framhållits som ett problem för såväl de enskilda unga männen som samhället i stort. Den har inom kriminologisk forskning kopplats till en form av maskulinitetsideal där all form av utsatthet eller sårbarhet förnekas (Goodey 1997). De brottsutsatta killar som bara kommer till mottagningen en gång beskrivs ibland som oförmögna att prata om sina känslor.

BOS1: Men jag har ändå haft några stycken sådana som faktiskt har stannat kvar. Alltså en kille som jag tänker på (...) han var ju livrädd för sina känslor. Så där höll vi faktiskt på att jobba med nallekortet till slut för att han kunde alltså inte prata om det, utan däremot så kunde han väldigt tydligt visa ”så här känner jag mig, så här vill jag känna”.

Ett par av de intervjuade killarna utmanar tanken om pojkar och unga män som oförmögna att verbalisera känslor. Deras tal om och kritik mot polisen och rättssamhället färgas av starka emotioner och de ger uttryck för besvikelse, djup misstro och ilska. Personalen framhåller att dessa killars förmåga att uttrycka sig emotionellt kan ses som en möjlig positiv effekt av brottsofferstödet, det vill säga som ett resultat av stödsamtal och bearbetning kan de sätta ord på sina känslor.

Talet inom verksamheten om behovet av att släppa fram känslorna genom att prata om dem uttrycker för verksamheten centrala känsloregler (jfr Hochschild 1983, Loseke 2003), eftersom utsagor av den typen indikerar att det handlar om att en viss typ av känslor ska släppas fram (jfr Burcar 2005:163). Killars uttryck för ilska och hat uppfattas ibland vara ”omgjorda andra känslor” (BOS1), exempelvis rädsla och sårbarhet. Ångloksmetaforen används som pedagogiskt verktyg för att tydliggöra vikten av att våga prata om och hantera de egna känsloreaktionerna.

BOS1: Vi pratade mycket om att känslorna inte var... alltså känslorna är inte farligt. Han måste pysa ut dom lite i taget. Vi pratade om att vara som ett ånglok, att *puffa* ut istället. Alltså släpper man inte på trycket så exploderar man tillslut. Den liknelsen tilltalade honom lite.

Därefter introducerades nallekortleken som ett verktyg för att hjälpa den brottsutsatte att uttrycka sina känslor och prata ut om dem.

BOS1: Och så fick han den här kortleken. Och så sa jag det att ”jag vill att du ska plocka ut tre kort ur den här kortleken och så *börjar* du med hur du känner dig *innan* du bli arg. Och då plockade han ut ett jättelitet, en liten, liten väldigt rädd björn som satt och skakade. Sen nästa uppgift var, hur... ”hur blir du när du blir arg?” Det är nästa kort. Alltså ”hur är du när du blir arg?” Och då plockade han ut det argaste kortet av allihop där det står en björn med en höjd näve och

ska liksom slå någon. (...) Och sen det tredje kortet det var ”hur känner du dig efteråt, när du har blivit så arg?”. Och då plockade han ut en liten gråtande björn. (...) Och han blev väldigt berörd själv av dom korten, för han hade inte sett det så innan. Han la upp korten på bordet så och så bara tittade han och så ”ja, så här är det ju”, liksom. Så det här funkade oerhört väl på honom och vi kunde ha en väldigt, väldigt bra diskussion (...).

Utdragen ovan har exemplifierat användningen av ångloket som metafor som ett pedagogiskt verktyg för att för de unga männen tydliggöra vikten av att kommunicera sina känsloreaktioner. Utdragen skildrar också nallekortleken som ett verktyg för att få ungdomar – och särskilt dem som har svårt att prata om sina känslor – att uttrycka vad de känner. Men särskilt det sistnämnda utdraget kan samtidigt också läsas som en berättelse om hur brottsofferstödjare kan förmå motvilliga brottsoffer att inte bara stanna kvar, utan också uttrycka och prata om sina känslor.

Att skriva dagbok

Ytterligare ett sätt för brottsofferstödjarna att förmå det unga brottsoffret att uttrycka sina känslor är att be dem föra en dagbok över hur de mår. Dagboken kan antingen introduceras som ett komplement till samtalen mellan brottsofferstödjare och brottsoffer eller som en ersättning för samtalet, det vill säga när dialogen inte fungerar på grund av att ungdomen inte vill berätta om brottshändelsen och de egna känsloreaktionerna.

Dagboken introduceras i ett sammanhang då brottsofferstödjaren talar om vikten av att förstå sig själv, det vill säga dina egna känsloreaktioner och hur de hänger ihop med brottshändelserna. I dagboken förväntas brottsoffret ge uttryck för sina känslor.

BOS₂: Hon själv uttryckte inte att hon var så arg, utan hon sa att (...) det vara så att ”ja, rätt vad det var så började jag bara gråta, det kan vara när som helst”. Och hon tyckte att det var konstigt och hon tyckte det blir lite pinsamt ibland. Det var en sak. Och sen det här med att hon hade så kort stubin. (...) Så säger jag... jag *säger* ungefär så här att ”(...) det är självklart att du är förbannad och det är det som tar sig uttryck när du får så där kort stubin mot dina kompisar”. (...) Ja, och så kommer hela liksom den, på något vis pedagogiska som jag tycker är, ja, en rätt viktig del alltså att ”vi människor fungerar så här...” alltså väldigt så där köksbordspsykologi på något vis. Men ändå att jag vill hjälpa henne att försöka att förstå sig själv. Alltså jag tror att terapeutiskt är det så att om hon förstår lite mer om kopplingar som man kan göra och som inte är alltför djärva att göra så blir det lättare för henne. (...) Och rätt tidigt, jag kommer inte ihåg om det var det första eller andra samtalet så introducerande jag den tanken att skriva och det nappade hon på direkt. Så att hon gör det och hon berättar att hon har skrivit. (...) Hon uttrycker väldigt så här med tacksamhet, att ”åhh, det är jättebra, det hjälper mig”.

Tanken är, som en annan brottsofferstödjare formulerade det att ”skriva ur sig allt det här” som brottsoffret ”känner och tänker” (BOS₁) och att därigenom bearbeta vad man som brottsoffer varit med om.

BO₁: Han gav mig liksom råd hur jag skulle göra. Liksom sa ”skriv ner allting som har hänt och skriv av dig så du inte har det inom dig, skriv ner allting och sen om du känner för det läs igenom vad du har skrivit”. Så det gjorde jag och det hjälpte mig i alla fall väldigt bra. (...) Sen var det ju att sitta och prata med (BOS₂) också. Det var ju det som hjälpte mig också mycket.

För den ovan citerade tjejen fungerade dagboken som ett komplement till samtalet mellan brottsofferstödjare och brottsoffer, men känslodagboken kan också fungera som en ersättning för det goda samtalet – en teknik som kanske så småningom kan leda till att brottsoffret ”börjar prata”.

BO₃: Den ena tjejen som jag hade här, hon kunde ju inte berätta och det var därför hon inte hade kunnat göra en polisanmälan. Hon hade blivit våldtagen, men hon kunde inte prata om det. Hon kunde säga att hon hade blivit våldtagen, men hon ville inte prata mer om det och då pratade vi om allt möjligt annat så. Och så fick hon med sig en bok och så skulle hon och så skrev hon och jag fick inte... jag läste aldrig, men att hon ändå någonstans liksom kunde liksom börja prata om det. Och då fick hon ju prata med sig själv då och skriva om det och sen kunde hon ju liksom börja prata lite.

Brottsofferstödjaren formulerar det så att skriva dagbok är som att ”prata med sig själv” och först efter att tjejen i exemplet pratat med sig själv kunde hon prata med andra om det hon varit med om. En av de intervjuade brottsutsatta ungdomarna berättar att hennes minnen av brottshändelsen och känsloreaktionerna de väckte till en början ”kom ut på papper istället för i munnen”. Att skriva dagbok blev därmed till en början en ersättning för det goda samtalet.

BO₆: Jag fick ett block så jag kunde skriva om det var saker som jag kom på, på kvällarna och så, för jag kunde ju inte sova. Jag fick ju... min läkare skrev ut såna tabletter, lugnande tabletter, så jag kunde sova på kvällarna. För jag fick ingen sömn eller någonting. Så då fick jag ett block så att jag kunde skriva om det var så att jag kom på saker som jag mätte dåligt av. Det gjorde jag. Jag tog aldrig med mig det hit, men jag skrev väldigt mycket hemma. (...) Jag bara skrev ner så att det kom ut på papper istället för i munnen.

Att skriva dagbok ger, enligt flera av de intervjuade ungdomar som har skrivit dagbok, en viss lättnad. Någon menar att det handlar om en tillfällig lättnad, en lättnad för stunden, som kan göra att man kan sova just den natten, men som kan omintetgöras när minnena av brottshändelsen åter väcks till liv (BO₁). Att skriva ”känslodagbok” är också ett pedagogiskt sätt att tydliggöra för den brottsutsatte en av expertdiskursens grundläggande idéer,

nämligen att det kommer att bli möjligt att återgå till ett normalt liv, det vill säga att förmedla hopp.

BO₃: Jag fick ju en dagbok härifrån. (...) Och jag läste häromdagen, det gamla... alltså sidor som jag skrev precis efter allt hade börjat och jag fick boken. Och det kändes så skönt att man hade kommit så långt. Alltså när jag läste det så fick jag den känslan som jag hade när jag skrev det och då kändes det så skönt att det är bakom en liksom. (...) Och att det var tydligt att man ändå har utvecklats väldigt mycket

Den citerade tjejen ger uttryck för ett sätt att se på kriser och krishantering som, förutsatt att de bearbetas, som utvecklande och på det sättet värdefulla (Cullberg 2006, Lagerbäck 2006).

Att leka med tanken

Ett sätt för brottsofferstödarna att tillsammans med ungdomarna utveckla strategier för att hantera vardagen, liksom även till exempel sina relationer till anhöriga och vänner, är en teknik som kan kallas "att leka med tanken".

BOS₃: Jag brukar fråga hur rädd man egentligen är. Ja, även om det är liksom en annan situation. "Om den här personen (gärningsmannen, min anm.) kom hit nu också, skulle han kunna komma in i rummet, skulle han kunna sitta där och hur skulle det kännas? Liksom vad skulle du vilja? Skulle du kunna prata med honom eller skulle du känna att du inte skulle vilja vara här?" Det här att testa på något sätt i fantasivärlden. (...) Ja, "om du nu skulle hoppa på spårvagnen sen och så går den här personen på spårvagnen, vad skulle du göra då och hur skulle det kännas? Måste du gå av eller kan du vara kvar? Eller måste du sätta dig tillsammans med någon så att han absolut inte kan sätta sig hos dig?" Det är just att man leker med tanken, "hur skulle det vara?" (...) Jag tänker att det är lite grann så som man jobbar med gestaltterapi. (...) "Nu har vi en stol och här sitter din förälder, vad skulle du vilja säga". (...) Och just då om man känner, ja, "nu ringer det på dörren och så öppnar du och så kommer han in, hur blir det då?" (...) Har man liksom lekt med den tanken innan, ja, om han hade träffats här så hade det känts så, skulle man då träffa honom på torget så kanske man skulle kunna koppla det till att "ja, ja, men när jag satt där så kändes det ju ändå okey". Jag behövde inte vända och springa.

Att leka med tanken som teknik i stödsamtalen förväntas förbereda brotts-offret så att han eller hon kan hantera sina egna känsloreaktioner, om han eller hon ser gärningsmannen eller hamnar i situationer som på något vis påminner om brotthändelsen, alternativt förbereder honom eller henne för att tala om för sina föräldrar vad han eller hon varit med om.

BOS₃: Många tjejer har ju varit att dom har kunnat berätta det, för mamma men kan inte berätta för pappa. "Om din pappa kom in, vad skulle du vilja säga då? Prata nu, vad skulle du vilja säga?", (...) Att man prövar liksom. Kan jag säga detta eller kan jag känna eller vad händer. Och här är ändå liksom tryggt, då kan man ju pröva lite så där.

Att leka med tanken som teknik har enligt de intervjuade brottsofferstödarna också inspirerats av personalens utbildning i kognitiv beteendeterapi och kan, utöver ovan nämnda, också innebära att ”känslor” används för att ta reda på hur brottsoffret mår för tillfället i jämförelse med hur han eller hon skulle vilja må.

Att tala om praktiska frågor

Utöver stödsamtal för brottsutsatta ungdomar och deras anhöriga, i syfte att bearbeta brottshändelsen och efterföljande känsloreaktioner, erbjuder Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg också rådgivning och praktisk hjälp, exempelvis i kontakten med rättssamhällets representanter. I talet om den egna verksamheten, i intervjuerna med personalen och i den utåtriktade verksamheten får dock uppgiften att erbjuda samtalsstöd i bearbetningssyfte störst utrymme. Det är också det som enligt personalen efterfrågas mest. Helhetsintrycket är att stödsamtalen betraktas som verksamhetens kärna eller stomme.

De ungdomar som intervjuats betonar vikten av praktisk hjälp. Sex av åtta intervjuade brottsutsatta har gått igenom en rättegång och de har uppskattat att brottsofferstödaren varit med dem under rättegången och förklarat ”hur allting funkar”, ”hur en rättegång går till”, ”hur en domstol ser ut” och diskuterat ”vad man kan förvänta sig” när det gäller domen samt hjälpt dem att tolka vad som står i domen.

Att skapa en förtroendefull relation är en viktig förutsättning för det goda samtalet (Adelswärd 1995:126). Samtal med brottsoffer som behandlar praktiska frågor ses ibland som en möjlig ingång till att, i ett senare skede och när en förtroendefull relation etablerats, börja tala om det som uppfattas som det verkligt viktiga, nämligen den brottsutsattes känsloreaktioner, vilka anses behöva ventileras och bearbetas.

PL: Jag menar att nå ungdomar... man kan ju betona... det här är ju en ingång till dom här ungdomarna som inte vill prata va. Det här när dom hör att ”ja, du har möjlighet att söka skadestånd” eller ”vi kan stötta dig under rättegång, hur det fungerar, den biten kan vi hjälpa dig med”. Sen kommer det andra oftast va.

Att erbjuda praktisk hjälp framställs i utdraget ovan som ett sätt att nå även de ungdomar som inte vill prata och som en teknik för att få dem att börja prata om de egna känsloreaktionerna. Detta synsätt medför en risk att man inte tar dem på allvar som upplever att de *inte* behöver hjälp att bearbeta vad de varit med om, som kanske utvecklat individuella bemästringsstrategier. Det finns en risk att sådana strategier inte uppmärksammas av brottsofferstödaren och därför nedvärderas av den hjälpsökande (Nilsson 2003). Personalen vid Stöd-

centrum för unga brottsoffer i Göteborg uppger att de så långt det är möjligt försöker bejaka ungdomarnas egna individuella bemästringsstrategier.

Vikten av att prata ut

De intervjuade ungdomarnas berättelser om brottets konsekvenser har många likheter. Många tar upp att de efter brottet inte vågade gå till skolan eller att de hade mycket svårt att koncentrera sig när de var i skolan, att de inte kunde sova och när de väl somnade drömde mardrömmar, att de inte kunde äta och hade ont i magen samt att de inte vågade vistas i offentliga miljöer som i stadens centrum, affärer, diskotek och så vidare. Att reaktioner, som exempelvis koncentrationssvårigheter, ångest och ökad rädsla liksom åtföljande sömnsvårigheter, illamående och magsmärtor är vanliga reaktioner på utsatthet för brott bekräftas av tidigare forskning (Lindgren 2004:77). Även ilska och irritation är vanliga reaktioner (ibid:78), vilket kan komma till uttryck som tankar på hämnd.

BO8: Alltså, ja, just precis då när det händer och dagarna efter och så, då (...) blir jag sån att då vill jag bara slå tillbaka.

Enligt Magnus Lindgren (2004:73) är de psykiska följderna av brottet svårast att hantera för individen och skuld och klander beskrivs som vanligt förekommande reaktioner på utsatthet för brott (ibid:74). Det är intressant att notera att ingen av de åtta intervjuade brottsutsatta (sju ungdomar och en förälder) vid intervjutillfället gav uttryck för skuld eller klander. Det kan ha att göra med tidpunkten för intervjun. Samtliga intervjupersoner hade, vid intervjutillfället, haft kontakt med Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg under en tidsperiod och vid ett flertal tillfällen, eventuella uttryck för skuld och klander kan därmed ha bearbetats.

Brottsofferstödarna talar eller undervisar om unga brottsoffers känsloreaktioner och behovet av att prata ut om brottshändelsen och de egna känsloreaktionerna. Detta sätt att tala återkommer även i ungdomarnas berättelser om hur de kom till insikt om behovet att prata ut om vad de varit med om. Ungdomarnas framgångsberättelser präglas alltså av expertdiskursen om unga brottsoffer.

BO1: Det var polisen som sa till mig att det fanns ett sånt här ställe, man kunde sitta här och prata och dom kunde hjälpa (...). Jag ville inte alls prata med någon först i början, men så tänkte jag att jag får väl ge det ett försök då när jag mätte så dåligt som jag gjorde. Så ringde jag hit och bestämde en träff då med (BOS₂) och kom hit och tyckte om (BOS₂) som person och kände att jag kunde känna mig avslappnad. Så jag fortsatte gå här. Jag kunde prata med (BOS₂) liksom. Så det tyckte jag var bra. (...) (BOS₂) hjälpte mig liksom att komma över det och

(...) jag vågade börja prata om det istället för att hålla det inom mig. (...) Det var (BO5) som gjorde så att jag vågade börja prata om det, gå ut igen, träffa folk och bli mig själv igen typ.

Den citerade tjejen framstår här som det ideala unga brottsoffret, hon kan berätta om stödet från Stödcentrum för unga brottsoffer och hennes tal blir till en berättelse om hur hon förändrats. Även i nästa utdrag framträder ett av expertdiskursens centrala antaganden, nämligen tanken om att det är viktigt att prata ut om brotts handlingen. Att tränga undan svåra minnen ses som motsatsen och som en förrädisk överlevnadsstrategi som i längden förvärrar känsloreaktionerna. Den tanken bygger på föreställningen att undanträngda och obearbetade minnen av traumatiska kriser för eller senare kommer i kapp en och då leder till en ”explosion”. Det är antaganden som viss psykologisk forskning ger belägg för och framför (Pennebaker 1997, Petrie, Booth & Pennebaker 1998, Pennebaker & Seagal 1999, Pennebaker 2000). En viktig poäng här är att expertdiskursen om unga brottsoffer kan utläsas inte bara i brottsofferstödjarnas tal om sin verksamhet och ungdomar utsatta för brott, utan också i de intervjuade ungdomarnas tal om sina erfarenheter av stöd-samtalen. Ungdomarna erbjuder ett sätt att förstå och tala om sig själva och därigenom skapa mening.

BO6: För att jag vet att om jag inte hade pratat med någon så hade jag... ja, det hade inte gått bra. Jag hade liksom hållit allting inom mig och det hade bara blivit ännu värre. Jag vet det själv. Det hade inte alls varit bra. (...) Om inte jag hade gått hit så hade jag hållit allting inom mig och då hade inte jag... jag vet hur jag hade mått. Alltså dubbelt så mycket sämre än vad jag redan mådde, bara för att jag... man kan inte gå och hålla saker inom sig hela tiden. Det... det blir liksom för mycket. Till slut så exploderar man själv och allting blir bara ännu värre.

Liksom de övriga intervjuade ungdomarna tycks den ovan citerade tjejen mycket medveten om brottsofferstödjarnas försök att förmå de unga brottsut-satta att berätta om brotts handlingen och att det i sig ska få dem att må bättre. Hon säger om brottsofferstödjaren, att denne ”försökte hjälpa mig att må bättre och därför få mig att prata om det” (BO6). En kille säger så här:

BO7: Och som alla säger också, att hade inte jag gått och pratat med någon då så... jag menar går man mer och mer... för man kände ju att man blev mer och mer... jag ska ju inte säga kocko, men man blir liksom mer och mer alltså deprimerad och allting sånt. Så hade inte jag pratat med någon alltså och det hade fortsatt ändå tills idag, så vet jag inte. Det hade nog inte varit så jävla bra. (...) Man försökte ju liksom trycka iväg det. (...) Jag pallade inte att prata med någon om det liksom. Så det var liksom att man bara tryckte ner det bara. Sen när jag har gått här då så har jag börjat prata nu då. Det känns som om jag har pratat bort allting nu ungefär.

Samtliga sju intervjuade ungdomar var vid intervjutillfället mycket positiva till

stödsamtalen som de menar hjälpt dem mycket. De hjälpsökande ungdomarnas berättelser om kontakten med Stödcentrum för unga brottsoffer inbegriper flera moment. Inledningsvis ville de inte prata. Först när en förtroendefull relation skapats ville och vågade de börja prata. Då kom de till insikt om behovet av att prata ut. Flera av de intervjuade ungdomarna uppger att de upplevde att de vågade börja prata redan under första samtalet. En kille tyckte att avgörande var när han, vid första samtalet, upptäckte att brottsofferstödjaren ”var trevlig och man kunde prata om saken men ändå liksom skoja om andra saker” (BO5).

För ett par ungdomar tog det lite längre tid innan de vågade börja prata, men gemensamt är att de beskriver tillfället då de vågade öppna sig och berätta om brottshändelsen som en vändpunkt – ”när jag började öppna mig, började våga berätta allt” (BO1), ”att jag berättade om i stort sett hela händelsen då” (BO7). Det var då deras skepticism mot ”att gå och prata” släppte. Inte bara brottsofferstödjarna utan också de brottsutsatta ungdomarna framhåller vikten av att prata och berätta om händelseförloppet och känsloreaktionerna. Ungdomarnas berättelser om vikten av att prata om vad man varit med om har alltså en tidsdimension och en sensmoral. Först ville de inte söka expert-hjälp. ”Man mådde dåligt själv och man ville inte prata” (BO6). Eftersom de mådde så dåligt tog de sedan ändå kontakt för att ge det ett försök och, slutligen, upptäckte de att de kunde prata med brottsofferstödjarna, att de kände sig avslappnade och väl bemötta. Sensmoralen i deras berättelser är att det är viktigt att prata ut, för att inte fortsätta må dåligt eller rent av successivt må allt sämre.

Ett par av de intervjuade ungdomarna utgör undantag i den meningen att de *inte* berättar om någon initial motvilja mot att berätta om brottshändelsen och känsloreaktionerna. En tjej (BO4) var redan innan kontakten med Stödcentrum för unga brottsoffer van vid att berätta om brottshändelsen.

BO4: Den första gången jag var där så pratade vi. (BO5) frågade ”vill du berätta vad det är som har hänt” och jag tänkte ”ja, ja”, och så drog jag hela historien som jag har dragit hundrafjorton gånger innan.

En kille (BO8) som inte upplevde några problem med att berätta om brottshändelsen utgör ett intressant undantag också i ett annat avseende. I de övriga ungdomarnas berättelser blir brottsofferstödjaren den aktivt handlande, den som hjälper, medan de hjälpsökande ungdomarna framträder som dem som blir hjälpta. I den här killens berättelse är det istället han själv som är den aktivt handlande som hjälper sig själv och brottsofferstödjaren blir till ett bollplank – ett slags verktyg som gjorde att han fick en möjlighet att, som han själv uttrycker det, ”lyssna på sig själv”.

BO8: Ja, då satte vi oss ner som vi gjorde nu ungefär och sen så... började det väl kanske med att (BOS2) frågade mig lite enkla grejer bara... skola, bla, bla, bla, bla, såna grejer. Och sen så, allt eftersom, så kryper det in mer och mer liksom om vad det är som har hänt, frågor om det och så. Sen så... alltså då behöver jag inte svara på det, men nu gjorde jag det redan då. (...) Det var inte så att jag hade några problem att berätta om det. Det har jag absolut inte. Jag kan berätta exakt för jag... jag var mer frustrerad eller arg eller vad man ska säga. (...) (BOS2) fungerade ju som ett bollplank ungefär. Att jag sitter och pratar med honom och sen så... allt eftersom så inser jag eller förstår jag själv eller kan jag få mer klarhet liksom vad det var som hände. (...) Det är klart att (BOS2) gjorde väl någon egen analys kanske. (...) Vi kom fram till nya grejer eller jag vet inte om *vi* kom fram till grejer, men jag pratade med honom som ett bollplank ungefär och sen så kändes det som om jag förstod saker och ting. Liksom jag lyssnade på mig själv i princip.

Ungdomarnas berättelser om stödsamtalen kan läsas som beskrivningar av den process som de som brottsoffer förväntas gå igenom. De vågade börja prata och därmed kan de bli "sig själva" igen. Till skillnad från de övriga intervjuade ungdomarna tar den ovan citerade killen i sitt tal om brottsofferstödet – och brottsofferstödjarens respektive hans egna roller i stödsamtalen – inte den professionella brottsofferstödjarens vokabulär i anspråk. Hans utsagor gör motstånd mot expertdiskursens antaganden om roller och relationer, liksom de maktförhållanden dessa implicerar.

4. Utmaningar och gränsdragningar i det brottsofferstödjande arbetet

Inledningsvis i detta kapitel ger jag exempel på olika omständigheter som utgör utmaningar att hantera inom ramen för stödsamtalen med unga brottsoffer. När krisen inte infinner sig eller när den beror på annat än brottet är krishanteringsmodellens utgångspunkter, det vill säga brottsofferstöd som krishantering och bearbetning genom samtal om brottshändelsen och känsloreaktioner, svår att tillämpa. Detsamma gäller förstås när brottsofferstödjarna möter hjälpsökande som inte vill prata om känslor.

I kapitlets andra del analyseras gränsdragningar och dess konsekvenser. I förhållande till många hjälpsökande kan brottsofferstödjarna direkt avgöra om den hjälpsökande har utsatts för en brottslig handling, vilket är ett kriterium för att erbjudas stöd. Men i vissa fall är det inte självklart om den hjälpsökande verkligen har utsatts för en brottslig handling och om denne ska erbjudas stöd. I de fallen handlar det om gränsdragningar, vilka inte på något vis är självklara. Det är inte heller säkert att ungdomarna och brottsofferstödjarna drar gränser på samma sätt. I den andra delen av kapitlet utgör brottsofferstödjarnas och ungdomarnas gränsdragningar föremål för analys. Att gränsdragningar, och således kategoriseringar, görs är ofrånkomligt. Det intressanta är *hur* de görs, eftersom det i sin tur påverkar de hjälpsökandes tillgång till stöd samt bemötandet av enskilda brottutsatta. Gemensamt för de exempel som diskuteras här är att de på olika sätt utgör utmaningar för Stödcentrum för unga brottsoffer att hantera inom ramen för det brottsofferstödjande arbetet.

Offerideologin och avvikande bemästringsstrategier

I kapitel 5 avgränsades och diskuterades vad jag kallat för expertdiskursen om unga brottsoffer, som bygger på antaganden som att utsatthet för brott innebär en kris och att den process under vilken brottsoffret bearbetar krisen kan delas in i eller bli begriplig utifrån olika faser. Vidare tillskrivs det unga brottsoffret vissa karaktäristika, som exempelvis svår att nå, initialt motvillig till att prata om brottshändelsen och efterföljande känsloreaktioner, men med ett stort behov av att prata ut. Expertdiskursen om unga brottsoffer tolkas i detta kapitel i ideologiska termer, eftersom sättet att tala om och förstå brottsoffers situation, reaktioner och behov riskerar att leda till ”att offerpositionens innebörder likriktas, att direkta eller indirekta krav ställs på drabbade människor” (Nilsson 2003:143). Eftersom föreställningarna om unga brottsoffer ”härrör från ett professionellt sammanhang är det svårt för utsatta människor att ignorera dessa” (ibid:144). Den offerideologi som präglar det professionella brottsofferstödande arbetet och expertdiskursen om unga brottsoffer har alltså åtminstone *möjliga* negativa konsekvenser som man bör vara uppmärksam på.

En latent fara med dessa allt mer spridda modeller är att de tvärt emot sina avsikter blir belastande, de ställer krav på hur offer bör känna och agera. Personer vars reaktioner inte överensstämmer med det tänkta schemat kan uppleva skuld känslor och söka fel hos sig själva. Det händer också att viktimerade får möta (indirekt) kritik från professionella hjälpare som anser att de har fastnat i en viss fas och ”vägrar” gå vidare. (...) Professionaliseringens negativa konsekvenser kan med andra ord drabba dem vars upplevelser inte stämmer överens med specialisters föreställningar om offerskapets innebörder. Skuld känslor förstärks dessutom av den professionella kunskapens status. För enskilda personer är det svårt att inte låta sig påverkas av experternas retorik om offerskap och odla en självbild fristående från denna (Nilsson 2003:144f.).

Med andra ord kan man säga att individuella bemästringsstrategier – det vill säga individuella sätt att förstå och handskas med svåra situationer som avviker från det professionella perspektivet på hur brottsoffer är och vad de behöver– försvåras av expertdiskursen om unga brottsoffer och den offerideologi som det professionella brottsofferstödande arbetet präglas av. Individuella bemästringsstrategier som avviker från professionella modeller för krishantering kan av professionella hjälpare ses som problem eftersom bearbetningen av brottshändelsen inte följer det generella mönstret (Nilsson 2003:150). I den andra delen av detta kapitel argumenterar jag för att bemästringsstrategier äger rum inte bara på en individuell, utan också på en kollektiv nivå inom ramen för en ungdomskultur, en form av subkultur

(Lalander 2001, Svensson 1996). Gemensamt för olika typer av avvikande bemästringsstrategier är att de utgör sätt att förstå och handskas med svåra situationer och erfarenheter som avviker från de i samhället i övrigt generellt accepterade. Sådana bemästringsstrategier avviker från vad som inom ramen för en viss institutionell diskurs, exempelvis expertdiskursen om unga brottsoffer, tas för givet och betraktas som sant, riktigt och rätt.

I den första delen av detta kapitel ger jag exempel på reaktioner och omständigheter som inte passar den krishanteringsmodell som bildar ett slags grundantagande inom expertdiskursen om unga brottsoffer. Jag diskuterar bland annat vad som händer i interaktionen med brottsutsatta ungdomar som inte vill prata om känslor. De ses som ett problem eftersom man inom expertdiskursen betonar vikten av att prata ut och samtal som den viktigaste formen av krishantering och bearbetning. Vissa pojkar anses – tvärtemot vad de själva uppger – ha ett mycket stort behov av att släppa fram och prata ut om sina känslor. Därför blir de en utmaning för den professionella brottsofferstödjaren. De anses alltså i allra högsta grad höra hemma inom och utgöra en målgrupp för det brottsofferstödjande arbetet. Deras motvilja mot att prata om känslor ses som ett tecken på ett mycket stort behov av att prata och som något som – om brottsofferstödjaren gör sitt jobb väl – enbart existerar initialt. I den andra delen av detta kapitel redovisas och diskuteras brottsofferstödjarnas och ungdomarnas gränsdragningar när det gäller vad som betraktas som brott och vilka som betraktas som brottsoffer.

Reaktioner och omständigheter som inte passar krishanteringsmodellen

Intervjuerna med brottsofferstödjare visar föga förvånande att det förekommer reaktioner hos unga brottsutsatta liksom andra omständigheter som inte passar krishanteringsmodellen, det vill säga brottsofferstödet så som det är uppbyggt med krishantering och bearbetning genom samtal om brotts handlingen och känsloreaktioner. De olika exemplen på omständigheter och reaktioner som återges här utgör utmaningar som brottsofferstödjarna hanterat på olika sätt.

Då krisen inte infinner sig

Det förekommer att ungdomar som blivit utsatta för brott inte reagerar som förväntat. De hamnar inte i någon kris, utan har utvecklat individuella sätt att förstå och handskas med händelsen, så kallade individuella bemästringsstrategier (Nilsson 2003). En brottsofferstödjare berättar om en ung kille som

inte fick någon krisreaktion, trots att han blev utsatt för ett grovt brott, och trots att ”det normala” enligt expertdiskursen och offerideologin hade varit att han hade fått en ”jättereaktion”.

BOS₃: För en del är det ingen krisupplevelse. (...) En kille som verkligen var utsatt för ett grovt rån, där dom var beväpnade och han stod i en bensinmack och dom liksom band honom (...) Men han fick ingen krisreaktion i det för att för honom så var det så tydligt att det var ju inte honom, det var ju pengarna. (...) Det normala skulle verkligen ha varit att man hade fått en jättereaktion på det, men han hade något... ja, vad han hade med sig i bagaget på något sätt gjorde ju att han kunde sortera upp det på ett sätt så att han kunde lägga det någon annanstans. Vilket då gjorde att han blev ju inte känslomässigt berörd.

Utdraget visar att brottsofferstödjaren uppmärksammar den brottsutsatte killens egna sätt att förstå vad han varit med om, som gjorde att han inte upplevde någon kris. Hans sätt att hantera vad han varit med om kan förstås som ett exempel på en individuell bemästringsstrategi (Nilsson 2003). Utmaningen för brottsofferstödjare består i att, precis som brottsofferstödjaren i detta exempel, se individens egna sätt att förstå, hantera och definiera situationen som just en individuell bemästringsstrategi och inte som ett exempel på förträngning eller en indikation på att man har att göra med offer som inte förstår sitt eget bästa. Exemplet med den brottsutsatte killen som inte hamnade i en kris, men som ändå sökte sig till Stödcentrum för unga brottsoffer, kan också ses som ett exempel på betydelsen av att inte enbart erbjuda och förutsätta att hjälpsökande behöver stödsamtal om man med det menar samtal om känsloreaktioner. Även praktisk hjälp och att samtal om praktiska frågor är betydelsefullt.

BOS₃: Han kom hit, men det var mer utifrån det här liksom att, ja, hur blir det med rättegång och (...) det här med strategier framåt så där, hur kommer det att kännas att jobba och att gå tillbaka. Och (...) han hade varit tillbaka och hälsat på och han hade valt att jobba dagtid några gånger först och sen var det okey.

Ungdomar som inte hamnar i kris är svåra att bemöta utifrån den krishanteringsmodell som bildar en slags utgångspunkt för arbetet och som bygger på tanken om bearbetning som samtal om känsloreaktioner. Det är viktigt att, precis som brottsofferstödjaren i exemplet ovan, uppmärksamma framgångsrika individuella bemästringsstrategier och inte underkänna dem.

Då krisen beror på annat än brottet

Det förekommer omständigheter som försvårar det professionella bemötandet av brottsutsatta ungdomar och kräver helt andra typer av lösningar än bearbetning i enlighet med krishanteringsmodellen. En typ av försvärande omständighet kan vara den brottsutsatte ungdomens familjeförhållanden,

det vill säga familjens resurser, och eventuell tidigare utsatthet (i allmänhet och i synnerhet för brott). Det förekommer att brottsutsatta ungdomar som hamnar i en kris i samband med brott är svåra att hjälpa och inte passar krishanteringsmodellen eftersom deras reaktioner delvis – och kanske till stor del – beror på andra omständigheter än själva brottet. Olika omständigheter i den brottsutsattes familj – exempelvis sjukdom, skilsmässa, ekonomiska och sociala problem – kan göra att den brottsutsatte inte får det stöd av sitt närmaste sociala nätverk som andra familjer som inte har sådana problem kanske kan erbjuda. Detta kan i sin tur påverka hur ungdomen reagerar på och kan hantera utsatthet för brott. Även tidigare utsatthet för brott eller andra prövningar kan påverka den brottsutsattes reaktioner. I mina intervjuer med brottsofferstödjare har det framkommit att nämnda omständigheter påverkar individens reaktioner i samband med utsatthet för brott. I viss forskning (Lindgren 2004:81) har ”särskilt utsatta och sårbara brottsoffer” lyfts fram som en särskild kategori som har särskilda problem med att få sina behov tillgodosedda (ibid:305f.). De har alltså enligt forskare och praktiker andra behov än det ideala unga brottsoffret eftersom det krävs mer – eller något helt annat – än bearbetning genom samtal för att hjälpa och där krishanteringsmodellens normativa slutmål, att återgå till ett mer normalt liv som liknar livet så som det var innan brotts handlingen, kanske inte är så eftersträvansvärt. Den nedan citerade brottsofferstödjaren kontrasterar familjer med ”resurser” och ”stabilitet” med familjer med ”brister” och menar att brottsutsatta ungdomar som lever i den förstnämnda typen av familjer – som har resurser och stabilitet – mer sällan har behov av Stödcentrum för unga brottsoffer. Medan brottsutsatta i familjer med brister, exempelvis sjukdom, ekonomiska och sociala problem som innebär ”att man inte räcker till i föräldrarollen” (BOS₃), gör att behovet av professionellt stöd är större.

BOS₃: Det kan ju inte vara en slump att vi får så hemskt mycket ungdomar där man märker att det falerar hos föräldrarna. Många som jag har haft, det är ju inte dom här vanliga familjerna där faktiskt mamma och pappa jobbar, utan det ser liksom helt annorlunda ut. (...) Jag kan tycka att jag har haft jättemycket ungdomar där föräldrarna har ju jättemycket problem. (...) som gör att föräldrarna liksom inte riktigt orkar eller behöver jättemycket själva. Och då kanske det är så att man inte hinner. Eller i alla fall när den här ungdomen råkar ut för saker och ting så räcker ju inte föräldrarna till, utan då måste man ju gå någon annanstans och prata. För jag kan tänka att många av dom här andra familjerna, om man råkar ut och man har liksom två stabila föräldrar (...) så kanske man inte behöver gå hit.

Forskning om stöd till brottsoffer bekräftar den här citerade brottsofferstödjarens erfarenheter att det ofta är brottsutsatta med bristande sociala nätverk som söker hjälp (Svensson 2006, Denker 1999) och, omvänt, att brottsutsatta

som fått stöd från sina nära och kära ofta inte har behov av att söka stöd hos professionella hjälpare (Denker 1999). Detta torde vara en mycket viktig grupp brottsutsatta ungdomar att nå och eventuellt en grupp som skulle kunna bli föremål för riktade satsningar.

Ytterligare en försvårande omständigheter är vad jag här kallar för kontinuerlig utsatthet, det vill säga ungdomar som under en tid kontinuerligt lever under hot och med en reell risk för att utsättas för brott på nytt och också ofta utsätts. Det kan gälla ungdomar som exempelvis bor i samma bostadsområde eller går i samma skola som gärningsmannen. Kontinuerlig utsatthet är ett hinder för bearbetning i enlighet med krishanteringsmodellen och gör det svårt för brottsofferstödarna att hjälpa ungdomarna.

BOS₃: Man är ju mitt uppe i det hela tiden. (...) Rättegången ska bli och man känner sig hotad hela tiden och då är man (...) ju liksom i en ständig alarmberedskap. Och där är det ju svårt tycker jag, för det spelar ingen roll att dom kommer hit och pratar för man kan inte bearbeta eller prata om någonting, därför att det kan verkligen hända när dom går ut genom dörren. (...) Det är ju lättare för dom här som har varit utsatt för en händelse. Man var utsatt för en specifik händelse och nu var den avslutad och så bearbetar man sig igenom på något sätt så. För då är det ju det här liksom att man är rädd och man försöker att få ordning på saker och ting och sin egen del och arg och så liksom nyorientering och så framåt.

CL: Ja, man går igenom den klassiska fasen så att säga.

BOS₃: Ja, det är ju den klassiska, men det är dom här där det är hela tiden. Då kan man ju inte gå igenom. För det både har hänt och det kan hända när jag går ut genom dörren och (...) då går det inte att bearbeta det. Det går liksom inte att ta sig framåt.

Vid den nätverkskonferens som ägde rum i Göteborg hösten 2007, där verksamma från de flesta av landets Stödcentra för unga brottsoffer deltog, diskuterades svårigheterna med att hjälpa de brottsutsatta ungdomar som kontinuerligt lever under hot, exempelvis i sitt bostadsområde, och med en reell risk för att på nytt utsättas för brott, även efter en eventuell rättegång med fällande dom. En brottsofferstödare som deltog vid nätverkskonferensen uttryckte det som att brottsofferstödaren ”måste vara lite trollkonstnär” för att hitta lösningar för dessa individer. En åtminstone tillfällig lösning är att den brottsutsatte flyttas till släktingar som bor på annan ort. I de allra flesta kommuner saknas skyddat boende för ungdomar, i praktiken främst unga killar, som lever under hot och därmed med en reell risk för att på nytt utsättas för brott. Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har lyft behovet av skyddat boende åt dessa killar.

Då brottsutsatta inte vill prata om känslor

Det förekommer att brottsofferstödarna möter brottsutsatta ungdomar

som inte anser sig ha behov av att prata om känslor. Enligt de intervjuade brottsofferstödjarna förekommer det inte sällan att mödrar av bästa välvilja förmår sina brottsutsatta söner att ta kontakt med Stödcentrum för unga brottsoffer.

BOS₂: Och det är ju inte så ovanligt det här att välviljande mammor kommer i släptåg med sina söner och min bild är att dom har ofta rätt. Dom här pojkarna skulle egentligen behöva liksom... komma ut ur sitt skal va för det är ett skal som dom omger sig med och mammorna känner rätt, citationstecken rätt, men där... där vi inte alltid lyckas knäcka hål på det där skalet va. Och det är ju ett misslyckande kan man säga.

Pojkar som ”blir hittvingade”, som ett par brottsofferstödjare uttrycker det, utgör ett problem eftersom de varken vill ha hjälp eller prata känslor. Dessa pojkar identifierar sig sällan som brottsoffer.

BOS₃: Jag menar när man ringer till dom här killarna som bor ute i förorterna som är mellan sjutton och tjuugo någonstans så det finns ju inte i deras tankevärld på något sätt att dom skulle kunna komma och sätta sig här. Sitta och prata och så. (...) Dom kan ju (...) uppskatta det här med att man ringer. (...) Men ”jag är inget brottsoffer”.

Eftersom dessa pojkar inte upplever att de behöver hjälp att bearbeta brotts-händelsen, inte vill ”komma ut ur sitt skal” – ett skal som brottsofferstödjarna alltså inte alltid lyckas ”knäcka hål på” (BOS₂) – kommer dessa pojkar antingen inte alls till mottagningen eller så kommer de bara på enstaka besök. Här blir tydligt att alla som av brottsofferstödjare tillskrivs offerstatus inte själva definierar sig som brottsoffer (jfr. Åkerström 2001).

BOS₁: Hade morsan fått bestämma så hade dom kommit (...). Så säger ju jag ibland också när jag pratar med föräldrar i telefon (...) ”det är ju min erfarenhet att det är ingen idé att du försöker pressa honom att komma hit heller för det blir inte bra, det är ingen idé, han är inte där liksom”.

De unga pojkarnas motvilja mot att ”släppa fram” sina känslor (BOS₁), prata ut och därigenom bearbeta brotts-händelsen ses här som uttryck för verkligt stora behov av att prata ut, av stödsamtal och hjälp att bearbeta brotts-händelsen – inte som exempel på individuella bemästringsstrategier som ska uppmuntras (Nilsson 2003). Dessa pojkar tenderar ”falla ifrån fortare” (BOS₁), men det första samtalet kan ibland leda till en mycket längre kontakt.

BOS₁: Dom har blivit hittvingade därför att föräldrarna tycker att dom måste prata med någon. Det är många gånger dom själva säger att ”ja, det borde jag nog, men jag fixar det inte”. (...)

CL: Säger dom så alltså?

BOS₁: Ja, ”jag vill inte” eller ”jag fixar det inte” eller ”jag orkar inte ta itu med

det här nu” eller vad det nu är för någonting. (...) alltså en del av dom som kommer hit, som har blivit hittvingade, alltså (...) det märks så himla tydligt när det är det som händer. Så brukar jag alltid fråga ”är det du eller är det mamma som vill att du ska komma hit?”, ”ja, det är mamma”, ”jaha, och varför vill mamma det då?”, ”ja, kanske det är för att jag är så jädra arg nuförtiden eller för att jag”, ja, så va, ”ja, okey, så att någonting är det ju som har hänt med dig”. Så va. Och så kan man börja prata om det. Så. Så att det kan leda till en mycket längre kontakt.

Dessa pojkar beskrivs som rädda för sina egna känsloreaktioner, vilket skapar motviljan mot att ”komma ut ur sitt skal” (BOS₂), att ”släppa fram” känslorna (BOS₁). Pojkars uttryck för ilska och aggressioner tolkas inte sållan som ”omgjorda andra känslor” (BOS₁). Enligt Veronika Burcar (2005) kan unga mäns motstånd mot idén om att prata ut, det vill säga bearbeta sina känsloreaktioner ses som ett motstånd mot bilden av det ideala offret som passivt, svagt och maktlöst. Unga män eller pojkar som beskriver sina behov som behov av information och praktisk hjälp, snarare än behov av bearbetning av känslor, framställer sig som aktiva och handlingskraftiga istället för passiva och svaga. De unga män Burcar intervjuat gör en skillnad mellan att ”tala *om* vad man utsatts för” och att ”tala *ut* om brottet” (Burcar 2005:163, kursiv i original). De ansåg sig inte ha några problem med att tala om brottshändelsen, men ansåg sig inte behöva bearbeta, det vill säga tala ut om brottet och de egna känsloreaktionerna.

Som nämndes i kapitel två beskrivs stöd till brottsoffer utgöra ett brottsförebyggande arbete.

Utsatthet för brott, i synnerhet i kombination med ett dåligt bemötande från rättssamhällets institutioner, anses innebära en förhöjd risk att brottsutsatta själv begår brott för att hämnas, så att säga tar lagen i egna händer. De killar som enligt brottsofferstödarna ger uttryck för ilska och inte vill prata om sina känsloreaktioner ses som en riskgrupp. Brottsofferstöd som brottsförebyggande arbete handlar här om att nå dessa pojkar och – ibland mot deras egen vilja men alltid för deras eget bästa – förmå dem att prata ut om brottshändelsen och de egna känsloreaktionerna.

Brottsofferstödjarnas gränsdragningar

I denna andra del av kapitlet tar jag upp såväl brottsofferstödjarnas som de brottsutsatta ungdomarnas gränsdragningar när det gäller vad som betraktas som brott och vilka som betraktas som brottsoffer. Som nämnts inledningsvis är det ibland inte alls självklart vare sig om den hjälpsökande verkligen har utsatts för en brottslig handling, är ett brottsoffer och/eller ska erbjudas stöd.

Unga män som brottsoffer

I det ovanstående diskuterades inställningen till de pojkar som man vet alternativt antar har kriminell bakgrund, som inte vill prata känslor och vars mödrar lyckats förmå dem att kontakta Stödcentrum för unga brottsoffer. Brottsofferstödarna anser att dessa pojkar borde hanteras inom ramen för det brottsofferstödjande arbetet och de har också utvecklat särskilda tekniker för att samtala med dessa pojkar. Det är samtidigt en målgrupp som anses vara mycket viktigt att nå för att förebygga brott. När det gäller dessa killar blir samtal om brottshändelsen, deras känsloreaktioner och deras ansvar för den uppkomna situationen ett medel för att förhindra att de "blir förövare i nästa led" (BOS1). Målgruppen beskrivs som svår att nå, helt enkelt eftersom de sällan identifierar sig som brottsoffer

BOS2: Sen finns det ju andra som vi möter som finns i mer eller mindre kriminella sammanhang (...) och som där eller i andra sammanhang alltså blir utsatta för brott och jag tror att dom i allmänhet har svårare för att över huvud taget hamna här, därför att det dyker inte upp i skallen (utan) är man med i leken får man leken tåla lite grann så va. (...) Man ser sig inte själv som... man tänker inte på sig själv som brottsoffer.

En annan av de intervjuade brottsofferstödarna ger ett konkret och mycket talande exempel på fenomenet att unga killar och särskilt de som befinner sig i kriminella kretsar inte ser sig själva som brottsoffer.

BOS3: När jag stod nere i Femman och delade ut såna här flyers vi har. (...) Då jobbade jag ju med poliserna (...) så jag känner ju rätt många av dom killarna där nere då. Och jag menar jag vet ju att dom blir utsatta för grejer också. (...) Och så stod vi där. Och så gav jag ju ut såna, (...) dom tog ju den i och med att man liksom delade ut den då. Och så läste dom och så kom dom tillbaka "nej, jag är inget offer". (...) Och jag tänkte liksom att begreppet i sig är ju svårt. (...) en sjuttonårig invandrarkille, dom är ju inga offer.

Dessa killar ingår i det mörkertal, de som inte polisanmäler och inte söker stöd, som Stödcentrum för unga brottsoffer har i sitt uppdrag att nå, men som uppfattas vara mycket svåra att nå. Omkring tio procent av dem som kommer till Stödcentrum för unga brottsoffer har avstått från att göra en polisanmälan och omkring femton procent uppger att de själva har begått brott. Brottsoffer utsatta pojkar som inte polisanmält händelsen och som själva begått brott utgör en utmaning för brottsofferstödarna. När de väl uppträder som hjälpsökande hos Stödcentrum för unga brottsoffer behövs ibland, enligt den nedan citerade brottsofferstödaren, en tuff attityd i bemötandet.

BOS1: Han var en hittvingad pojke med sin mamma och han var en liten kaxig typ som ju säkert var förövare i andra änden väldigt mycket. Och han var ju så himla arg så risken att han skulle bli förövare igen var gigantiskt stor alltså. (...)

CL: Träffade du honom själv eller med mamman?

BOS₁: Med mamman första gången. Han vägrade nämligen låta mamman gå ut. (...) Jag tror att det var för att han ville komma undan. Han hoppades att mamma skulle prata, när hon var där, vilket hon också gjorde ganska mycket. (...) Och han kom ju inte tillbaka och jag förstår att han inte kom tillbaka för det klickade inte alls mellan oss. (...) Jag brukar vara ganska tuff mot dom här killarna som har dom här attityderna och det kan man inte riktigt vara när snälla lilla mamma sitter där.

Att vara ”tuff” beskrivs som viktigt för att möta den ilska pojkarna ger uttryck för. Anna Ryding (2005:154) menar att ilska ofta förknippas med gärningsmän snarare än med offer och att brottsutsattas uttryck för ilska därmed underminerar intrycket av det oskyldiga offret. Av utdraget ovan framgår också att pojkens uttryck för ilska anses utgöra en risk att han själv ska begå kriminella handlingar. I det perspektivet syftar brottsofferstödet – samtal om känsloreaktioner och ansvar för den uppkomna situationen – till att förebygga att nya brott begås. Samma brottsofferstödjare berättar om ett annat fall, där det intrycket av det oskyldiga offret underminerades, det vill säga de hjälpsökande tillskrevs eget ansvar för händelseförloppet.

BOS₁: Det var en mamma och två söner. (...) dom framställde ju sig som små änglar, framför allt inför mamma. Och det visste ju jag att dom inte var, för att dom pratade om namn hela tiden och det var inte vilka namn som helst. (...) Så att så fort mamma hade gått ut så tittade jag ju bara på dom och så sa jag att ”alltså dom här namnen som ni har pratat om, jag vet vilka allihopa är, alltså vad håller ni på med”. (...) Och då var dom ju liksom gängmedlemmar uppe i (bostadsområde) och det var ju inte så konstigt att dom råkade ut för det dom råkade ut för. Och då kunde vi prata på ett helt annat sätt. (...) Och dom kan känna en viss respekt, men också en viss, tror jag, så där avslappnad attityd. Alltså dom behöver inte hålla det här, dom behöver inte spela det ideala brottsoffret för mig.

I berättelser om den egna verksamheten blir berättelser om mötet med dessa pojkar ett bevis för att verksamheten kan hantera ”alla” typer av brottsoffer, inte bara ideala offer, alltså inte bara offer som inte anses ha någon skuld till det inträffade, aldrig har begått kriminella handlingar och som, när han eller hon utsattes för brottet, var upptagen med en respektabel aktivitet samt befann sig i ett maktmässigt underläge i förhållande till gärningsmannen (Christie 2001). Ideala offer är de som ”*lättast får fullständig och legitim status som offer*” (ibid:47, kursiv i original). Brottsofferstödjarna framhäver i intervjuer att det ingår i deras arbete att finnas till även för de brottsutsatta som inte lever upp till bilden av det ideala offret, exempelvis unga män som utsätts för brott och själva begår brott. Enligt en intervjuad brottsofferstödjare tenderar dessa pojkar att framställa sig själva i enlighet med mallen för det ideala offret, det vill säga som ”totalt oskyldiga” (BOS₁).

BOS1: Påfallande ofta så är det så att dom som man kan se utifrån nästan har haft mest del i det som har hänt dom, ser ofta sig själva som *totalt* oskyldiga. (...) Alltså förövaren har den bilden av att när man ska vara brottsoffer då ska man vara den här totalt oskyldiga. Medan dom här brottsoffren som inte är förövare, dom har inte den bilden med sig riktigt på samma sätt. Alltså dom försöker mer att hitta sin egen skuld.

I brottsofferstödjarnas interaktion med pojkar som har faktisk eller förestäld kriminell bakgrund görs ansvarsfrågan aktuell. Till skillnad från andra brottsutsatta ungdomar tillskrivs de ett eget ansvar för det inträffade. Amerikansk forskning visar att människor i allmänhet är mer benägna att skuldbelägga män som utsatts för brott än kvinnor som utsatts för brott (Howard 1984). I utdragen ovan framställs de unga männen som klandervärda snarare än sympatiska offer (jfr. Svensson 2006:134ff.). Tidigare forskning visar att unga män inte tillskrivs någon självklar och otvetydig offerstatus (Burcar 2005, Howard 1984). Inom expertdiskursen är det ideala unga brottsoffret antingen ”totalt oskyldig” eller en pojke som tar ansvar för det inträffade; som erkänner sin del i händelseförloppet. En tuff attityd i bemötandet av dessa pojkar anses vara nödvändigt för att de ska upphöra att framställa sig som ”det oskyldiga lilla offret” (BOS1).

BOS1: Han blev lite förvånad, för jag var ju ganska hård på honom där stundtals kring det här liksom vad han sa och vad han gjorde och hur han liksom gick ut när han gick ut och hur mycket alkohol han drack och hur pass mycket provokativ han blev och så va. Och var ganska tuff på honom kring det ämnet. Det hade han nog inte riktigt väntat sig tror jag. Mycket därför att jag till att börja med dom första två kanske tre gångerna lät honom vara det här oskyldiga lilla offret.

I utdraget tillskrivs den brottsutsatte ungdomen ett eget ansvar. Här blir brottsförebyggande arbete något som sker genom att tillskriva den brottsutsatte ett ansvar för den uppkomna situationen. Att dessa pojkar tar på sig ansvaret för det inträffade – vare sig de anses ha bidragit till det aktuella händelseförloppet på ett direkt eller indirekt sätt, genom sitt sätt att leva sitt liv – verkar vara viktigt för brottsofferstödjarna. Sett i deras perspektiv är det centralt för att förebygga att nya brott begås.

Offerbegreppet associeras vanligtvis till passivitet. ”Offret är den som tar emot, som inte agerar utan som det *ageras mot*” (Burcar 2005:190, kursiv i original). Genom stödsamtalen med unga män som blivit utsatta för misshandel får brottsofferstödjarna ta del av berättelser om utsatthet för brott, vilka med Burcars ord (2005:166) ”inte överensstämmer med den offerdiskurs där skador, lidande och svaghet betonas”. Dessa pojkars berättelser kan alltså nysansera den vanligt förekommande bilden av offret som passivt och svagt. Som ”mönsterbrytare” (ibid.) utmanar de sanningar om brottsoffer. Den motvilja som dessa pojkar har mot att definieras sig som offer kan ha att göra med att

offerrollen förknippas med traditionellt kvinnliga egenskaper som passivitet och svaghet. Unga män förväntas vara starka och handlingskraftiga, snarare än svaga och passiva. I unga mäns berättelser om brottshändelsen framträder, enligt Burcar, ett särpräglat offer – ett aktivt, starkt och handlingskraftigt offer. Detta sätt att framställa sig kan ses som en form av motstånd mot bilden av det ideala offret som passivt och svagt och som en kvinnligt kodad kategori (ibid:162-166).

Ungdomarna gör alltså, som ovan framgått, motstånd mot att identifiera sig som offer och därmed också mot idén om behov av experthjälp för att bearbeta, det vill säga prata ut om brottshändelsen och känsloreaktioner. Brottsofferstödjarna talar om denna kategori unga brottsoffer som särskilt svår att nå, men som mycket viktig att nå för att kunna förebygga att de begår brott. Verksamheten betraktar dessa pojkar som brottsoffer. Till skillnad från när det gäller andra unga brottsoffer insisterar brottsofferstödjarna på att dessa pojkar tar ansvar för den uppkomna situationen eller händelseförloppets utveckling. De anses själva ha bidragit till brottshändelsen.

Förövare – inte brottsoffer

Jag har ägnat en del utrymme åt brottsofferstödjarnas gränsdragningar när det gäller de unga män eller pojkar som både utsatts för brott och är eller föreställs vara förövare. Även om deras offerstatus inte alltid ses som fullständigt legitim så ses de ändå som brottsoffer och som en utmaning och en uppgift för brottsofferstödjarna. Det förekommer emellertid också unga män vars roll som faktiska eller möjliga förövare gör att de definitivt inte ses som brottsoffer.

Unga män som uppger – eller vars anhöriga uppger – att de på falska grunder blivit anklagade för brott (våldtäkt) ses som förövare och inte som brottsoffer. Brottsofferstödjarna kan i dessa fall inte veta om den hjälpsökande är anklagad på falska grunder, det vill säga om han är ett brottsoffer eller inte.

BOS1: Ibland så handlar det ju också om problemet, är dom ett brottsoffer eller inte. (...) Vi har ju fått förfrågningar till exempel angående alltså det är mammor som har ringt, angående deras söner som har blivit oskyldigt anklagade för våldtäkt, som dom säger då. (...) Och det vet vi ju ingenting om. Det har inte lett till någonting, det kan man de facto säga. Men om dom är oskyldiga eller inte vet vi ingenting om. (...) Dom får inte komma hit. För dom är förövare alltså det är i den rollen dom har varit.

En ung man som utsattes för våld i samband med polisingripande då han själv agerade som gärningsman ses som ”offer för polisingripande”, men inte som ”brottsoffer”.

BOS1: Det var en socialsekreterare som ringde. Hennes klient hade blivit skjuten av polisen. Det är väl inte så himla bra när polisen skjuter på folk, tycker jag inte, men han hade alltså stulit en bil och körde rätt emot poliserna, så poliserna sköt honom. Och jag fick säga att ”han är inget... alltså han är inget brottsoffer”. Han är offer för ett polisingripande men han är inget brottsoffer. Och hon hade ju lite svårt att förstå det här så att... alltså så diskuterade vi så fram och tillbaka och tillslut så kunde hon liksom se skillnaden. Men det *är* svårt och det är en jättesvår gräns att dra.

Kränk – men inte offer för brott

I många av de exempel som jag har tagit upp i detta kapitel står det helt klart att ungdomarna faktiskt blivit utsatta för brott, men att deras status som offer som ses som mindre legitim, bl.a. med hänvisning till att de själva bidragit till brotts handlingen.

I det följande är det individens status som offer för brott som står på spel, med hänvisning till oklarheter när det gäller huruvida ett brott faktiskt begåtts. Eftersom brottsofferstödarna när det gäller de fall som tas upp nedan inte vet om ett brott verkligen begåtts får deras tolkningar av situationen en avsevärd betydelse för om den hjälpsökande definieras som brottsoffer och, således, om hon erbjuds hjälp. Den unga kvinnan som brottsofferstödaren i exemplet nedan talar om identifierade sig som ett offer för sexuella övergrepp och upplevde ett behov av att prata ut om sina känslorreaktioner. Hon erbjuds samtalsstöd, men förmåddes komma till insikt om att hon, även om hon förvisso kände sig kränkt och utnyttjad, inte var att betrakta som offer för brott.

BOS1: Jag har ju haft en hittills som inte har blivit utsatt för någonting. Det var en tjej (...) jag försökte ju få henne att berätta lite grann. Och ju mer hon berättade desto mer så insåg jag att det här är ingetdera. Utan det här är... alltså hon har inlett en sexuell relation med en kille, under förespegligen... alltså där han har lurat henne att det ska bli något mer och där det inte har blivit det och hon känner sig jättekränkt. (...) Där jag ju fick vara jätteförsiktig. Jag försökte verkligen du vet på alla möjliga plan att se om han på något sätt hade hotat henne. (...) Och där jag tillslut alltså sa till henne så här att ”alltså det du har varit med om det är jättejobbigt och du mår jättedåligt, men alltså det är tyvärr inget brott enligt svensk lag och du kan visserligen gå och göra en polisanmälan, men dom kommer inte ens att ta in honom på förhör utan det är bara du som kommer att få sitta där och vända ut och in på ditt sexliv och det kommer inte att hända någonting”. Och hon fattade det. (...) Men det är faktiskt enda gången hittills som jag har liksom haft att göra med där det inte har varit ett brott.

Avgörandet om enskilda hjälpsökande är att betrakta som brottsoffer är resultatet av en gränsdragningsprocess. I sådana gränsdragningsprocesser och definitionskamper har den professionella brottsofferstödaren tolkningsföreträdare.

Det kan också hända, vilket var fallet nedan, att varken den hjälpsökande eller brottsofferstödjaren vet om något brott begåtts.

BOS₃: En tjej som går här som nog har blivit utsatt för ett våldtäktsförsök men hon är inte ens verkligen säker på det. Hon har ju gått här längre hos mig än en del tjejer som har blivit våldtagna. (...) Hon har polisanmält. Men det kommer ju aldrig att bli något med det. (...) Dom kommer inte att väcka åtal för det finns ingenting att väcka åtal på. (...) Men för henne är det liksom en jättekrisreaktion. För dom flesta tjejer så skulle man nog bara tycka att det inte hade varit någonting. För det hade ju inte hänt något.

Brottsofferstödjarnas gränsdragningar ovan har handlat om de hjälpsökande ungdomarnas status som offer för brott, vilken problematiserats utifrån tveksamheter om ett brott verkligen ägt rum.

Avvikande bemästringsstrategier

Avvikande bemästringsstrategier är sätt att förstå, definiera och hantera vad man varit med om som avviker från brottsofferstödjande verksamhetens sätt att förstå och definiera händelsen liksom de strategier som av dem förespråkas för att hantera brottshändelsen och brottsoffrets känsloreaktioner. Bo Nilsson (2003) tar upp flera exempel på individuella bemästringsstrategier. I utdraget nedan återges ett exempel. Nilsson refererar till en av sina intervjupersoner som han kallar Mikael Storm.

Mikael Storm berättar återkommande om överfallet i termer av en "olycka" eller en "händelse". Han framhåller att han aldrig har uppfattat skadan som speciellt allvarlig, även om läkarna hävdar motsatsen. Mikael menar också att det var just en olycka, att han var på fel plats vid fel tillfälle. Han håller med mig när jag frågar om det lika gärna kunde ha varit en fallande tegelsten som han fick i huvudet. Att Mikael gör om överfallet till en olycka innebär att han inte behöver söka efter direkta orsaker eller förklaringar, och att han kan tona ner allvaret i det inträffade (Nilsson 2003:149f.).

Professionella hjälpare som betonar vikten av att bearbeta brottshändelsen och de egna känsloreaktionerna betraktar ibland meningsskapande genom omdefiniering som ett problem i sig – både för den brottsutsatte individen och för den professionella hjälparen – eftersom den inställningen anses göra att bearbetningen inte kan fullföljas (ibid:150).

Nackdelen med ett sådant synsätt är att det kan medföra ett indirekt skuldbeläggande genom att brottsoffer som inte tycker sig behöva bearbeta det inträffade uppfattas som oförståndiga. De anses inte ha begripit den traumatiska erfarenhetens djupgående effekter och, oavsett vad de själva tror, kommer traumat förr eller senare göra sig påmint (Nilsson 2003:150).

Nilsson menar att istället för att underkänna sådana omskrivningar som Mikael i exemplet ovan använder sig av så bör det betraktas som exempel på en ”individuellt bemästrad anpassning” (ibid:159).

Intervjuerna med ungdomarna visar att utsatthet för brott bland annat resulterar i en rädsla för att på nytt utsättas för brott. De beskriver att de som en följd av brottet blivit mer vaksamma och rädda, särskilt om de vistas på samma eller liknande platser som den plats där brottet ägde rum eller på platser där de vet att gärningsmannen eller kvinnan brukar vara.²⁴ Rädsla leder till föreställningar om risker och ungdomarnas riskbedömningar ligger inte sällan till grund för hur de strukturerar sina liv (jfr. Nilsson 2003:60). För att minska risken att på nytt utsättas för brott slutar vissa ungdomar att umgås med sina vänner. De undviker att lämna hemmet och vistas ogärna i offentliga miljöer. Sådana handlingar – vilka kan förstås som en form av individuella bemästringsstrategier – som görs för att hantera vad som uppfattas som risker kan dock – paradoxalt nog – ytterligare späda på rädslan för brott (ibid:61).

En kille som blivit utsatt för flera brottsliga handlingar av samma man lyfter fram den ständiga rädslan för att gärningsmannen åter ska hota med eller faktiskt bruka våld mot honom eller hans familj. Han lyfter också fram det frustrerande i att inte själv kunna påverka risken för att bli utsatt för brott – att vara utelämnad till vad han uppfattar som gärningsmannens godtycke.

BO5: Man ändå är rädd att han ska komma. (...) Bara stå där och liksom *då* passar det honom liksom att komma in i mitt liv igen liksom så här.

Flera av de intervjuade ungdomarna berättar att de anpassat sitt beteende för att minska rädslan för att möta gärningsmannen.

BO7: Jag åkte ju aldrig ner till (ort) till exempel, för jag ville inte ifall jag skulle träffa han.

Som framgick i kapitel 3 är ett syfte med brottsofferstödjarnas möten med unga brottsoffer att hjälpa dem att hantera deras rädsla för att på nytt utsättas för brott. Att i stödsamtal prata ut om sina rädslor ses som ett sätt att hantera och minska rädslan. Att ”leka med tanken”, det vill säga att tillsammans med brottsofferstödjaren utarbeta olika strategier för att agera i potentiella risksituationer framhålls av både brottsofferstödjare och brottsutsatta

24 En studie som bygger på intervjuer med ungdomar i Göteborg (Uhnoo 2008) visar att det inte finns något enkelt samband av typen att ha varit utsatt för våld ger rädsla för våld. Vissa av de brottsutsatta ungdomarna i nämnda studie menar att deras erfarenheter av våld gjort dem *mer* rädda, medan andra brottsutsatta ungdomar i samma studie menar att deras erfarenheter av våld gjort dem *mindre* rädda eller till och med *orädda* (ibid.).

ungdomar som ett annat sätt att minska eller i alla fall hantera rädslan (se vidare kapitel 3).

”Man ska inte gola”, inte blanda in polisen

Den typ av bemästringsstrategi, som nämns ovan, nämligen att definiera en händelse som en ”olycka” eller som ett ”slagsmål” istället för som ”misshandel” och därmed som ”brott” äger rum både på individuell och på kollektiv nivå. Det senare sker inom ramen för vad man kan tala om som en ungdomskultur. Den ungdomskultur som diskuteras i det följande kan beskrivas som en subkultur (Lalander 2001, Svensson 1996) eftersom de centrala kulturella föreställningar eller koder – det vill säga de normer, värderingar och ideal – som etablerats inom gruppen avviker från och ifrågasätter de normer och ideal som råder i samhället generellt.

Både brottsofferstödjarna och ungdomarna ger uttryck för vad jag valt att benämnda som en ungdomskultur, där handlingar som av majoritetssamhället skulle definieras som brott och polisanmälas omdefinieras som problem som ska lösas mellan de inblandade ungdomarna. Det ser jag som ett exempel på en kollektiv bemästringsstrategi. Den är kollektiv eftersom de kulturella koder som bemästringsstrategin bygger på delas av ett antal ungdomar. Vissa ungdomar tar kulturen för given och ifrågasätter den därför inte, medan andra kan ifrågasätta den, men av rädsla för repressalier fortsätter de att agera i enlighet med dess normer och värderingar – i enlighet med ”spelets regler” (jfr. Fondén 2007). En av de intervjuade brottsofferstödjarna menar att det i vissa kretsar ”ingår i spelets regler” (BOS₃) att bli utsatt för våld och att själv bruka våld mot andra. Dessa ungdomar kommer, enligt samma brottsofferstödjare, sällan till Stödcentrum för unga brottsoffer och definierar ofta inte händelsen som ett brott.

BOS₃: ...där blir det väl också tveksamt om man ser det som att det är ett brott. Eller om det bara är att ”så är det här hos oss”. Att man skapar egna liksom kulturer på något sätt så.

En av de intervjuade tjejerna refererar under intervjun till ungdomskulturens kanske viktigaste kulturella koder – ”man ska inte gola”, inte ”blanda in” polisen, utan istället själv ”ta hand om problemet”.

BO6: Jag bor i [stadsdel] och då... vad ska man säga... i min ålder är det så här i just det området där jag bodde, liksom man får inte gola, som man kallar det. Gola ner på någon. Och om man har problem med någon så ska man ta itu med det själv och inte liksom anmäla eller blanda in polis eller någonting.

När hon själv utsattes för brott ville hon därför först inte polisanmäla. Hon

definierade visserligen vad hon varit med om som ett brott, men ”att gola”, det vill säga att polisanmäla brottet och för polisen namnge förövaren, ville hon inte göra av rädsla för repressalier.

BO6: Jag kunde få problem själv för att jag anmälde (...) För att det är folk som har anmält, som jag vet, som har råkat ut för saker och så. När dom har anmält så har dom fått alltså riktiga problem och dom har inte kunnat gå ut på flera månader och såna saker på grund av att dom får skit för att dom har anmält, för att dom ska ta hand om sakerna i egna händer.

Trots risken för repressalier bestämde hon sig efter en tid och efter samtal med en brottsofferstödare för att ändå polisanmäla brottet.

BO6: När jag tänkte igenom det så tänkte jag det att hon ska ju inte komma undan med det. Jag tänkte också inte bara på vad som hon har gjort mot oss men om man inte blir anmäld och inte alltså får en tankeställare vad det är hon har gjort egentligen så kan hon ju lika gärna gå och göra så mot någon annan.

Hon berättar att hon blev förvånad att polisanmälan gällande hot och miss-handel inte resulterade i några repressalier – ”Jag blev faktiskt förvånad för jag trodde att det skulle bli alltså mycket värre än vad det har blivit”. Hennes retrospektiva förklaring till att hon inte utsattes för repressalier trots att hon brutit mot vad hon antog var en dominerande norm – ”att inte gola” – innehåller en hänvisning till ytterligare en central norm som hon uttrycker som att ”man går aldrig på en förälder, alltså sånt accepteras inte”. Att hon inte utsattes för repressalier, trots att hon valde att polisanmäla, förklarar hon alltså med att förövaren hade ”gått på” hennes mor och därmed gått över gränsen för vad som är acceptabelt. Det gjorde också att hennes beslut att polisanmäla fick stöd från kompisar som delar den specifika ungdomskulturens normer och värderingar.

BO6: Dom har sagt det ändå till mig efteråt, dom har sagt ”[förnamn], du gjorde rätt som anmälde” och då är det, det här att ”ja, hon gick över gränsen, hon gick på din mamma”. Och man fattar inte hur hon kan göra så. ”Om hon nu hade gått på bara dig så hade det varit lite mer acceptabelt än vad det hade varit om det var som hon gjorde nu”. Det är ingen som accepterar någonting sånt. Det är ingen som gör det. Så dom säger det ”du gjorde rätt som anmälde”.

Den ovan citerade tjejen ger flera anledningar till att göra en polisanmälan, nämligen att förövaren inte får komma undan, att polisanmäla är att skipa rättvisa och att ge förövaren en tankeställare. Det kan beskrivas som argument som förespråkas inom majoritetssamhället. Samma tjej ger också flera anledningar till att inte polisanmäla, nämligen att man ska ta itu med problem själv, lösa konflikter själv, utan att blanda in polisen, det vill säga man ska inte gola. Att bryta mot den sistnämnda normen, genom att göra en polisanmälan,

innebär (en rädsla för) repressalier. Nämnade argument kan beskrivas som uttryck för en ungdomskultur, vars centrala normer alltså avviker från och ifrågasätter de normer och ideal som råder i samhället generellt. Det finns alltså många andra skäl till att ungdomar inte polisanmäler brott än misstro mot polisen, något som togs upp i kapitel 2.

”Slagsmål” och ”bråk” eller ”brott”?

Sådana händelser som av utomstående vuxna kan definieras som ”brott”, i synnerhet om de skulle äga rum mellan vuxna, kan av ungdomar och när de äger rum mellan ungdomar betraktas som ”bråk” (jfr. Uhnöo 2003, 2008). Att definiera något som bråk istället för misshandel eller våld kan ses som ett exempel på en bemästringsstrategi. I de flesta sammanhang och så även inom ramen för det brottsofferstödande arbetet har individen ett visst handlingsutrymme och kan delvis välja hur han eller hon talar om vad som hänt honom eller henne. Några av de intervjuade ungdomarna värjer sig mot att beskriva sina erfarenheter av våld i offertermer. Ett par av de intervjuade killarna berättar om tidigare erfarenheter av slagsmål och konflikter som de då inte definierat som brott, inte polisanmält och inte heller sökt hjälp för. Att denna syn på en viss typ av våld förekommer bland ungdomar bekräftas av en av de intervjuade brottsofferstödarna.

BOS₂: Om man har varit utsatt för en misshandel, så om man kanske själv också har misshandlat, så ser man det här som att ”ja, det var ett slagsmål”. Punkt. Så liksom ”vi slogs”, ungefär.

I tre av intervjuerna med brottsutsatta ungdomar kan man se att den brotts-händelse som ungdomarna faktiskt sökt hjälp för att bearbeta framställs på ett särskilt sätt. Dels kontrasteras den mot tidigare händelser, vilka inte ses som brott och som man alltså varken polisanmält eller sökt hjälp att bearbeta, dels framställs den som ”speciell”. En analys av ungdomarnas tal om brotts-händelsen som speciell tydliggör gränserna för vad som anses vara acceptabelt inom den specifika ungdomskulturen och dess centrala normer och värderingar. Den tjej som citeras gällande ungdomskulturens hederskodex ”att inte gola” framhåller brotts-händelsen som speciell med hänvisning till att gärningskvinnan använt våld och hot, inte bara mot henne själv, utan också mot hennes mamma. Därmed hade gärningskvinnan brutit mot en annan central kulturell kod, nämligen ”att inte ge sig på föräldrar”. En kille (BO8) blev misshandlad av en grupp för honom okända killar i stadens centrala delar när han var på väg hem från ett dansställe. Han berättar att ”alla eller inte alla men många killar i min ålder har ju varit med om att ha hamnat i slagsmål (...). Men detta var så speciellt”. Det speciella med den här händel-

sen bestod i att han utsattes för provocerat våld, vilket han menar inte var fallet i tidigare situationer där våld mellan honom och andra förekommit (jfr. Burcar 2005). Ytterligare en intervjuad kille (BO7) har tidigare erfarenheter av vad han uttrycker som ”bråk”. Liksom ovan nämnda tjej är han mycket väl bekant med den ungdomskultur vars hederskodex är ”att inte gola”, inte ”blanda in” polisen, utan istället lösa ”problem” på egen hand.

BO7: Jag har alltid varit sån liksom som aldrig har blandat in polisen och såna grejer då. Att liksom... ”ja, men vadå, har du slagit mig så kan väl vi lösa det själva liksom vi behöver inte blanda in polisen för det”.

Denne intervjuperson beskriver brottshändelsen som speciell i den meningen att det var en synnerligen grov misshandel som gjorde att han skadades svårt och mådde dåligt under lång tid efteråt. Det var också det som gjorde att han trots allt sökte hjälp hos Stödcentrum för unga brottsoffer. Han polis-anmälde brottet, men utredningen lades ned i brist på bevis, vilket stärkte honom i hans övertygelse om att det är bäst att inte blanda in polisen, utan ta hand om problemen på egen hand, det vill säga att rättvisa skipas inom ungdomskulturens ramar snarare än inom rättssamhällets institutioner för problemhantering.

5. Utåtriktat arbete: samarbete med andra aktörer

Idetta kapitel fokuseras verksamhetens relationer till andra professionella aktörer på brottsofferstöd som organisatoriskt fält: både gränsdragningar i förhållande till andra verksamheter och konkret samarbete beskrivs. Liksom andra arbetsorganisationer måste även Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg förhålla sig till organisationer i dess omvärld, avgränsa den egna verksamheten i förhållande till andras samt etablera samarbetsrelationer.

På fältet för brottsofferstöd finns flera viktiga organisationer, både sådana som, liksom Stödcentrum för unga brottsoffer, tillhandahåller professionellt stöd till brottsutsatta och sådana som på olika sätt möter brottsutsatta ungdomar och/eller kan påverka deras situation. Nedan ger jag exempel på hur Stödcentrum för unga brottsoffer avgränsar sin egen verksamhet i förhållande till brottsofferjouren respektive kvinnojourerna, men det finns betydligt fler organisationer på fältet för brottsofferstöd, exempelvis Barnhuset och Röda korsets krismottagning. I detta kapitel diskuteras också verksamhetens samarbete med polis, socialtjänst, skola och fritidsverksamhet.

Brottsofferjouren

Ända sedan starten för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har ett samarbete funnits med den lokala brottsofferjouren. Personalen vid Stödcentrum har sedan tidigare gedigen kunskap när det gäller samtalsstöd och krishantering, men mindre kunskaper om rättsprocessen, varför personalen exempelvis gått på några av de kurser i ämnet som anordnats av brottsofferjouren. Personalen har också inspirerats mycket av brottsofferjourens arbete, haft kontinuerliga träffar för att samtala om arbete med brottsoffer samt genomfört en del större evenemang tillsammans, exempelvis Internationella brottsofferdagen samt en heldag på temat ”Att möta och arbeta med brottsof-

fer”. Varken de anställda vid Stödcentrum för unga brottsoffer eller vid den lokala brottsofferjouren upplever att det finns någon konkurrens mellan de båda verksamheter.

Verksamheter som tillhandahåller liknande service – i detta fall brottsofferstöd – utgör tillsammans ett organisatoriskt fält (DiMaggio & Powell 1991). På sådana fält uppstår olika allianser, beroende- och konkurrensförhållanden. Särskilt i etableringsskedet var stödcentrum beroende av brottsofferjourens kunskaper. I relation till andra aktörer kan stödcentrum och brottsofferjouren ingå i en kraftfull allians. Exempelvis har stödcentrum, brottsofferjouren och medlingen ordnat utbildningar för polisen. Stödcentrum och brottsofferjouren har också tillsammans haft två utbildningstillfällen för brottsutsatta (så kallad rättegångsskola). Å ena sidan – och som ett resultat av specialiseringen på unga brottsoffer – utgör projektet ett komplement till redan existerande verksamheter på fältet brottsofferstöd. Å andra sidan finns en viss överlappning när det gäller målgrupperna för de olika organisationer som erbjuder brottsofferstöd.

I de delar av landet där Stödcentrum för unga brottsoffer finns ses unga brottsoffer som stödcentrums angelägenhet och ansvarsområde. Samtidigt har BOJ börjat uppmärksamma och utveckla särskilt stöd till unga brottsoffer (Mörner 2007a, 2007b). BOJ driver projektet *Stöd till unga brottsoffer och vittnen – en mänsklig rättighet* under perioden 2005-2008. Projektet ska bland annat resultera i skapandet av en hemsida för unga brottsoffer, en bok om metoder för stöd till unga brottsoffer samt rekrytering av unga stödpersoner (volontärer) som förväntas arbeta specifikt med stöd till unga brottsoffer. Riksorganisationens tanke är att brottsofferjourerna ska erbjuda stöd till unga brottsoffer i de delar av landet där Stödcentrum för unga brottsoffer inte etablerat sig. Sett i ett organisationssociologiskt perspektiv kan man därför säga att det uppstått ett åtminstone potentiellt konkurrensförhållande mellan två utförare – Stödcentrum för unga brottsoffer och Brottsofferjouren – på brottsofferstöd som organisatoriskt fält när det gäller stöd till unga brottsoffer.

Som framgått tvingas varje verksamhet på fältet för brottsofferstöd (precis som enskilda verksamheten på andra organisatoriska fält) avgränsa sig i förhållande till andra. När Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg avgränsar sin verksamhet i förhållande till brottsofferjouren framställs ungdomar som en särskild kategori brottsoffer. Brottsoffer anses överlag vara svåra att nå. Unga brottsoffer anses vara särskilt svåra att nå, varför ett specifikt arbetssätt krävs för den målgruppen, ”just vad gäller ungdomsgruppen så är det ju det att det behövs ett specifikt arbetssätt, utifrån att den här målgruppen är så oerhört svår att nå” (PL). Framställningen av unga brottsoffer som annorlunda

än andra brottsoffer motiverar och legitimerar etableringen av en särskild verksamhet enbart för dem. Därmed differentieras kategorin brottsoffer. Unga brottsoffer antas till skillnad från vuxna brottsoffer inte ha kunskaper om var de kan söka hjälp och beskrivs ha en än större motvilja mot att ta emot hjälp jämfört med vuxna brottsoffer. Detta innebär enligt brottsofferstödjare vid stödcentrum att de på ett mer aktivt sätt än andra brottsofferstödjande verksamheter måste informera om sin verksamhet och gå ut och erbjuda ungdomar stöd. Brottsofferstödjarna vid Stödcentrum för unga brottsoffer menar att de är särskilt bra på att möta ungdomarna, eftersom de är avslappnade, flexibla och har mycket humor (se kapitel 3).

Brottsofferjouren är, till skillnad från Stödcentrum för unga brottsoffer, en ideell förening. Av den anledningen får brottsofferjouren enbart de polisanmälningar skickade till sig där den brottsutsatte uttryckligen svarat att han eller hon skulle vilja ha kontakt med brottsofferstödjande verksamhet. Stödcentrum för unga brottsoffer får utöver detta även ta emot anmälningar där den brottsutsatte svarat nej på frågan eller inte fått frågan överhuvud taget. I de två sistnämnda fallen kan anmälningsmottagaren ändå göra bedömningen att den brottsutsatte bör ha kontakt med Stödcentrum för unga brottsoffer. Att polisen förmedlar även de polisanmälningar där den brottsutsatte inte explicit uttryckt önskemål om brottsofferstöd ses som viktigt för att nå målgruppen.

Kvinnojourerna

Något samarbete av den typ som finns med den lokala brottsofferjouren har inte förekommit med kvinnojourerna. En genomgång av personalmötesprotokollen för verksamhetens två första år visar att verksamheten haft ett möte med Göteborgs kvinnojour, men något samarbete har inte kommit till stånd. Frågan om vad brottsofferstödjarna beskriver som ”relationsrelaterad problematik” hos unga tjejer hör hemma organisationsmässigt har varit en aktuell fråga inom Stödcentrum för unga brottsoffer. I mars 2005 gjordes den avgränsningen att så kallad relationsrelaterad problematik inte ska hanteras av stödcentrum, utan av kvinno- och tjejjourer, ungdomsmottagningar och socialkontor. Stödcentrum kan i dessa fall konsulteras vid behov. Denna ansvarsfördelning är i praktiken svår att helt och hållet efterleva. Inom verksamheten har det utvecklats en praxis där vissa hjälpsökande kvinnor med relationsrelaterad problematik erbjuds stöd, men inte andra. Då den brottsutsatta kvinnan och förövaren bor ihop och kvinnan utsatts för våld och hot under en lång tid anses kvinnan behöva mer eller något annat än vad stödcentrum kan erbjuda och kan då slussas till kvinno- eller tjejjourer och socialkontoret. Inom stödcentrum eftersträvas tre till fem samtalskontakter,

varför de som behöver mer djupgående bearbetning än så slussas vidare, exempelvis till ungdomsmottagningar eller socialkontor. Även de som kan anses behöva skyddat boende slussas vidare. Vilka som vid den inledande kontakten anses behöva mer eller något annat än vad som kan erbjudas är en bedömningsfråga, där den enskilda brottsofferstödjarens diskretion får stor betydelse.

BOS2: Ja, vi har ju sagt så här också på något vis att detta är en gråzon och det måste få lov att vara det. Och så får vi liksom göra bedömningar från fall till fall.

I praktiken har brottsofferstödjarna erfarenheter av att möta tjejer där pojkvännen är förövaren. Att hänvisa alla unga kvinnor med relationsrelaterad problematik till kvinnojourerna är i praktiken inte möjligt, eftersom kvinnojourerna inte tar emot tjejer under arton år och inte heller kvinnor med missbruksproblem. Även under den nätverkskonferens som ägde rum i Göteborg hösten 2007, där brottsofferstödjare från nästan alla landets stödcentrum för unga brottsoffer deltog, framkom detta glapp mellan officiell policy och praktik avseende denna grupp. Det framkom att även de övriga Stödcentrum för unga brottsoffer i landet, enligt den officiella policyn, inte ska hantera denna form av relationsrelaterad problematik, men i praktiken tar man ändå emot unga tjejer som utsatts för brott av sina pojkvänner. På detta område är således officiell policy och praxis motstridiga.

Polisen

Informations- och kunskapsspridning

För att informera polisen om den egna verksamheten och om brottsoffers situation i samhället, samt i syfte att få till stånd ett konkret samarbete har Stödcentrum för unga brottsoffer utbildningstillfällena för polisaspiranter. De har också vid flera tillfällen träffat Göteborgs så kallade ungdomspoliser samt personal på Göteborgs närpolisstationer. Polisen kommer främst i kontakt med brottsoffer i samband med att anmälan om brott tas emot. Stödcentrum för unga brottsoffer har utarbetat informationsmaterial om den egna verksamheten och den hjälp som unga brottsoffer kan erbjudas. Detta informationsmaterial delas ut till polisen som i sin tur förväntas lämna över det till den brottsutsatte ungdomen i samband med dennes anmälan om brott. Det är svårt att veta i vilken utsträckning det faktiskt görs.

Samarbete inom Ung och Trygg

Ung och Trygg bygger på samarbete mellan många olika aktörer i Göteborg, varav polis och socialtjänst utgör två. Samarbetet mellan olika aktörer inom

ramen för Ung och Trygg har funnits sedan 2004 och successivt kommit att inkludera allt fler lokala aktörer. Ung och Trygg syftar till att förebygga brott och förhindra nyrekrytering av ungdomar till kriminella gäng. Socialsekreterarna vid polisen är en satsning som inom ramen för Ung och Trygg fick ”en central strategisk betydelse i att minska nyrekrytering till kriminella nätverk” (Forkby 2007:11).²⁵ Verksamheten innebär i korthet att åtta socialsekreterare är placerade i polisens lokaler och arbetar på fältet tillsammans med polisens ungdoms- och narkotikagrupper. De har bland annat till uppgift att kontakta föräldrarna när någon ungdom gripits för brott, erbjuda krissamtal och informera om vad socialtjänsten kan erbjuda (www.socialresurs.goteborg.se). En av de fyra anställda vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg arbetar halvtid som brottsofferstödare och halvtid som socialsekreterare vid polisen. I sitt arbete vid polisen kommer denne i kontakt med såväl kriminella ungdomar som brottsutsatta ungdomar och de senare informeras om verksamheten vid Stödcentrum för unga brottsoffer och om ungdomen så önskar kan denne erbjudas brottsofferstöd. Projektpersonalen har planer på ett fördjupat samarbete med samtliga socialsekreterare vid polisen och har förhoppningar om att de därmed ska nå fler brottsutsatta ungdomar.

Samarbete med polisens brottsoffersamordnare

Stödcentrum för unga brottsoffer har också haft flera träffar med polisens så kallade brottsoffersamordnare, vilka utgör en av verksamhetens mest betydelsefulla samarbetspartners. Stödcentrum planerar att i framtiden träffa polisens brottsoffersamordnare tillsammans med representanter för den lokala brottsofferjouren, som precis som stödcentrum är beroende av det arbete som polisens brottsoffersamordnare gör för att få kännedom om de brottsutsatta. Om brottsoffersamordnarens arbete och position inom polismyndigheten anges följande i en rapport från Rikspolisstyrelsen:

Samordnarens huvudsakliga arbetsuppgift har varit att utgöra en kontaktlänk mellan polismyndigheten och de olika jourerna, i första hand brottsofferjourerna. Tidigare handlade arbetet till stor del om att på polismyndigheternas vägnar sammanställa och närmast rutinmässigt skicka uppgifter ur brottsanmälningarna till jourerna. Brottsoffersamordnaren har hittills varit ganska ensam om att på ett utpekat sätt arbeta med brottsofferfrågor inom polismyndigheten. (...) Ofta har denna ”eldsjäl” varit så ensam att när vederbörande haft semester så har myndighetens hela brottsofferarbete legat nere. En sådan organisation är inte på långa

25 Att placera socialsekreterare i polisens lokaler hade provats i Göteborg redan innan Ung och Trygg startade. Förebild för satsningen på socialsekreterare vid polisen inom ramen för Ung och Trygg är det samarbetet som sedan 1989 finns mellan polis och socialsekreterare i Gatulangningsgruppen, som ”riktar sig med uppsökande och motiverande arbete till narkotikamissbrukare” (Forkby 2007:10).

vägar tillräcklig för att säkerställa att myndigheten fullgör sin brottsofferstödande verksamhet på ett godtagbart sätt (Rikspolisstyrelsen 2001:26f.)

Gruppintervjun med fyra av polisens brottsoffersamordnare visar att brottsofferstöd ses som en ”mjuk” fråga som är nedprioriterad inom polisorganisationen. Brottsofferarbetet har låg status och brottsoffersamordnarna arbetar deltid med uppgiften och upplever inte att de har sina arbetskamraters och chefers stöd. En brottsoffersamordnare menar att ”det kan vara svårt att känna att man har det där riktiga stödet ifrån både arbetskamrater, chefer och högre chefer” (PBS3). Den bild av polisens arbete med och inställning till brottsofferfrågor som framträder här överensstämmer med den analys som gjorts av Rikspolisstyrelsen, som i en rapport framhåller att uppfattningen om brottsofferproblematiken som en ”mjuk fråga” medfört att den inte får den status som den borde ha (Rikspolisstyrelsen 2001:14f.).

De intervjuade brottsoffersamordnarna ser väldigt olika på sin uppgift. Vissa skickar rutinmässigt de polisanmälningar där anmälningsupptagaren i formuläret kryssat i rutan om behov av brottsofferstöd. Andra ser som sin uppgift att därutöver också sprida kunskap till poliser om de brottsofferstödande organisationernas verksamheter, vikten av att i samband med att en anmälan görs och till samtliga brottsutsatta berätta om möjligheten att få brottsofferstöd. Det ingår i rollen som brottsoffersamordnare att ”utbilda våra kollegor i detta”, sade en av polisens brottsoffersamordnare. De brottsoffersamordnare som arbetar mer aktivt med att hålla frågan aktuell och levande vittnar om vikten av att ständigt påminna om dessa frågors betydelse inom den egna organisationen. Det finns alltså åtminstone två olika perspektiv på vad som ingår i rollen som brottsoffersamordnare.

Svårigheterna att få gehör för frågor som rör bemötandet av brottsoffer inom den egna organisationen kan enligt brottsoffersamordnarna överkommas endast om budskapet om polisens ansvar att arbeta med brottsoffer och informera om brottsofferstöd kommer ”uppifrån”, från ”chefen”.

PBS2: Jag vet ju hur det är. Du får ju påminna och så säga till, ”ja, ja”, och så kördom ett litet tag och så glömmer dom av det. Det blir liksom ingen rutin. Men om chefen kommer och säger att ”så här ska vi göra” och ”det här gäller från och med nu och framåt”. Då tror jag nog att... kan jag tänka mig spontant... att man lyssnar.

Författarna till Rikspolisstyrelsens rapport framhåller vikten av att polisens arbete med brottsoffer lyfts upp av polischefer som en viktig fråga och att polischefer aktivt arbetar med att förändra attityder till och värderingen av arbetet med brottsoffer (Rikspolisstyrelsen 2001:15). I rapporten framgår att närpolischefen har ”ett mycket stort ansvar för den brottsofferstödande verksamheten” inom polismyndigheten (ibid:25). Närpolischefen pekas också

ut som den som skall få till stånd ett konkret samarbete med brottsofferstöd-
jande organisationer. Även förundersökningsledaren och vakthavande befäl
tillskrivs omfattande ansvar ”för att brottsofferfrågorna hanteras på rätt sätt i
det enskilda ärendet” (ibid:26). Vidare betonas vikten av kompetensutveckling
gällande brottsofferfrågor för förundersökningsledare, vakthavande befäl,
yttre befäl och polisinsatschefer så att de ”skall få bra värderingar och attityder
till brottsoffer och kunna förmedla dessa till sina medarbetare” (ibid:26).

Ett par brottsoffersamordnare framhåller att skapandet av en särskild
brottsofferenhet inom polisorganisationen – något som redan finns i Stock-
holm, Uppsala och Linköping – skulle kunna vara ett sätt att sätta brottsoffer-
frågorna på dagordningen inom polisorganisationen och ett sätt att uppvärdera
brottsoffersamordnarens status i arbetsorganisationen, för att därigenom få
till stånd ett förbättrat samarbete mellan polisen och de brottsofferstödande
organisationerna.

Polisens brottsoffersamordnare om selektion och sekretess

Det verkar finnas en risk att enbart vissa målsäganden uppmärksammas
som brottsoffer av anmälningsmottagare, dem som brottsoffersamordnare
talar om som ”ömmande fall”, det vill säga som det uppfattas vara särskilt
synd om. Talet om ”ömmande fall” indikerar förekomsten av en selektion
när det gäller vilka målsäganden som uppmärksammas som brottsoffer
och i praktiken faktiskt hänvisas till brottsofferstödande verksamhet. Det
skulle då innebära att subjektiva uppfattningar om brottsutsatta behov av
stöd påverkar vilka brottsutsatta som i praktiken får information om eller
hänvisas till Stödcentrum för unga brottsoffer. Att enskilda polismän agerar
utifrån egna bedömningar och tidigare erfarenheter, det vill säga utifrån inte
alltid artikulerade föreställningar om brottsoffers behov, bekräftas i utdraget
nedan. Samtidigt framträder denna fråga som känslig och framför allt som
en fråga som polisens brottsoffersamordnare inte ser som sin uppgift att
uppmärksamma eller initiera någon diskussion om.

CL: Varje polisman gör ju i grund och botten också en bedömning av om brotts-
offret behöver...

PBS4: Mmm. Och det var det vi sa...

PBS3: Vi har inte en aning.

CL: Men vad jag frågar är om den frågan, hur man gör sådana bedömningar,
hur man prioriterar, hur man tänker, om det är någonting som kommer upp i
era samtal med andra.

PBS4: Nej.

PBS1: Nej.

PBS3: Det har jag diskuterat med mina och då har dom sagt att ”vi ställer frågan och säger dom ja, då är det okey, men tycker jag att han eller hon behöver ha hjälp så skriver jag, ja”.

PBS4: Jo, så långt är det ju men någonting annat har vi inte snackat om, nej.

PBS1: Ja, men vadå, när han tycker det. Det är ju det man...

PBS3: Dels sin egen bedömning.

PBS1: Ja, och det är ju av erfarenhet då.

Bedömningen av vilka som hänvisas till brottsofferstödjande organisation gör att enbart vissa målsägare uppmärksammas som brottsoffer. Den nedan citerade brottsofferstödjarens talar om ”egna bedömningar” och indikerar också att det är frågan om en selektionsprocess.

PBS1: För min del är väl inte så där jättenoga med om dom (d.v.s. målsägaren, min anm.) har begärt det själva eller anmälningmottagaren tycker att dom ska ha kontakt, för jag går oftast in så att säga i varje anmälan och tittar ”hur pass allvarligt är detta” och så vidare. Så jag gör ju liksom en egen bedömning också där på något sätt.

Vissa brottsoffersamordnare är tveksamma till att skicka de polisanmälningar till Stödcentrum för unga brottsoffer där ungdomen inte själv aktivt begärt att få kontakt med brottsofferstödjande organisation. I de fall då anmälningmottagaren angivit att målsäganden bör kontaktas av brottsofferstödjande organisation, trots att målsägaren inte fått frågan eller svarat nej på frågan, saknas samtycke. Vissa brottsoffersamordnare vill i dessa fall inte bryta sekretessen.

PBS3: Vi har ju anmälningar där anmälningmottagaren har ställt frågan och målsägaren säger nej, men anmälningmottagaren bedömer fortfarande att det är ett ja.

PBS4: Ja, ja.

CL: Okey. Men det är intressant. Om det är en ung människa då, skickar ni den hit då?

PBS4: Ja, jag har inte haft någon ung.

PBS3: Ja, alltså om det är så som jag sa att ungdomen säger nej. Jag har faktiskt varit i den situationen att dom har sagt nej och så har anmälningmottagaren sagt ja. Då har jag skickat det här röda informationsbladet plus den här listan med alla telefonnummer, plus en som heter ”det är inte ditt fel att du är utsatt för brott”.

CL: Ja, och du skickar polisanmälan hit?

PBS₃: Nej, det är inte säkert. Det är lite grann det jag var inne på förut här men då har dom den möjligheten, dom får den blanketten, jag påminner dom igen.

PBS₁: Ja, sen kan dom själva då ta kontakt.

PBS₃: Sen kan dom själva då bestämma om dom vill ta kontakt.

Det finns alltså oklarheter och oenigheter mellan myndigheterna huruvida det är tillåtet att bryta sekretessen hos brottsutsatta under arton år. Olika överenskommelser finns runt om landet när det gäller dessa fall. Precis som enligt gällande praxis i Göteborg förekommer det även på andra orter att samtycke inte alltid inhämtas innan sekretessen bryts. I Uppsala inhämtar polisen alltid samtycke från vårdnadshavarna om det är frågan om barn under arton år innan uppgifter förmedlas till Stödcentrum för unga brottsoffer. Rutinen fastlades efter en utredning om sekretessfrågan (Brottsofferenheten i Uppsala 2005:8).

Men i Göteborg förekommer det alltså polisanmälningar som enligt gällande policy ska förmedlas till Stödcentrum för unga brottsoffer, men där det inte gjorts. Det kan vara så att Stödcentrum för unga brottsoffer inte varit tillräckligt tydlig i sin information gällande policyn. Men det kan också finnas andra förklaringar, som att polisens brottsoffersamordnare inte instämmer i gällande policy och därför väljer att bortse från den.

Socialtjänsten

En del av socialtjänstens arbete med brottsoffer är etableringen av Stödcentrum för unga brottsoffer, vars verksamhet beskrivs som ”ett viktigt pionjärarbete” (Socialstyrelsen 2005). Större delen av arbetet för att etablera samverkan som har bedrivits vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har skett i relation till polis och stadsdelarnas socialkontor. Brottsofferstödjarna har varit ute på samtliga socialkontor i Göteborgs tjugoen stadsdelar och informerat om sin verksamhet. Syftet är att göra sig kända hos socialsekreterarna vid socialkontoren så att de i sin tur kan hänvisa brottsutsatta ungdomar till Stödcentrum alternativt själva ringa dit och be om råd i olika ärenden.

Socialtjänsten (socialsekreterarna vid socialkontoren i stadsdelarna) beskrivs av brottsofferstödjarna som deras viktigaste samarbetspartner, efter polisen. År 2001 förtydligades socialtjänstens ansvar för brottsoffer. Då infördes i Socialtjänstlagen en paragraf i vilken anges att ”Socialnämnden bör verka för att den som utsätts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.” (SFS 2001:453, Socialtjänstlag, 5 kap. 11 §) Socialstyrelsen kunde dock 2004 konstatera att mycket lite i socialtjänstens

socialbyråarbete hade förändrats sedan lagändringen, knappa tre år tidigare (Socialstyrelsen 2004). År 2006 utökades socialtjänstens ansvar. Socialnämnden skulle även beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp mot en närstående kan behöva stöd och hjälp. År 2007 tydliggjordes socialtjänstens ansvar för kvinnor och barn som utsätts för våld i hemmet. Ordalydelsen ”bör särskilt beakta” ändrades till ”skall särskilt beakta” (Backman 2007).

Det finns enligt Carina Ljungwald (2004:46) inom socialtjänsten ”en ensidig inriktning på gärningsmannen”. De socialsekreterare som Ljungwald intervjuat uppgav att de ”endast får in rapporter om gärningsmannen från polisen”. De uppgav vidare att de endast kallas till polisförhören med unga gärningsmän, inte med brottsutsatta ungdomar. Många av de intervjuade socialsekreterarna uppgav att de inte använder begreppet brottsoffer. Det innebär att hjälpsökande inte i första hand uppmärksammas som brottsoffer, utan utifrån de problem som passar socialtjänstens åtgärdsrepertoar. Ljungwald (2004:44) uttrycker det som att dessa brottsoffer får ”indirekt hjälp – inte för att de uppmärksammas som brottsoffer utan som till exempel missbrukare eller någon som är i behov av försörjningsstöd”. Enbart en kategori, ”den våldsutsatta kvinnan”, betraktades som brottsoffer och som en kategori som socialtjänsten ”först och främst bör hjälpa och stödja” (ibid.).

Ytterligare en samarbetsmodell som utvecklats inom ramen för Ung och Trygg i Göteborg (se ovan) är vad som ibland omnämns som SSP-grupper.²⁶ I flera stadsdelar i Göteborg finns sådana grupper, där representanter för socialtjänst, skola och polis träffas, bland annat för att samordna insatser som berör enskilda individer.²⁷ Den personal vid stödcentrum som även arbetar deltid som socialsekreterare vid polisen sitter med i tre olika SSP-grupper, och arbetar då för att tillvarata både gärningsmannens och brottsoffrets intressen. En önskan från Stödcentrum för unga brottsoffer är att även de övriga sju anställda socialsekreterare som är placerade hos polisen ska kunna arbeta för att även tillvarata brottsoffrets intresse.

Skola och fritidsverksamhet

I förarbeten till projektet och i dess uppdragshandling pekas skolan ut som en av de allra viktigaste samarbetsparterna. Stödcentrum för unga brottsoffer har använt sig av olika strategier i skolorna för att få till stånd samverkan och informera om den egna verksamheten. När de gäller skolpersonalen har

²⁶ Samarbetsgrupper där socialtjänst, skola och polis träffas har funnits redan innan Ung och Trygg startade, men nya grupper har tillkommit som ett resultat av arbetet inom ramen för Ung och Trygg. I Ung och Trygg-sammanhang används benämningen SSP-grupper, men de samarbetsforum som funnits innan Ung och Trygg startade kallar sig inte alltid så.

²⁷ Ibland ingår även representanter för fritid samt barn och ungdomspsykiatri.

de främst vänt sig till skolhälsovården för informera om sin verksamhet och sprida kunskaper om brottsoffers situation.

Under projektets etableringsskede var projektmedarbetarna då och då ute och pratade om den egna verksamheten och brottsoffret situation, reaktioner och behov, för olika ungdomsgrupper, dock inte skolklasser. Att vända sig direkt till ungdomar upplevdes emellertid som problematiskt. Personalen upplevde att ungdomar överlag – och i synnerhet ungdomar som inte utsatts för brott – hade svårt att ta till sig information om brottsoffers och brottsofferstöd. Ungdomar överlag har, enligt projektpersonalen, mycket svårt att ta till sig information av generell karaktär. Att budskapet i den utåtriktade informationen inte når fram till ungdomar, i synnerhet de som inte utsatts för brott, uppfattas som ett problem och problemet förläggs till stora delar hos ungdomarna.

BOS₃: När man inte har varit i situationen så var inte informationen viktig på något sätt, därför att ”jag kommer inte att bli ett offer”. Man har inte den tanken med sig att det ska kunna hända mig och därför landar det inte. (...) Vuxna kan ju se det på ett annat sätt därför att man vet ju att man träffar på ungdomar och då när det väl händer har dom vuxna kunskap. Man får lägga det där tror jag. För det kände vi jättetydligt när vi försökte informera ungdomarna själva att det landade inte. (...) Jag menar dom hade inte varit utsatta än och därför var det inte intressant.

Här bör påpekas att effekterna av det utåtriktade och opinionsbildande arbetet, huruvida det är lyckat eller inte, är svårt att mäta. Hur vet man om man når ut när man föreläser för olika ungdomsgrupper? Det finns inte något enkelt svar, särskilt inte som det verkar finnas oklarheter när det gäller det utåtriktade och opinionsbildande arbetets syften och målgrupper, liksom prioriteringsordningen mellan möjliga målgrupper. Är syftet att tala om att verksamheten finns? Är det att förmå brottsutsatta ungdomar (inklusive mörkertalet) att söka hjälp hos verksamheten? Att föra mer allmänna samtal om våldets konsekvenser och tala om att det kan hända var och en av oss? Svaret på om en viss informationsinsats varit lyckad eller inte beror på syftet.

Unga ambassadörer

I stället för att vända sig direkt till ungdomar har verksamheten i huvudsak använt sig av en strategi som jag kallar *unga ambassadörer*. Som ambassadörer förväntas ungdomar sprida kunskap i skolorna, främst till elever, om verksamheten och vad den har att erbjuda brottsutsatta ungdomar. Unga antas vara bättre än vuxna på att nå andra unga i kraft av att de kan erbjuda något annat än brottsofferstödjarna. Att använda ungdomar som berättar om personliga erfarenheter av brott anses vara ett bättre sätt att fånga ungdomars

intresse jämfört med att som brottsofferstödjare berätta om unga brottsoffers reaktioner, behov och tillgång till stöd.

Inom ramen för projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har projektet *Unga möter Unga – samtal och värderingsövningar om unga som utsätts för brott* bedrivits och avslutats.²⁸ Det är ett exempel på ovanstående, där ambassadörerna – unga socionomstuderande – skulle sprida kunskap till skolelever om verksamheten och vad den kan erbjuda. Enligt den tidigare projektledaren och initiativtagaren skulle de unga ambassadörerna ”sälja vår verksamhet”. I uppdraget för verksamheten ingår att utveckla metoder för att nå de unga som inte polisanmäler brottet och som inte själva söker hjälp. Projektet *Unga möter unga* kan betraktas som ett försök att använda en ny metod för att nå unga brottsoffer. Metoden har använts tidigare men då med helt andra syften än att nå unga brottsoffer.²⁹

I projektet kommer ”peer education” användas som metod. Eftersom de som besöker skolorna inte ska befinna sig för långt ifrån målgruppen i ålder skapas förutsättningar att skapa ett förtroligt samtal där man kan diskutera känsliga frågor i en mer jämlik situation (Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg 2004).

Syftet med projektet var

- Att nå ut med information om stödcentrum för unga brottsoffer på ett aktivt och praktiskt sätt
- Att skapa förutsättningar för samtal med och mellan elever om unga som utsätts för brott
- Att förmedla kunskap och information om vad som händer vid brott, vilka konsekvenser som kan drabba den som utsätts för brott
- Att genom samtal och värderingsövningar arbeta med hänsyn och förståelse
- Att öka möjligheterna för de unga att uppmärksamma och stödja varandra i svåra situationer (Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg 2004)

Inom ramen för projektet *Unga möter unga* besökte socionomstudenter sammanlagt 27 högstadielklasser under höstterminen 2004 och vårterminen 2005. En mindre utvärdering gjordes under 2005. Hälften av de elever som under våren 2005 tog del av projektet besvarade en enkät. Sammanställningen av resultaten visade att de allra flesta var nöjda med informationen och värderingsövningarna. Av brottsofferstödjarna uppfattades *Unga möter unga* som ”ett projekt i projektet”. De uppfattade sig inte vara särskilt delaktiga, eftersom en särskild person var anställd för att genomföra projektet. Enligt

28 Projektet pågick under hösten 2004 och våren 2005 och avslutades eftersom den person som hade ansvarat för projektet avslutade sin tjänst vid Stödcentrum för unga brottsoffer.

29 Till exempel för att informera och samtala om sex- och samlevnadsfrågor.

brottsofferstödarna borde projektet *Unga möter unga* förberetts bättre. Dess syfte och begränsningar skulle ha klargjorts särskilt i relation till skolans personal. Projektet ledde till förväntningar på brottsofferstödarna som upplevdes som orimliga. Bland annat förväntade sig skolpersonalen att brottsofferstödarna skulle hålla i föräldramöten och utbildningsdagar för skolans lärare om brottsoffers situation, reaktioner och möjligheter till stöd.

Våren 2006 konstaterade personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg att uppgiften att nå mörkertalet är mycket svår och att det arbetet fungerar mindre bra. Personalen konstaterade då att någon slags samlad skolsatsning behövdes.

Ett försök att nå ut till ungdomar var den så kallade ungdomsdag som arrangerades 2006. Då bjöds ungdomar in till ett tillfälle att diskutera brottsofferfrågor. Syftet med arrangemanget var att få konkreta förslag på hur verksamheten kan nå ut till ungdomar, såväl brottsutsatta som andra, från ungdomarna själva. Inbjudan gick ut via affischer som sattes upp på strategiska platser i staden och via hemsidan. Tolv ungdomar anmälde sig. Ett konkret förslag på sätt att nå ut till ungdomar som kom fram var att låta någon ung människa som själv är drabbad berätta om sina erfarenheter för skolklasser. Sedermera kom också en ung kille att anställas vid Stödcentrum för unga brottsoffer på deltid under knappt ett år (2007). Liksom de tidigare ambassadörerna besökte även han ett stort antal skolklasser. Till skillnad från de socionomstudenter som varit ute i skolorna kunde och skulle han berätta om sina egna erfarenheter som brottsoffer. Liksom socionomstudenterna förbereddes denne unga ambassadör inför besöken i skolklasserna genom att personal vid Stödcentrum för unga brottsoffer informerade om verksamheten och vad brottsutsatta ungdomar kan erbjudas.

Även om försöken att nå ungdomar genom unga ambassadörer för verksamheten i skolorna tycks ha varit populära bland skolelever så kan unga ambassadörer som metod för att nå ungdomar i allmänhet och unga brottsoffer i synnerhet problematiseras. Vem eller vad representerar egentligen de unga ambassadörerna när de är ute i skolorna? Sig själva eller verksamheten Stödcentrum för unga brottsoffer? Den kanske viktigaste invändningen är frågan om huruvida det är rimligt att lägga ett så stort ansvar på enskilda ungdomar som användningen av unga ambassadörer innebär. Det är inte osannolikt att de unga ambassadörerna ute i skolorna kontaktas av brottsutsatta ungdomar som antingen mår dåligt eller reagerat på föredraget. Den unge brottsutsatta killens berättelse om brottshändelsen och tiden efteråt har resulterat i kraftiga reaktioner. Skolelever har ofta gråtit och någon gång även svimmat. De unga ambassadörerna har ingen utbildning för att bemöta och samtala med människor som mår dåligt. Frågan är därför också vem som har

ansvar att möta och hantera de kraftiga reaktioner som personliga berättelser om brottsutsatthet väcker. Personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer framhåller att skolpersonalen alltid informeras om den unga ambassadörens besök i skolklasserna och också har ansvaret för att ta hand om dem som eventuellt mår dåligt som ett resultat av besöket, samt att den unga ambassadören kunnat hänvisa ungdomar till mottagningen för unga brottsoffer.³⁰

Brottsofferstödarna framhåller fortfarande att det är viktigt att verksamheten blir bättre på att nå mörkertalet, bland annat genom att i det utåtriktade arbetet i högre grad än vad som tidigare gjorts rikta sig till skol- och fritidspersonal.

BOS1: Jag tror att det finns två viktiga grupper när det gäller mörkertalet därför att jag menar vi har satsat på socialtjänsten och polisen i väldigt hög grad och där finns det ju väldigt lite av mörkertalet. För att jag menar går man till polisen då anmäler man och även om man kanske går till socialtjänsten. Men däremot fritidsledare, alltså ungdomspersonal i olika fritidssammanhang, och skolpersonal, för dom tror jag får reda på mycket.

Personalen har övervägt, men bestämt sig för att inte gå ut i skolklasser och informera om den egna verksamheten och brottsoffers situation. De planerar nu att vända sig till skolpersonal, snarare än till elever. Att vara ute och prata om verksamheten i skolklasser anses ta för mycket tid i anspråk i förhållande till vad det ger. Försöken att nå ungdomar har prioriterats utifrån vad som uppfattas ge bäst effekt och man har därför valt att rikta sig till andra professionella hjälpare som kommer i kontakt med brottsutsatta ungdomar.

Utbildningspaket

Projektmedarbetarna har funderat på att skapa ett slags utbildningspaket som skulle kunna användas för att utbilda lärare i brottsofferfrågor generellt, men också då det hänt något speciellt i någon skola. Tankarna på att skapa ett utbildningspaket till lärare och fritidspersonal har dock inte realiserats under projektperioden. Detta kan betraktas som något problematiskt eftersom vikten av att nå ut inom skolan betonades starkt både i projektets förarbeten och i uppdragshandlingen (Göteborgs stadskansli 2003, Göteborgs stad 2004). En orsak till att idén inte realiserats, som nämns av brottsofferstödarna, är att uppgiften att nå ut till skolelever upplevts som en övermäktig uppgift.

Att skapa ett utbildningspaket för att göra den egna verksamheten känd och som stöd till lärare i att diskutera brottsofferfrågor i skolorna är enligt min bedömning en god idé. Samma paket skulle också kunna användas av andra grupper, till exempel personal på Göteborgs fritidsgårdar. Denna yrkes-

³⁰ Frågan om vad metoden med unga ambassadörer med personliga erfarenheter av att vara utsatt för (grova) brott förmedlar för bild av "brottsoffret" och vilka konsekvenser det får diskuteras vidare i kapitel fyra.

grupp kommer säkerligen ofta i kontakt med unga brottsutsatta. Delar till ett sådant paket borde kunna hämtas från det material som Brottsofferjourens Riksförbund tagit fram inom projektet *Stöd åt unga brottsoffer och vittnen – en mänsklig rättighet*. Även Stödcentrum för unga brottsoffer i Eskilstuna har tagit fram ett utbildningspaket. Deras paket bygger på en uppsats som skrevs 2003 om våld och hot i skolan.³¹ Numera erbjuder Stödcenter för unga brottsoffer i Eskilstuna alla skolor i kommunen ”att under en halvdag diskutera sin arbetsmiljö, vad göra när brott sker på skolan, vem polisanmäler, hur ska stöttning se ut till offret, hur ska arbetet med gärningsmannen se ut” (Eskilstuna kommun 2005).

Det är värt att notera att utåtriktat arbete i förhållande till skolpersonal och skolelever är strategiskt viktigt för Stödcentrum för unga brottsoffer i två ganska olika avseenden. Det är kanske främst ett sätt att nå ”mörkertalet” och att förmå fler brottsutsatta ungdomar att söka professionellt stöd. Det kan också ses också som en möjlighet och en strategi för att förbättra skolornas hantering av brott, brottsoffer och brottslingar i eller i anslutning till skolan. Den förstnämnda aspekten – inklusive synen på alla ungdomar som potentiella brottsoffer – problematiseras i nästa kapitel som specifikt handlar om det opinionsbildande arbetet. Den sistnämnda aspekten berördes även i utvärderingsrapportens fjärde empiriska kapitel, som mer specifikt behandlade gränsdragningar avseende vad som är att betrakta som brott, liksom vad eller vem som är brottsoffer.

31 En av författarna är numera anställd vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Eskilstuna.

6. Opinionsbildande arbete

Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har utöver mottagningen för unga brottsoffer också i sitt uppdrag att bedriva ett opinionsbildande arbete, vilket innebär ett aktivt arbete för att sprida kunskap om brottsoffers situation, reaktioner och behov av professionellt stöd. I den meningen fungerar verksamheten som en påtryckningsgrupp som verkar för att brottsofferproblematiken placeras på den politiska agendan och att frågans aktualitet vidmakthålls.

Offer ses i samhället ofta som en svag grupp. Därmed kan offeridentiteten upplevas som stigmatiserande. Det får som följd att det bland både ungdomar och vuxna som utsätts för brott kan finnas ett motstånd mot att identifiera sig som brottsoffer. Enligt Magnus Lindgren utgör det ett problem och han hävdar ”att det i stor utsträckning saknas politiskt verksamma påtryckningsgrupper som med kraft kan föra offrens talan” (Lindgren 2004:343).

I detta kapitel diskuteras och problematiseras detta opinionsbildande arbete, särskilt det som riktar sig till ungdomar, såväl brottsutsatta ungdomar som ungdomar utan egna erfarenheter av utsatthet för brott.

I uppdragsbeskrivningen anges att verksamheten ska arbeta bidra till att ”öka kunskapen om brottsofferproblematik hos allmänheten” (Göteborgs Stad 2004:2). I målen för verksamheten preciseras denna del av uppdraget då det anges att verksamheten ska informera och utbilda om brottsofferproblematiken. En målgrupp för detta arbete är ungdomar. En annan målgrupp är professionella aktörer som möter brottsutsatta ungdomar i sitt arbete. En tredje och mycket vid målgrupp är allmänheten. I målen för verksamheten anges även att verksamheten ska utveckla metoder för att nå ungdomar som inte polisanmäler brott och inte söker professionell hjälp (Göteborg Stad 2004). Nämnade formuleringar innebär att verksamheten har till uppdrag att

nå åtminstone två grupper av ungdomar. För det första ungdomar som har utsatts för brott, men som inte polisanmält brottet eller sökt professionell hjälp, det så kallade mörkertalet. För det andra ungdomar som ingår i den betydligt vidare kategorin ”allmänheten”, det vill säga ungdomar som inte utsatts för brott, men som kanske utsätts i framtiden. För att nå dessa båda grupper av ungdomar har verksamheten i uppdrag att bedriva vad som kan betecknas som opinionsbildande arbete.

En viktig styrka hos personalen är deras engagemang för brottsofferfrågor, vilket är en tillgång både i arbetet med hjälpsökande brottsutsatta ungdomar och i det utåtriktade arbetet. Arbetet upplevs av de anställda som mycket meningsfullt. Arbetet för att nå mörkertalet genom det opinionsbildande arbetet ger personalen en känsla av att vara en del av ett större sammanhang. Jag menar att man skulle kunna säga att de är delaktiga i brottsofferrörelsen. Det ständigt pågående arbetet med att berätta om unga brottsoffers svårigheter och föra deras talan skapar en slags ”kampanj” (jfr Sahlin 1996, Mulinari 1996).

Kunskapspridning och attitydarbete för att nå mörkertalet

Att sprida kunskaper om brottsoffers situation, reaktioner och behov till ungdomar och professionella aktörer som möter ungdomar i sitt arbete och till allmänheten ses som en förutsättning för att nå mörkertalet och beskrivs som ett mycket viktigt attitydarbete. Stödcentrum för unga brottsoffer ses av både initiativtagaren till projektet och projektmedarbetarna som något större än enbart en mottagning för unga brottsoffer. Den förstnämnda uttrycker det som så att ”det här är större än en mottagning, för att det här handlar om att sprida kunskap om brottsofferproblematik” (PL). Av uppdragsbeskrivningen framgår att halva arbetstiden ska ägnas åt att erbjuda en lättillgänglig mottagning för brottsutsatta ungdomar och genomföra stödsamtal. Andra hälften av arbetstiden ska utgöras av opinionsbildande arbete. Genom det ska kunskap om brottsoffers situation spridas, varmed verksamheten samtidigt marknadsförs. Dessa två olika huvuduppgifter ses av tidigare och nuvarande projektpersonal som lika viktiga. Att projektarbetet skulle innefatta båda dessa uppgifter gjorde att projektet kunde beviljades en ekonomisk budget, tre miljoner kronor per år, som medgav ekonomiskt utrymme för fyra heltidsanställda.³² Det opinionsbildande arbetet utgår från tre antaganden. För det

32 Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har flest anställda i jämförelse med hur det ser ut i de andra verksamheter som riktar sig till unga brottsoffer som finns runt om i landet. Det motiveras med hänvisning till den andra delen av uppdraget.

första att unga är särskilt svåra att nå och särskilt för vuxna. Därför behövs den unga ambassadören som kan bidra med något annat än brottsofferstödjarna, det vill säga berättelser om utsatthet för brott med utgångspunkt i personliga erfarenheter. För det andra att stöd till unga brottsoffer är ett brottsförebyggande arbete. För det tredje att kunskapsspridning och attitydarbete behövs för att nå mörkertalet. Den del av uppdraget som består i att nå mörkertalet beskrivs som unikt för Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg, av såväl initiativtagaren till projektet och projektmedarbetarna som av Socialstyrelsen (2005). Det talas därför ibland om en "Göteborgsmodell".

BOS1: En Göteborgsmodell, alltså det här med att (...) vi skulle vara så pass många, alltså fyra heltidstjänster sökte man ju om, och att vi inte skulle sitta hos polisen, bland annat då på grund av att vi skulle rikta oss till mörkertalet, vilket man ju inte gör då på dom andra stödcentra och också att vi skulle ägna mycket tid åt det här utåtriktade arbetet, alltså att förbättra bemötandet för brottsoffer i samhället i stort så.

Som framgick i kapitel 3 görs brott i stödsamtalen till onormala händelser och känsloreaktionerna normaliseras. Känsloreaktionerna beskrivs som normala reaktioner på en onormal händelse. I det utåtriktade arbetet är det istället utsatthet för brott som normaliseras, det vill säga görs till något som berör alla ungdomar, även de ungdomar som inte utsatts för brott. Alla ungdomar blir potentiella brottsoffer.

Alla ungdomar som potentiella brottsoffer?

Som framkommer i kapitel två tas vid mottagningen för unga brottsoffer emot 230 besök och 57 besökare per år och tjänst (3,5 heltidstjänster). Antalet besökare per år och tjänst är något lågt i jämförelse med ett par andra stödcentra för unga brottsoffer och Västra Götalandsregionens ungdomsmottagningar (se kapitel 2). Det förhållandevis låga antalet besökare förklaras med att målgruppen är svår att nå. Det är en utsaga som görs utifrån vissheten om en omfattande mörkertal.

Ovan nämnda uppgifter, det vill säga det något låga antalet besökare, kan tolkas på två helt olika sätt. Ur ett perspektiv skulle man kunna säga att om de som söker hjälp och också får stöd motsvaras av antalet brottsutsatta ungdomar som själva upplever att de behöver stöd så är det inget problem att verksamheten inte tar emot fler besökare än så, eftersom ju antalet besök då motsvaras ju av de faktiska behoven. Då är problemet inte att man inte når tillräckligt många behövande, utan att man har alltför omfattande personalresurser i förhållande till de behov som finns. Sett i ett annat perspektiv blir tolkningen dock helt annorlunda och slutsatsen bli den omvända, nämligen att personalresurserna behöver utökas för att man på allvar ska kunna arbeta

opinionsbildande. Personalen vid verksamheten utgår från vissheten om att det finns ett stort mörkertal när det gäller brottsutsatta ungdomar i behov av stöd och att dessa ungdomar är mycket svåra att nå. De ungdomar som verksamheten i dess utåtriktade och opinionsbildande arbete vänder sig till är av flera typer: för det första de brottsutsatta ungdomar som själva upplever ett behov av stöd, men som av olika anledningar inte sökt hjälp, för det andra brottsutsatta ungdomar som själva inte upplever att de behöver stöd, men som ändå anses behöva stöd, för det tredje ungdomar som inte utsatts för brott, men som riskerar att utsättas för brott i framtiden. En slutsats utifrån detta andra perspektiv blir därför att verksamheten, inklusive personalresurserna, behöver utökas för att man på allvar ska kunna arbeta opinionsbildande. Mörkertalet blir nämligen mycket stort om alla ungdomar ses som potentiella brottsoffer. I det opinionsbildande arbetet blir alltså alla ungdomar till potentiella, det vill säga möjliga, brottsoffer. Det exceptionella – att drabbas av brott – normaliseras därmed (jfr Flyghed 2000). Antagandet att alla – vem som helst – kan drabbas av brott har i forskning benämnts som diskursen om det neutrala brottsoffret (Ryding 2005, se även Best 1999, Uhnoo 2008).

En logisk konsekvens av antagandet blir att alla ungdomar utgör målgrupp för det opinionsbildande arbetet, vilket därmed blir mycket omfattande och resurskrävande. Exempel på opinionsbildande insatser som genomförts är framtagandet av en hemsida, annonskampanjer på Göteborgs spårvagnar och i Metro, massutskick av vykort med information om verksamheter och vanliga reaktioner i samband med brott till ett urval av Göteborgs skolungdomar samt anställningen av en ung ambassadör som besökt skolklasser och berättat om personliga erfarenheter av utsatthet för brott.

Till stora delar handlar det brottsofferstödande arbetet om normalisering i tre olika avseenden. För det första betonas att brottsoffrets känsloreaktioner på brottshändelsen är normala reaktioner på onormala händelser (brottshändelser). En brottsofferstödare säger:

BOS1: Det är en onormal händelse, men som ger normala reaktioner och dom måste man liksom ta sig igenom och det kan man få hjälp att göra.

För det andra förväntas brottsoffret, när han eller hon pratat ut och lärt sig hantera sina känslor inför det som hänt, återgå till ett mer normalt liv. Ett uttryck för denna idé är brottsofferstödjarnas tal om vikten av att inte ”cementera offerrollen”.

BOS1: Det gäller att inte få så mycket så att det blir liksom en negativ uppmärksamhet som cementerar fast... det man har råkat ut för.

För det tredje så sker inom ramen för det opinionsbildande arbetet en nor-

malisering av det exceptionella (Flyghed 2000), det vill säga brott framställs som något alla ungdomar antingen har eller riskerar att drabbas av. Alla ungdomar blir potentiella brottsoffer. De två förstnämnda innebörderna av normalisering präglar stödsamtalen med brottsutsatta ungdomar, medan det opinionsbildande arbetet bär spår av den sistnämnda aspekten. Janne Flygheds (2000:49) begrepp hotbildsnormalisering är användbart för att belysa det opinionsbildande arbetet: hotet eller risken för att utsättas för brott normaliseras, vilket motiverar samhällliga åtgärder och verksamheter för att bearbeta de känsloreaktioner som utsatthet för brott antas innebära. Veronika Burcar (2006:46f.) talar med hänvisning till Anita Pomerantz (1986) om extremfallsformuleringar, för samma typ av fenomen. Talet inom brottsofferdiskursen om att brott kan drabba alla, var och en av oss, vilket är ett exempel på en extremfallsformulering. Genom sådana formuleringar normaliseras utsatthet för brott: brott riskerar att drabba alla, inte bara vissa grupper. Sådana formuleringar förstärker argument (Burcar 2005:46f.) och bidrar till att problemet – ungdomars utsatthet för brott – uppmärksammas och tas på allvar av bland annat politiker. Att utsatthet för brott i opinionsbildande arbete normaliseras och brottsoffers erfarenheter förmedlas bidrar samtidigt till en ökad rädsla för brott (Heber 2007). Det är ett dilemma som har diskuterats inom den utvärderade verksamheten, bland annat i relation till rutinen att ringa upp brottsutsatta ungdomar vars polisanmälningar inkommit till verksamheten, ”alltså det här med att vi ringer upp brottsoffer och erbjuder vår hjälp, gör vi det till någonting värre?” (BOS1).

Det opinionsbildande arbetet är bland annat ett medel för att nå mörkertalet, det vill säga de ungdomar som blir utsatta för vad som kan definieras som brott, men som inte polisanmäler brottet, som inte söker hjälp och som kanske inte ens definierar sig som brottsoffer. Det bygger på tanken att utsatthet för brott ofta innebär eller leder till en traumatisk kris som brottsutsatta ungdomar kan behöva professionell hjälp att bearbeta. Detta perspektiv motiverar att brottsofferstödjarna dels riktar sig till alla ungdomar, även dem som inte utsatts för brott, dels ringer upp de ungdomar som har råkat ut för brott (vars polisanmälningar kommit till mottagningen) och erbjuder hjälp. Hotbildsnormaliseringen kan i någon mån ses som en förutsättning för verksamheten Stödcentrum för unga brottsoffer och i synnerhet den typ av opinionsbildande arbete som verksamheten har till uppdrag att utföra. Hotbildsnormalisering har enligt Flyghed (2000:49) ”sin grund i ovanliga och spektakulära händelser” som ”har stort sensationsvärde”.

I verksamhetens opinionsbildande arbete torde det vara lätt hänt att fokusera det ovanliga och det exceptionella, till exempel att använda sig av och återge dramatiska brottshändelser med svåra följder för den drabbade

som exempel. Projektpersonalen är medveten om detta problem och försöker motverka sådana tendenser. Den senaste satsningen på unga ambassadörer i skolorna, som innebär att en brottsutsatt kille för skolelever berättar om och visar bilder på brottshändelsen, sjukhusvistelsen och tiden efteråt, utgör dock ett exempel på just detta. Denne kille var så svårt skadad att han först inte förväntades överleva och skolelever har reagerat oerhört starkt på hans berättelse, både gråter och svimmar. Genom att använda denna unga ambassadör blir budskapet att risken för att drabbas av det ovanliga och sensationella till något som kan drabba alla, var och en. Utsatthet för (grova) brott normaliseras. Genom att utåt framställa alla ungdomar som potentiella brottsoffer, tala om de (grova) brott som ungdomar utsätts för, de känsloreaktioner brottet väcker och om den egna organisationen förmedlas också ett budskap om projektets och organisationens nödvändighet (jfr Flyghed 2000).

Stödcentrum för unga brottsoffer har rötter i Stödcentrum efter brandkatastrofen, som var en exceptionell katastroforganisation (Rönmark 2001). Detta organisatoriska arv kan möjligen ha påverkat synen på målgruppen som svår att nå och som bestående av traumatiserade ungdomar. I den utåtriktade verksamheten är det viktigt att ”det ideala unga brottsoffret” inte görs till en kraftigt traumatiserad person med svåra fysiska skador. En risk med professionaliseringen av brottsofferstöd är enligt Bo Nilsson just ”att offerpositionen formas till något mycket traumatiskt och svåröverkomligt” (Nilsson 2003:147).

7. Problemområden och vägval – en sammanfattning

Idetta avslutande kapitel sammanfattas de huvudsakliga utmaningar som Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg står inför och som bör hanteras inför ett eventuellt permanentande av verksamheten.

Inledningsvis bör nämnas att samtliga intervjuade ungdomar uppger att de är mycket nöjda med det stöd som de fått och önskar att verksamheten ska finnas kvar. Vidare kan konstateras att verksamheten har upprätthållit en hög tillgänglighet, det vill säga de allra flesta hjälpsökande har erbjudits en tid för samtal inom en vecka. Verksamhetens mål att ta emot 200 besökare per år uppnåddes 2007.

Behov av översyn av uppdraget

Projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har pågått i drygt tre och ett halvt år. Det finns nu ett behov av att se över den ursprungliga uppdragsbeskrivning och de mål för verksamheten, vilka formulerades innan projektstarten.

Enligt det förslag som utgjorde underlag för beslut om att starta verksamheten ska verksamheten till exempel erbjuda medling i de fall det bedöms vara möjligt (Göteborgs stadskansli 2003). Det måste anses direkt olämpligt att en organisation som Stödcentrum för unga brottsoffer, som till namnet är partisk, arrangerar medling. Det strider mot grundläggande och vedertagna principer för medling (Johnstone & Van Ness 2007). I praktiken har verksamheten aldrig själv arrangerat medling. Man har inte heller mer än i något enstaka fall hänvisat brottsutsatta ungdomar till Göteborg stads medlingsverksamhet.

Enligt uppdragsbeskrivningen ska Stödcentrum för unga brottsoffer er-

bjuda vittnesstöd. Mycket få vittnen besöker dock verksamheten, som i hög utsträckning fokuserar unga brottsutsatta och deras föräldrar. Stödcentrum för unga brottsoffer arbetar inte med vittnesstöd i tingsrätten. Det gör den lokala brottsofferjouren, vars vittnesstödsverksamhet i tingsrätten är en väl etablerad verksamhet. De vittnen som besöker mottagningen för unga brottsoffer erbjuds stöd under en eventuell rättegång.

Att erbjuda brottsofferstöd utgör en del av det tvådelade uppdraget, vilket bör betraktas som verksamhetens kärna. Den andra delen av uppdraget ”att öka kunskapen om brottsofferproblematik hos allmänheten samt hos de aktörer som möter unga brottsoffer i sin verksamhet” är ett vagt formulerat uppdrag som i praktiken innebär opinionsbildning i förhållande till dels ”aktörer som möter målgruppen”, dels ”ungdomar och allmänhet”. I denna andra del av uppdraget ingår också att utveckla nya metoder och arbetssätt ”för att nå ungdomar som inte söker hjälp eller polisanmäler brotten” (Göteborgs Stad 2004:2). Det sistnämnda kan projektet inte anses ha lyckats med ännu, eftersom omkring nittio procent av de brottsutsatta ungdomar som kommer i kontakt med verksamheten faktiskt har polisanmält brottet och andelen hjälpsökande som inte gjort någon polisanmälan minskar.

Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har ganska få besökare, åtminstone i jämförelse med merparten av Västra Götalandsregionens ungdomsmottagningar. År 2007 kom 203 besökare till mottagningen för unga brottsoffer. Det innebär att 57 besökare togs emot per år och tjänst (3,5 tjänster). Det förhållandevis låga antalet besökare förklarar personalen med att målgruppen – brottsutsatta ungdomar – är mycket svår att nå och att de i hög grad är beroende av andra professionella aktörer för att nå målgruppen. Tillgängligheten är nämligen god, det vill säga de allra flesta hjälpsökande kan erbjudas en tid för ett första samtal inom en vecka. Nämnda förklaring bygger på vissheten om att det finns ett stort mörkertal, det vill säga brottsutsatta ungdomar som varken gjort någon polisanmälan eller sökt professionell hjälp. Mörkertalet tänker man sig att man ska nå genom opinionsbildande arbete.

Inför det framtida arbetet är det viktigt att reflektera över om den andra delen i verksamhetens uppdrag – att öka kunskapen om brottsofferproblematik hos allmänheten samt hos de aktörer som möter unga brottsoffer i sin verksamhet – skall bestå. Denna del av uppdraget förutsätter opinionsbildande arbete. Är det rimligt att personalen, såsom nu anges i uppdragsbeskrivningen, ägnar halva arbetstiden åt denna uppgift? Om uppgiften ska bestå, går det att i högre utsträckning än vad som redan görs samarbeta med andra lokala verksamheter för att effektivisera det utåtriktade och opinionsbildande arbetet?

Behov av kontinuerlig kunskapsdokumentation

Även om brottsofferstödjarna själva tar upp frågan om manualanvändning i flera intervjuer och uppger att manualer inte används samt att någon enskild och särskild metod inte förespråkas, så finns det tydliga mönster i arbetet. I praktiken använder sig brottsofferstödjarna självklart av vissa tekniker i stöd-samtalen, men de dokumenteras inte. Metoder diskuteras och problematiseras enligt brottsofferstödjarna i informella sammanhang samt i handledningen. Det vore dock önskvärt med dokumentation på området.

Personalen uppger att de på en principiell nivå inte tar avstånd från manualer och manualanvändning. Inom verksamheten har manualanvändning dock betraktats som något för den osäkra nybörjaren, medan den professionella brottsofferstödjaren istället arbetar med en verktygslåda. I en tidigare konflikt i arbetsgruppen blev manualer och manualanvändning en symbol för detaljstyrning av det dagliga arbetet och den typ av arbetsledning som det implicerar. I arbetsorganisationer med yrkesgrupper vars arbete präglas av en relativt hög grad av autonomi och diskretion finns ofta ett motstånd mot att formalisera arbetet (jfr Hellberg 1991). Samtidigt finns det en risk att det därmed blir svårt för utomstående att få en inblick i verksamheten. Det kan i sin tur göra att arbetsorganisationen blir sårbar.

Inom Stödcentrum för unga brottsoffer kan man – istället för att införa en manual utifrån en bild av manualer som tvingande riktlinjer – utifrån interna samtal och självvärderingar ta fram en dokumentation som beskriver hur brottsofferstödjarna i Göteborg faktiskt arbetar och varför. Det handlar då om att ta fram en praktisk kunskapsdokumentation (snarare än ett styrdokument och tvingande riktlinjer), det vill säga att dokumentera den kunskap man faktiskt besitter och de arbetssätt man använder. Det skulle sannolikt öka personalens medvetenhet om vilka olika mer och mindre explicita samtalstekniker som används. Därmed skulle de sannolikt kunna inspirera både andra och varandra. För exempel på hur andra brottsofferstödjande organisationers arbetsbeskrivningar ser ut, se bilaga 1. Kontinuerlig kunskapsdokumentation är särskilt viktigt eftersom ett explicit syfte med Stödcentrum för unga brottsoffer som försöksprojekt är att utveckla metoder för stödsamtalen och arbetet med att nå mörkertalet.

Behov av att reflektera över gränsdragningarnas betydelse

Vad som är ett brott, och därmed vem som är brottsoffer, är inte alltid helt enkelt att avgöra. Olika aktörer kan också dra gränserna på olika sätt. Hur gränserna dras får en stor betydelse för enskilda hjälpsökanden, eftersom det avgör tillgången till stöd. I det vardagliga arbetet – i informella samtal och i handledning – reflekterar brottsofferstödarna över de gränsdragningar som görs avseende vilka hjälpsökanden som anses höra hemma inom den egna organisationens ansvarsområde. Det är viktigt att fortsätta att reflektera över både egna och andras gränsdragningar.

Det finns åtminstone två olika förhållningssätt till våld ibland ungdomar i skolmiljö. Vissa aktörer, exempelvis brottsofferjourer, arbetar med att omdefiniera vad som inom skolan ofta kallas ”mobbing” och ”konflikter” till de brott som de enskilda händelserna faktiskt utgör, det vill säga ”misshandel”, ”olaga hot” och så vidare. Problemet anses vara att brott i skolmiljö inte tas på allvar och därmed att anmälningsbenägenheten är låg. Det finns även forskare som företräder denna syn på våld bland ungdomar. Magnus Lindgren (2004:354) menar att ”den brottslighet som brukar kallas mobbing” tolereras i allt för hög utsträckning i skolorna. Enligt honom bagatelliserar både lärare och elever de brott som äger rum i skolan och därmed socialiseras barn och ungdomar in i en uppfattning där detta ses som naturligt (ibid:355).

Andra forskare, så som Felipe Estrada (1999) och Ingela Kohlfjord (2002), framhåller istället att allt fler våldshandlingar mellan ungdomar betraktas som ”brott”, vilket enligt dem medfört att skolornas anmälningsbenägenhet ökat kraftigt. Estrada (1999:122f.) framhåller att det inte på något självklart sätt innebär att ungdomsbrottsligheten är mer utbredd eller värre, utan att det är ett resultat av att samhällets sätt att reagera på våld mellan ungdomar har förändrats. Det är i sin tur ett resultat av att problematiken är politiskt och ideologiskt het (Estrada 1999:122f.). Kohlfjord (2002) menar att den ökade uppmärksamheten och anmälningsbenägenheten innebär en risk att vardagskonflikter ”förrättsligas”, det vill säga att vardagskonflikter inte längre hanteras av ungdomarna själva, utan inom ramen för rättssamhällets institutioner. Det utgör enligt Kohlfjord ett problem för polisen som överhopas av anmälningar om ”bråk”, men också för ungdomarna som därmed inte tränas i att på egen hand hantera vardagskonflikter. I viss utsträckning borde vardagskonflikter enligt Kohlfjord istället kunna hanteras av skola eller socialtjänst.

Att de förekommer olika inställningar till synen på våld bland ungdomar tydliggör behovet av att olika aktörer tillsammans diskuterar och reflekterar

över sådana gränsdragningar och dess konsekvenser, både för enskilda och för samhället i stort. Det är frågor som Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg skulle kunna initiera samtal om, inom ramen för det utbildningspaket till skolor och fritidsgårdar som föreslås utarbetas. Det policydokument om Göteborgs stad skolors hantering av våld och hot i skolmiljö som håller på att utarbetas kan med fördel ingå och användas i nämnda paket.

Med utgångspunkt i Stina Jeffners avhandling (Jeffner 1997) kan man säga att vad som konstituerar ett brott definieras på två olika nivåer: en principiell respektive en konkret nivå.

Jeffners särskiljande mellan den principiella nivån, det vill säga hur något bör vara, och den konkreta, det vill säga hur de flesta i praktiken gör, är och tänker, kan användas för att förstå både praktikers och ungdomars syn på vad som konstituerar brott, brottslingar och brottsoffer. På en principiell nivå kan brottsofferstödjarna anse att avgränsningarna är klara och entydiga (brott är handlingar som definieras så enligt lagen och brottsoffer är de som drabbas av dessa handlingar), men i mötet med konkreta exempel, det vill säga de hjälpsökandes berättelser, är gränsdragningar inte alltid självklara.

För brottsofferstödjarna uppstår ett tolkningsutrymme avseende vad som betraktas som brott och vem som betraktas som brottsoffer. Tolkningar av situationen får en framträdande betydelse inom organisationen Stödcentrum för unga brottsoffer eftersom brottsutsatta ungdomar är välkomna oavsett om händelsen är polisanmäld eller inte, det vill säga ibland vet varken brottsofferstödjarna eller den brottsutsatte själv om det den hjälpsökande blivit utsatt för definieras som ett brott enligt lagen. Verksamheten arbetar också för att nå mörkertalet, som består av ungdomar som inte polisanmält, inte sökt stöd och kanske inte ens definierar handlingen som ett brott eller sig själv som brottsoffer.

Bland ungdomarna förekommer både individuella och kollektiva bemästringsstrategier, det vill säga sätt att förstå och handskas med svåra situationer och erfarenheter som avviker från expertdiskursens grundläggande antaganden och gränsdragningar samt vad som av majoritetssamhället uppfattas som riktigt och rätt. Det händer att ungdomarna exempelvis bagatelliserar eller omdefinierar betydelsen av en handling, att händelser som i andra sammanhang skulle definieras som brott, exempelvis misshandel, av ungdomarna själva definieras som "slagsmål" eller "bråk". Något som kan förstås som en bemästringsstrategi. Att vara lyhörd för, uppmärksamma och uppmuntra avvikande men för individen framgångsrika bemästringsstrategier utgör en utmaning för det brottsofferstödjande arbetet.

Behov av samordning och fördjupat samarbete

Enligt Jennifer Qvarnström och Magnus Lindgren (2003:5) finns det ett stort behov av samordning av det lokala stödet till brottsoffer. Såväl chefen för brottsofferjouren i Göteborg som initiativtagaren till projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg beskriver i intervjuer visioner om hur man kan samordna det lokala kommunala och ideella stödet till brottsoffer i Göteborg, i synnerhet arbetet med att göra verksamheterna kända hos andra professionella samt hos allmänheten. Stödcentrum för unga brottsoffers utåtriktade och opinionsbildande arbete – som enligt den nuvarande uppdragsbeskrivningen utgör en *lika* viktig del som mottagningen för brottsutsatta ungdomar – borde kunna effektiviseras genom att i ännu högre grad än vad som i dag görs samarbeta med andra organisationer som kommer i kontakt med brottsoffer. Det förutsätter att strukturer skapas för lokal samordning av arbetet. Det skulle i sin tur kunna ske på många olika sätt. Ett embryo för en sådan samverkan och samordning finns i dag. Utvecklingsarbetet som under 2007 har bedrivits av den nya sociala resursnämnden har till exempel resulterat i en ny modell för arbetets organisering, som för Stödcentrum för unga brottsoffers vidkommande innebär det att de fyra anställda i projektet numera ingår i fyra olika team tillsammans med representanter för Medlingen, Ungdomsteamet/Mini-Mariorna, Socialsekreterarna vid polisen och Nätverkslaget. Dessa fyra team ska arbeta flexibelt med utgångspunkt i de behov som uppmärksammas i Göteborgs tjugoen stadsdelar, av socialtjänst, skola polis och så vidare. Denna modell skapar möjligheter till samverkan och samordning av insatser utifrån de behov som aktualiseras av olika samarbetspartners i stadsdelarna. Därmed är den form av utåtriktad och opinionsbildande arbete som hittills bedrivits kanske inte lika nödvändigt.

Ett annat förslag till samordning har chefen för brottsofferjouren i Göteborg, vars vision är att skapa ett Brottsoffercentrum. Där skulle alla olika lokala brottsofferstödande organisationer samlas under ett tak. En stor vinst med detta skulle vara centraliseringen av uppgiften att göra organisationer som riktar sig till brottsoffer kända. Därmed borde den tid och de resurser som varje enskild verksamhet lägger på utåtriktad och opinionsbildande arbetet kunna reduceras.

Behovet av att samordna arbetet med brottsoffer och kunskapsspridningen när det gäller brottsoffers situation har också uppmärksammas av regeringen som 2006 gav Brottsoffermyndigheten i uppdrag att ta fram ett nationellt samordningsprogram för brottsofferfrågor. Brottsoffermyndigheten menar att det finns en hel del goda exempel men att de ”utgör öar på brottsofferområdet” och ”har begränsade kontakter med andra brottsofferverksamheter”. (Brotts-

offermyndigheten 2007:4) Det föreslagna samordningsprogrammet innebär bland annat att Brottsoffermyndigheten får ansvar för att initiera samordning av kommunala och ideella verksamheter som erbjuder brottsofferstöd och anställa regionala samordnare (ibid: 5), vilka enligt förslaget bland annat ska få en viktig roll när det gäller att marknadsföra kommunala och ideella organisationer som arbetar med och för brottsoffer, det vill säga göra dem kända hos allmänheten. Samordning på regional nivå förändrar inte behovet av samordning i Göteborgs kommun. I bägge fallen torde vinsterna vara störst när det gäller organisationernas utåtriktade och opinionsbildande arbete.

Det kan tyckas motsägelsefullt att i denna utvärdering å ena sidan problematisera och granska brottsofferstödet implikationer (förutsättningar och konsekvenser) och, å andra sidan, efterfråga samordning av brottsofferstödet. Det förstnämnda görs utifrån mitt perspektiv som extern utvärderare och sociolog. Efterfrågan på samordning (och därmed i någon mån ytterligare institutionalisering av brottsofferstöd) förutsätter utgångspunkten att brottsofferstöd behövs, liksom att de olika verksamheterna behöver bli mer kända för allmänheten. Givet att nämnda utgångspunkter är riktiga, så borde det opinionsbildande arbetet och marknadsföringsarbetet samordnas i högre grad än vad som är fallet i dag, för att därmed effektiviseras.

Det finns också behov av att fördjupa samarbetet med polisen samt skol- och fritidspersonal. Samarbetet med polisen skulle kunna fördjupas genom mer regelbundna möten med polisens brottsoffersamordnare, men också genom att skapa kontakter med närpolischefer. Eftersom Stödcentrum för unga brottsoffer oftast får kännedom om brottsutsatta ungdomar genom de polisanmälningar som polisens brottsoffersamordnare skickar till dem är ett väl fungerande arbete med dem av yttersta vikt. I samarbetet mellan Stödcentrum för unga brottsoffer och polisen – såväl polischefer som polisens brottsoffersamordnare – behöver sekretessfrågan åter tas upp till diskussion och en gemensam linje skapas. Ett fördjupat samarbete behöver dock inte innebära att personalen vid Stödcentrum för unga brottsoffer placeras i polisens lokaler, förutsatt att det även i framtiden ska ingå i verksamhetens uppdrag att utveckla metoder för att nå och erbjuda stöd även till de ungdomar som inte polisanmäler brottet och inte söker professionell hjälp.

Både i förarbetena och i projektets uppdragshandling lyfts skolan upp som en särskilt viktig samarbetspartner för projektet Stödcentrum för unga brottsoffer. I ett tidigt skede var projektpersonalen ute och föreläste för olika ungdomsgrupper (dock inte skolklasser) om brottsoffers situation, reaktioner och behov samt informerade om den egna verksamheten. Detta sätt att nå ungdomar upplevdes dock som problematiskt, i två olika avseenden. För det första upplevdes uppgiften som övermäktig för de tre och en halv tjänster som

ingår i projektet, eftersom antalet skolklasser möjliga att besöka i Göteborg är mycket stort. För det andra upplevde brottsofferstödjarna att ungdomar som inte har egna erfarenheter av utsatthet för brott har svårt att ta till sig information om brottsoffers situation samt om vad verksamheten kan erbjuda. Här bör påpekas att självdeklarationsundersökningar (se exempelvis BOJ 2007) visar att det är mycket vanligt bland skolungdomar att ha erfarenheter av brott av något slag, men däremot inte så vanligt att de identifierar sig som brottsoffer eller upplever behov av stöd. Att ungdomarna inte tar till sig informationen behöver alltså inte bero på att de inte ha erfarenheter av brott, utan kan bero på att de inte identifierar sig som brottsoffer eller inte anser sig vara i behov av stöd.

Mot bakgrund av de problem som projektmedarbetarna upplevde – att det utåtriktade arbetet i förhållande till skolelever upplevdes som övermäktigt och att ungdomar har svårt att ta till sig information som brottsoffer och brottsofferstöd – valde de att dels i huvudsak vända sig till andra professionella som förväntas möta brottsutsatta ungdomar i sitt arbete, dels använda vad jag kallar unga ambassadörer i skolorna. Det senare gjordes utifrån övertygelsen om att det är lättare för ungdomar än för vuxna att nå andra ungdomar. En sådan satsning hade också efterfrågats under den dag som verksamheten arrangerade då ungdomar inbjöds. En handfull ungdomar deltog och tillfrågades om effektiva sätt att nå ut till ungdomar. Satsningen på unga ambassadörer i skolorna kan dock problematiseras. Hur vet man om unga ambassadörer i skolorna når andra ungdomar bättre än brottsofferstödjarna? Vilka kriterier används för att bedöma om man når ut? Vad är syftet med att informera och sprida kunskaper på det sättet? Vem representerar de unga ambassadörerna – verksamheten eller sig själva? De unga ambassadörerna är till skillnad från brottsofferstödjarna inte heller utbildade i att möta ungdomar som mår dåligt. Är det ett alltför stort ansvar att lägga på dem att möta de reaktioner som informationen och kunskapsspridningen kan väcka? Argumentet i denna rapport har varit att istället för att använda unga ambassadörer bör projektet ta fram ett utbildningspaket för både skol- och fritidspersonal, vilket kan användas för att informera lärare och fritidspersonal om vad skola och fritidsverksamheter kan göra när ungdomar utsätts för brott i skolan eller på fritidsgården (eller på annan plats) samt vart brottsutsatta ungdomar kan vända sig för att få hjälp. I framtagandet av ett sådant utbildningspaket kan Stödcentrum för unga brottsoffer utgå från det arbete som gjorts av Stödcentrum för unga brottsoffer i Eskilstuna och av Brottsofferjourens Riksförbund. Initiativ har redan tagits för att undersöka om det arbete som gjorts i Eskilstuna kan användas i Göteborg. Skapandet och användandet av ett utbildningspaket skulle möjliggöra ett fördjupat samarbete med både skol- och fritidspersonal i

Göteborg. Ett fördjupat samarbete av denna typ är önskvärt och ligger i linje med den modell för samverkan och samordning av behovsstyrda insatser som tagits fram av Social resursförvaltning.

Ett alternativt förhållningssätt vore att istället för att rikta informationen till *alla* skolelever arbeta med riktade insatser till *vissa* ungdomar, genom att vända sig till vissa skolor och fritidsgårdar. Det förutsätter att den specifika målgruppen – mörkertalet eller med andra ord de osynliga offren *explicit* avgränsas: vilka är de och varför anmäler de inte?

Behov av klart syfte och målgrupper för opinionsbildande arbete

Sett i ett perspektiv skulle man kunna säga att om de som söker hjälp och också får stöd avspeglar antalet brottsutsatta ungdomar som själva upplever att de behöver stöd så är det inget problem att verksamheten inte tar emot fler besökare än så, eftersom antalet besök då motsvaras av de faktiska behoven. Då är problemet inte att man inte når tillräckligt många behövande, utan att verksamheten har alltför omfattande personalresurser i förhållande till de behov som finns. Sett i ett annat perspektiv blir tolkningen dock helt annorlunda. Personalen vid verksamheten utgår från kunskapen om att det finns ett stort mörkertal när det gäller brottsutsatta ungdomar i behov av stöd och att dessa ungdomar är mycket svåra att nå. De ungdomar som verksamheten i dess utåtriktade och opinionsbildande arbete ska vända sig till är av flera typer: för det första de brottsutsatta ungdomar som själva upplever ett behov av stöd, men som av olika anledningar inte sökt hjälp, för det andra brottsutsatta ungdomar som själva inte upplever att de behöver stöd, men som av brottsofferstödarna ändå anses behöva stöd, för det tredje, ungdomar som inte utsatts för brott, men som kan utsättas för brott i framtiden. En slutsats utifrån detta andra perspektiv blir därför att verksamheten, inklusive personalresurserna, snarast behöver utökas för att man på allvar ska kunna arbeta opinionsbildande i syfte att nå mörkertalet. En logisk följd av detta perspektiv är att alla ungdomar ses som potentiella brottsoffer. Problemet för verksamhetens vidkommande blir då att uppgiften och det opinionsbildande arbetet blir oändligt.

Mot bakgrund av ovanstående kan alltså konstateras att målgruppen för projektets utåtriktade eller opinionsbildande arbete är mycket bred, det vill säga inkluderar inte bara brottsutsatta ungdomar, utan ungdomar överlag och allmänheten. Det gör att uppgiften kan upplevas som både övermäktig och otydlig, vilket aktualiserar behovet av att urskilja tydliga och mer avgränsade målgrupper för det opinionsbildande arbetet samt utarbeta tydliga och

långsiktiga strategier för denna del av arbetet. Den sociala resursnämndens tillkomst innebär möjligheter till en arbetsmodell där det utåtriktade arbetet i högre grad än vad som nu är fallet är behovsstyrt, vilket får anses vara eftersträvansvärt. Enligt nämnda arbetsmodell ska Stödcentrum för unga brottsoffer utgå från behov som aktualiseras i stadsdelarna och svara upp mot dessa. Det utåtriktade arbetet kan därmed bli både behovsstyrt och riktat till mer avgränsade målgrupper.

I det utåtriktade arbetet som bedrivs av Stödcentrum för unga brottsoffer förmedlas bilder av brott och brottsoffer. Det finns en risk för att marknadsföringen av verksamheten och det opinionsbildande arbetet ökar både ungdomars och vuxnas rädsla för brott. Människor upplever, enligt Anita Heber (2007) mer rädsla när de exponeras för berättelser om brott och brottsoffer. Heber (2007:79) menar att berättelser om brottsoffer, mer än någonting annat, påverkar allmänhetens rädsla för brott.

Anita Heber (2007) har visat att medierna lyfter fram brott, gärningsmän och inte minst brottsoffer på dagordningen och påminner medborgarna om att brott kan ske, vilket alltså påverkar rädslan för brott. Stödcentrum för unga brottsoffers utåtriktade och opinionsbildande arbete – inom ramen för vilket brottsofferstödarna talar om brott, brottsoffer, känsloreaktioner och behov av professionellt stöd – kan jämföras med mediernas rapportering av brott, gärningsmän och brottsoffer. Liksom medierna förmedlar Stödcentrum för unga brottsoffer bilder av brott och brottsoffer. Där, liksom i mediernas rapportering, lyfts vissa brott och brottsoffer fram. Hur man talar om brott påverkar rädslan för brott (Heber 2007). Det ligger nära till hands att fokusera på det extraordinära i talet om brott och brottsoffer (jfr. Heber 2007:81). Det finns därmed en risk att det exceptionella normaliseras (Flyghed 2000), det vill säga att (grova) brott med hemska konsekvenser framställs som något alla ungdomar drabbas av eller riskerar att drabbas av – att alla ungdomar blir till potentiella brottsoffer. Tecken på att så förekommer finns, trots personalens aktiva strävan att motverka sådana tendenser. Stödcentrums användning av en ung ambassadör för verksamheten med egna erfarenheter som brottsoffer är ett exempel. Denna metod förväntas vara framgångsrik i att nå ungdomar och väcka ett intresse för frågan även hos dem som inte har egna erfarenheter av utsatthet för brott. Sådana dramatiska framställningar av problemet är ofta framgångsrika i den bemärkelsen att de skapar engagemang (Hilgartner & Bosk 1988, Sahlin-Andersson 1996:140, Lövstrand 2005:41,315). Samtidigt skapas ideologiska bilder av ideala (unga) brottsoffer, vilka i hög grad påverkar vem eller vilka som väljer att söka hjälp hos Stödcentrum för unga brottsoffer. Brottsoffer utsatta ungdomar tolkar och jämför sina erfarenheter med de bilder av brottsoffer som förmedlas. Det innebär att man i det utåtriktade arbetet bör förmedla och visa på bredd, avseende både vad ungdomarna utsatts

för och deras behov av stöd och praktiska råd, vilket brottsofferstödjarna i allra högsta grad eftersträvar när de själva föreläser för olika publikationer. Att använda sig av utbildningspaket och vända sig till lärare, fritidspersonal och andra professionella ger större möjligheter till att visa på bredd och variation än användningen av unga ambassadörer med egna erfarenheter av att vara brottsoffer.

Det finns ett behov av att reflektera över syftet med och målgrupperna för de olika aktiviteter som ingår i verksamhetens opinionsbildande arbete, samt vilka målgrupper som ska prioriteras. Satsningen på unga ambassadörer har vissa inneboende problem. Den bygger på tanken att unga är bättre än vuxna på att nå ungdomar och att ungdomar har svårt att ta emot information. Är det så och, i så fall, är svaret att bidra med dramatiska framställningar av utsatthet för brott hos unga i syfte att nå ut? Riskerar satsningen att bidra till en normalisering av det exceptionella, det vill säga att budskapet blir alla ungdomar är potentiella brottsoffer och utsatthet för brott innebär stora problem och hjälpbehov?

Antagandet om alla ungdomar som potentiella brottsoffer implicerar ett opinionsbildande arbete med alla ungdomar – både faktiska och i framtiden möjliga unga brottsoffer, både ungdomar som polisanmält och de som inte har det – som målgrupp. Samtidigt ska verksamheten utveckla metoder för att nå dem som varken polisanmäler eller söker hjälp. Om det sistnämnda är en målgrupp som bör prioriteras, förutsätter det i så fall riktade strategier för att nå vissa ungdomar, snarare än alla. Mer riktade strategier för att nå väl avgränsade målgrupper skulle sannolikt göra att arbetet för att nå brottsutsatta ungdomar inte upplevs som övermäktigt.

Bilagor

Bilaga 1: Tillvägagångssätt, metoder, material och analys

Från början var det tänkt att utvärderingen av Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg skulle genomföras som en processutvärdering, där en utvärderare skulle följa projektet kontinuerligt och under hela projektperioden. Detta arbete påbörjades också, men den utvärderare som hade påbörjat processutvärderingen avslutade av olika anledningar inte uppdraget. Jag påbörjade mitt utvärderingsarbete när projektet hade pågått i mer än ett och ett halvt år och med utgångspunkt i en ny utvärderingsplan. Det konkreta arbetet pågick i två perioder: våren, sommaren och hösten 2006 samt hösten 2007. Under hösten 2007 och början av 2008 författades denna rapport.

Jag har observerat det dagliga arbetet, samlat in relevant dokumentation som ger uttryck för eller belyser verksamheten, genomfört intervjuer, både i grupp och enskilt, med verksamhetens personal (tidigare och nuvarande), polisens brottsoffersamordnare och chefen för den lokala brottsofferjouren samt med några brottsutsatta ungdomar och en förälder som haft kontakt med Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Jag har också samtalat med två chefer.

Textdokument

Jag har samlat in och gått igenom dokument som på något sätt ger uttryck för verksamhetens arbete eller belyser detsamma. Det rör sig om dokument som förarbeten, tjänsteutlåtanden, verksamhetsberättelser, personalmötesprotokoll från tiden för projektets start och framåt.

En noggrann genomgång och analys gjordes av personalmötesprotokollen från perioden innan verksamheten öppnade, våren 2004 till och med sommaren 2006. Denna analys resulterade i några teman: (1) roller i arbetsgruppen, organisation och ledarskap, (2) behovet av utbildning, kompetensutveckling och handledning, (3) avgränsningen av målgruppen för verksamheten och fördelningen av klienter mellan brottsofferstödarna, (4) samarbete med andra aktörer som vänder sig till eller kommer i kontakt med brottsutsatta ungdomar, (5) interna arbetsrutiner, (6) det utåtriktade arbetet överlag. Det var teman som återkom under perioden och därför kan antas vara av central betydelse för personalen. De användes sedan som underlag för en av de två gruppintervjuer som genomfördes med de anställda.

Jag har också samlat in dokumentation från nästan alla Stödcentra för unga brottsoffer i landet, närmare bestämt Borås, Eskilstuna, Malmö, Sundsvall, Södertälje, Nacka, Tyresö, Uppsala, Västerås och Örebro. Stödcentrum för unga brottsoffer i Södertälje kontaktades, men hade ingen dokumentation att skicka, varför istället en kortare telefonintervju gjordes. I Stockholm finns flera stödcentra, varför samordnaren för Stockholm Stads Stödcentrum för unga brottsoffer och medling kontaktades och bidrog med dokumentation. Jag saknar dokumentation från två verksamheter.³³ Jag har bett att få projektbeskrivningar och verksamhetsberättelser/årsredovisningar eller motsvarande. Jag frågade specifikt efter uppdragshandlingar, men ingen verksamhet hade någon officiell uppdragshandling att skicka.

Dokumentationen är omfattande och inom ramen för detta utvärderingsuppdrag har jag inte haft möjlighet att göra materialet rättvisa. Delar av det har använts i kapitel 2.

Observationer

För att få en inblick i arbetet har jag genomfört observationer av verksamheten vid Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg, vilka också har dokumenterats genom minnesanteckningar. Jag har bl.a. suttit med vid några av de personalmöten som äger rum varje vecka. Den optimala metoden för att studera stödsamtalen, i ett strikt vetenskapligt perspektiv, hade varit att sitta med under stödsamtalen och/eller banda dem. Det har jag dock avstått från, eftersom varken projektpersonalen eller jag ansåg det vara etiskt försvarbart, eftersom man kan anta att min närvaro skulle ha en negativ inverkan på stödsamtalet. Flera av de intervjuade ungdomarna har berättat att de upplevt en nervositet inför det första mötet med brottsofferstödaren. Att jag varken

33 Dokumentation från Stödcentrum för unga brottsoffer i Södertörn och på Värmdö saknas. Verksamheten på den förstnämnda orten har inte gått att nå per telefon. Först i ett sent skede i utvärderingsarbetet förstod jag att en verksamhet fanns på den sistnämnda orten, vilken därför inte kontaktades.

suttit med vid eller bandat stödsamtalen betyder att dessa samtal delvis har karaktären av ”den svarta lådan”. Kunskapen om hur stödsamtalen går till och vad som sägs där har jag fått genom enskilda intervjuer med brottsofferstödjare och brottsutsatta ungdomar med erfarenheter av stödsamtal.

Jag har också några gånger suttit med, observerat och genom minnesanteckningar dokumenterat, projektpersonalens möten med andra professionella aktörer, exempelvis polisens brottsoffsamordnare, polisaspiranter, andra professionella som då planerarade att starta motsvarande verksamhet på en annan ort i landet. Jag har också under en halvdag suttit med och lyssnat till de samtal mellan brottsofferstödjare som ägde rum 2007 under en nätverkskonferens där brottsofferstödjare från olika stödcentra för unga brottsoffer i landet deltog.

Intervjuer

Professionella aktörer

Jag har själv genomfört tjugo kvalitativa samtalsintervjuer, både enskilda intervjuer och gruppintervjuer, med såväl projektpersonalen, andra professionella aktörer (polisens brottsoffsamordnare, ordföranden för den lokala brottsofferjouren) som ungdomar som har utsatts för brott och som har erfarenheter av det brottsofferstöd som verksamheten bedriver. Samtliga intervjuer har – med tre undantag – bandats och skrivits ut ordagrant.

Den tidigare projektledaren avslutade sin tjänst innan projekttidens slut. Någon ny projektledare anställdes inte. Istället fick en av de övriga brottsofferstödjarna som en del i sin tjänst ett samordningsansvar och en ny brottsofferstödjare anställdes, som sedermera slutade varför ytterligare en ny brottsofferstödjare anställdes. Sammantaget har alltså två personer slutat och två nya anställts under projektperioden. Samtliga både tidigare och nuvarande anställda – sex personer – har intervjuats om selektions och hjälpprocessen.³⁴

Av de tjugo intervjuerna var två telefonintervjuer: en uppföljningsintervju med en tidigare anställd och en intervju med Elin Jägervall på Brottsofferjourenas Riksorganisation om projektet *Stöd åt unga brottsoffer och vittnen*

34 När det gäller intervjuerna med tidigare och nuvarande projektpersonal har bearbetning och analys av materialet resulterat i koder som av mig benämnts: (1) ”betydelsen av tidigare erfarenheter”, (2) ”metoder och tekniker i det brottsofferstödjande arbetet” (underkategorierna: ”kritik mot manualanvändning”, ”normalisering och avdramatisering inklusive ’tyst kunskap’ samt ’mer specialiserade tekniker’), (3) ”arbetsgruppens organisation och ledarskap” (med underkategorier: ”arbetsgruppen” (sammansättning och arbetssätt), ”projektledningen”, ”cityenheten som arbetsorganisation”, (4) ”utåtriktad verksamhet”, (5) ”gränserna för det brottsofferstödjande arbetet”.

– *en mänsklig rättighet*. Dessa två intervjuer har inte bandats och inte heller intervjun med den senast anställda brottsofferstödjaren.

Jag har också haft tillgång till bandade intervjuer som genomförts av den utvärderare som tidigare var anställd för att utvärdera projektet, men som av olika anledningar avslutade sitt uppdrag, och som lämnade efter sig enskilda intervjuer med fyra anställda, där var och en av dem berättade om två ”fall”, det vill säga om två brottsutsatta ungdomar som de mött i stödsamtal. Jag har skrivit ut och analyserat även dessa intervjuer.

Den tidigare projektledaren och tillika initiativtagaren till projektet Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg har jag intervjuat om det arbete som gjordes innan verksamheten öppnade, hur idén om verksamheten växte fram och det politiska lobbyarbete som utfördes innan starten. Jag har också tagit upp teman som organisationsförändringar och konflikter i arbetsgruppen.

Jag har genomfört två gruppintervjuer med de anställda brottsofferstödjarna. Den *första* gruppintervjun handlade om verksamhetens planering, start, organisering och förändring. Underlaget för den andra gruppintervjun utgjordes de teman som var ett resultat av analysen av innehållet i personalmötesprotokollen för perioden 2004-2006. I intervjun behandlades frågor om verksamhetsförändringar över tid avseende bl. a roller i arbetsgruppen, avgränsningar, rutiner, samarbete med ”externa” aktörer samt (annat) utåtriktat arbete.

Jag har också gjort en intervju med chefen för brottsofferjouren i Göteborg. Då ställde jag frågor om brottsofferjourens arbete, samarbete med och gränsdragningar i förhållande till andra brottsofferstödjande verksamheter, marknadsföring/utåtriktad verksamhet samt möjliga vägar att gå för att samordna det brottsofferstödjande arbetet i Göteborg och möjliga samordningsvinster.

Jag har genomfört en gruppintervju med polisens brottsoffersamordnare. Samtliga Göteborgs närpolisdistrikt har utsedda brottsoffersamordnare, vilka vid några tillfällen samtliga kallats till möten med Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg. Hösten 2006 gick en förfrågan ut till samtliga brottsoffersamordnare om att dels träffa verksamhetens personal och informeras om verksamhetens utveckling och interna statistik, dels samtala med mig som utvärderare. Fyra brottsoffersamordnare kom till träffen. Under intervjun samtalande vi om: uppfattning om rollen som brottsoffersamordnare, problem och möjligheter i det praktiska arbetet samt uppfattningar om brottsofferfrågans status i den egna arbetsorganisationen.³⁵

35 När det gäller intervjuerna med polisens brottsoffersamordnare har bearbetningen och analysen av materialet resulterat i koder som av mig benämnts (1) ”selektering” och (2) ”kunskaps-spridning inom den egna arbetsorganisationen”.

Brottsutsatta ungdomar

Jag har intervjuat sju brottsutsatta ungdomar, fyra tjejer och tre killar. Jag har också intervjuat en förälder som, precis som de intervjuade ungdomarna, har egen erfarenhet av stödsamtal med projektets brottsofferstödjare. Intervjuerna ägde rum i Stödcentrum för unga brottsoffers lokaler.

Ungdomar som vänder sig till Stödcentrum för unga brottsoffer utlovas anonymitet. För tillgången till intervjupersoner var jag därför beroende av brottsofferstödjarna, som kontaktade brottsutsatta ungdomar och frågade om de kunde tänka sig att bli intervjuade i utvärderingssyfte. Några ungdomar som tillfrågades av brottsofferstödjarna avböjde medverkan. Jag har intervjuat de ungdomar vid en förfrågan uppgivit att de önskade delta. I intervjuerna ger ungdomarna uttryck för en tacksamhetsskuld i förhållande till sin brottsofferstödjare. De var också medvetna om intervjuens yttersta syfte, det vill säga att den gjordes för att utvärdera verksamheten och att det som sägs under intervjun kan ha betydelse för denna utvärdering. Samtliga ungdomar betonade under intervjun vikten av att Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg finns kvar.

De brottsutsatta ungdomar som enbart efterfrågar praktisk hjälp och som enbart kommer till mottagningen en gång har jag inte intervjuat. De som intervjuats har haft flera samtal med brottsofferstödjarna och av intervjuerna framgår att de identifierar sig som brottsoffer och i relativt hög utsträckning tar den professionella retoriken i anspråk när de talar om sina egna erfarenheter av utsatthet för brott och brottsofferstöd.

Till ungdomarna ställde jag frågor om: brottshändelsen, när och hur de kom i kontakt med verksamheten, om de polisanmält brottet och omständigheterna kring polisanmälan, kontakten med brottsofferstödjaren, vilka förväntningarna var samt hur stödsamtalen gått till i detalj och upplevts och om de minns något samtal som mer betydelsefullt än andra. Jag har bett intervjupersonen jämföra sitt liv innan brottet med livet efter brottshändelsen respektive efter kontakten med Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg och frågat om hur brottshändelsen respektive brottsofferstödet påverkat dem och deras vardag.³⁶

36 När det gäller intervjuerna med brottsutsatta ungdomar och en förälder har bearbetning och analys av materialet resulterat i koder som (1) "brottets konsekvenser", (2) "kännetecken om verksamheten", (3) "omständigheter kring polisanmälan", (4) "förväntningar på brottsofferstödet", (5) "första stödsamtalet", (6) "vändpunkter och särskilt betydelsefulla samtal", (7) "kränkningar i bemötandet", (8) "önskan om upprättelse", (9) "avslutad kontakt" samt (10) "hjälp". Den sistnämnda koden "hjälp" har i sin tur delats in i ett antal underkategorier, nämligen (a) "information och praktiska frågor", (b) "hur man mår efter stödsamtalen", det vill säga vilken "effekt" man tillskriver stödsamtalen, (c) "speciella tekniker för att hantera rädsla/sin vardag", (d) "ungdomarnas tal om 'normalisering'", (e) "ungdomarnas tal om vikten av att 'öppna sig' och 'prata ut'".

Begränsning och framtida möjlighet

Idealt sett skulle en utvärdering av Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg kompletteras med en större intervjustudie av brottsutsatta ungdomar, där de inkluderas som inte polisanmält brottshändelsen, inte sökt hjälp och kanske inte ens definierar sig som brottsoffer. Deras erfarenheter skulle bidra till att tydliggöra det befintliga brottsofferstödet möjligheter och begränsningar, fördjupade kunskaper om skillnader mellan ungdomar när det gäller hur man hanterar det som inträffat: hur man definierar vad man varit utsatt för, om och i så fall när man polisanmäler brottet och varför, liksom om och i så fall när och varför man väljer att söka hjälp. Nämnad brist i denna mindre utvärdering av en enskild verksamhet kompenseras för genom en betydligt mer omfattande utvärdering som ska genomföras av det samlade arbete som görs för brottsoffer i Göteborg. Nämnad utvärdering kommer att inkludera även de brottsutsatta som varken polisanmält eller sökt stöd.

Christel Backman (2007) vid Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, har utarbetat ett förslag till utformning och genomförande av denna större utvärdering av ideella och kommunala verksamheters stöd till brottsoffer i Göteborgs kommun. I oktober 2007 fattade Göteborgs kommunstyrelse beslut om att vad som i förstudien benämns som utvärderingens fas ett och två ska genomföras.

Fas ett består i en inventering av den befintliga stödverksamheten med olika huvudmän (statliga, regionala, kommunala, ideella och privata). *Fas två* består i en genomlysning av omfattningen och utformningen av ”de brottsofferstödande verksamheter som är kommunala eller bedrivs med kommunala medel”, verksamheternas ekonomiska förutsättningar samt eventuella samverkan (Backman 2007:11). Utvärderingens fas ett och två kommer om allt går som planerat att genomföras under år 2008.

Backmans förslag till utvärdering inbegriper även en fas tre och fyra. Göteborgs kommunstyrelse kommer dock först i ett senare skede ta ställning till ett förslag om att genomföra fas tre och fyra. Utvärderingens *fas tre* består i en tvåårig forskningsstudie av brottsutsattas erfarenheter (behov av stöd, faktiskt stöd, kännedom om brottsofferstödande verksamheter etc.) (ibid:12). Fas tre ska också omfatta ”erfarenheter hos brottsutsatta som inte polisanmält det inträffade, *det stora mörkertalet*” (Göteborgs stadskansli 2007, min kursivering). Utvärderingens fas tre föreslås vidare omfatta en kvantitativ undersökning ”för att belysa hur stor del av invånarna i Göteborg som har erfarenheter av att ha utsatts för brott, vilka typer av brott de utsatts för, i vilken utsträckning de polisanmält och om de varit i kontakt med brottsofferstödande organisationer med anledning av det inträffade” (Backman 2007:13). Utvärderingens *fas fyra* utgörs av en avslutande värdering

av kvalitén på det brottsofferstödande arbetet i Göteborg inklusive förslag på förändringar och förbättringar, i synnerhet gällande finansiering, samverkan, ansvarsfördelning och samordning (ibid:14).

Bilaga 2. Exempel på dokumentation av metoder i stödsamtal med unga brottsoffer

Nedan presenteras exempel på olika försöka att dokumentera vad som händer och hur man arbetar i *stödsamtal med brottsutsatta ungdomar*, det vill säga hur den delen av brottsofferstödjarnas arbete struktureras och vilka metoder som används. Texten är utdrag ur nedan nämnda brottsofferstödande organisationers verksamhetsbeskrivningar.

Stödcenter för unga brottsoffer i Eskilstuna

Nedanstående text utgör ett utdrag ur ett verksamhetsdokument för Stödcenter för unga brottsoffer, Eskilstuna kommun.

”Stödsamtal

[...] Ungdomen och dennes familjs önskemål avgör kontaktens varaktighet samt antalet samtal. Efter ett första informerande samtal, oftast med en förälder närvarande, bokas i regel tid för tre samtal. Efter tre samtal görs en utvärdering tillsammans med ungdomen och dennes familj om ytterligare stöd behövs samt i vilken form stödet i sådana fall ska fortsätta.

Första samtalet

Vid det första samtalet presenteras verksamheten. Ungdomen får information kring den aktuella polisanmälan och den eventuella polisutredningen. Ungdomen får också information om polisens allmänna utredningsförfarande och det fortsatta rättsprocessen. Resten av samtalet har fokus på brottshändelsen samt vilka reaktioner den medförde. Stödcenters uppgift är att ge saklig information om normala reaktioner. Ungdomen får även i uppgift att skriva ner sin egen berättelse.

Syfte: Genom att skriva ner sin egen berättelse blir det lättare för ungdomen att sätta in händelsen i ett sammanhang och förstå sina egna reaktioner bättre. Ibland kan det dröja till rättegång och många ungdomar är rädda för att de ska glömma viktiga detaljer. Då är det bra att ha det som hänt nedskrivet. I kontakt med yngre barn brukar alternativet rita/illustrera vara mer vanligt.

Arbetsblad: ”Min berättelse”

Oro och rädsla

Samtal kring ungdomens rädslor.

Syfte: Att ungdomen ska få hjälp att sätta ord på sina känslor och få veta att det är ok och normalt att känna rädsla. Syftet är även att hjälpa ungdomen i att hitta strategier för att hantera sina känslor och kunna fortsätta leva så normalt som möjligt.

Arbetsblad: Känsloburkarna och arbetsblad som berör känslor såsom gubben, skalan, känslomolnen etc.

Ilska och hämnd

Ett tema som berörs i samtalen är ilska samt hämndkänslor. Ungdomen får prata om sina känslor inför gärningsmannen och det han/hon gjort. Samtalen handlar även om vad ungdomen ska göra om det händer igen och hur han/hon kan förhindra upprepad utsatthet.

Syfte: Att reducera aggressivitet samt förhindra nya brott. Förhindra att ungdomen senare blir gärningsman genom samtal om hur man kan hantera hämndkänslorna och ilskan.

Arbetsblad: Min bild av gärningsmannen och Straffet

Skuld och skam

Ett annat tema som berörs i samtalen på Stödcenter är känslor av skuld och skam. Det är mycket vanligt att brottsoffer skuldbelägger sig själva för det som hänt för att kunna förklara och förstå och därmed känna kontroll. Ofta känner ungdomar också skam, de skäms över att just de har blivit utsatta.

Syfte: Att reducera känslor av skuld och skam

Arbetsblad: Känslomolnen, gubben etc.

Film

Under ett samtal hos stödcenter visas en film som handlar om Daniel som är ett brottsoffer. I filmen beskriver Daniel det han har blivit utsatt för, hans känslor, vilka konsekvenser det blev för honom, rättegången samt hur det känns efteråt.

Syfte: Huvudsyftet är att ungdomarna ska se att de inte är ensamma om att känna och tänka som de gör. Att få veta att reaktionerna efter att ha blivit utsatt för en kränkning är normala hjälper den unge och kan minska den psykologiska pressen.

Arbetsblad: Frågeställningar kopplade till filmen.

Konsekvenser

Samtal kring vilka konsekvenser brottet har medfört samt hur ungdomen ska gå tillväga för att hantera eventuella konsekvenser. Även känslan av förlust och sorg diskuteras.

Syfte: Att visa på att brott ger konsekvenser men att det går att hantera följderna på olika sätt och med hjälp av andra. Hjälpa ungdomen att hitta strategier för att hantera följderna av ett brott, att göra det omöjliga möjligt, för att kunna återgå till ett fungerande vardagsliv och ett liv som i möjligaste mån liknar livet innan brotts handlingen. Detta för att undvika långsiktiga konsekvenser för den unges liv och beteende.

Arbetsblad: Problemområden och konsekvenser.

Nätverk

Under ett samtal görs en kartläggning över ungdomens nätverk för att se vilka personer som kan vara till hjälp och stöd. Kartläggningen avser även klarlägga om personer i ungdomens nätverk är i behov av stöd eller rådgivande samtal för att kunna hjälpa ungdomen i sin bearbetning av brotts handlingen. Ett bra bemötande och stöd är avgörande för brottsoffers återhämningsprocess.

Syfte: Syftet är att hitta viktiga och fungerande personer i ungdomens naturliga nätverk som är och kan vara ett stöd för ungdomen. Stödcenter skall endast vara en parentes i ungdomens liv.

Arbetsblad: Nätverkskarta.

Glädjeområden

Samtal kring vad som är bra och fungerande i livet. Att flytta fokus från bekymmer till det som ger glädje i livet och hjälpa ungdomen att se sina möjligheter till utveckling och/eller förändring.

Syfte: Att ungdomen ska orka gå vidare efter det som hänt och kunna hantera sin vardag.

Arbetsblad: Glädjeområden, framtiden etc.

Medling

Samtal om ungdomens förhållande till gärningspersonen och tankar kring eventuell träff/samtal med gärningspersonen.

Syfte: Att sätta igång tankar kring möjligheten att möta den som gjort en illa för att minimera de negativa följderna av brottet.

Arbetsblad: Medling.”

Stödcentrum för unga brottsoffer i Uppsala

Nedanstående text utgör ett utdrag ur en verksamhetsbeskrivning för Stödcentrum för unga brottsoffer, Uppsala kommun.

Arbetsmetod /metodik

I juni 1999 startade socialtjänsten i Stockholm stad och polismyndigheten i Stockholm län projektet Stödcentrum för unga brottsoffer . Initiativtagare och samordnare var Ann Hellströmer. Hon har upparbetat och utvecklat en arbetsmetod och metodik för arbete med unga brottsoffer. Denna arbetsmetod har gett mycket positiva resultat. Idag rekommenderar Socialstyrelse den metoden för andra kommuner som håller på att bygga upp Stödcentrum för unga brottsoffer. I Uppsala har vi delvis den metoden och det arbetssättet som grund för verksamheten. [...]

Den första träffen handlar om att berätta vad Stödcentrum kan erbjuda dem. Brottsoffret får möjlighet att berätta om hur han/hon mår. Efter första samtalet bokas tre tider för återbesök.

Det första samtalet går ut på att bearbeta känslorna kring brottet och att bygga upp den unges självförtroende så att han/hon kan lämna brottet bakom sig. Ungdomen får i hemläxa att skriva ner brottshändelsen eller rita en brottsplats eller förbereda en muntlig beskrivning av den som har hänt. På så sätt är det lättare för den unge att sätta in händelsen i ett sammanhang, förstå sina egna reaktioner och börja bearbeta dem. Dessutom kan beskrivningen användas i en eventuell rättegång.

Det andra samtalet går ut på att diskutera den unges känslor - rädsla, kränkning, ilska, inre kaos, sorg. Den unge får bekräftelse på att alla dessa negativa känslor är normala och är en följd av att man fallit offer för brott. Brottsoffret vägleds i bearbetningsprocessen och får hopp om att kunna återgå till det normala livet.

Vid det tredje samtalet bearbetas brottsoffrets hämnd- och hatkänsla mot gärningsmännen. I och med det reduceras brottsoffrets aggressioner.

Ungdomar som har utsatts för ett brott är inte en homogen grupp där alla reagerar på samma sätt och har lika hjälpbehov. Alla individer har sitt unika sätt att reagera på en traumatisk händelse. En del ungdomar tillfrisknar snabbare och behöver därför inte mer än tre samtal. En del går genom krisens olika faser långsammare. Reaktionerna kan variera i styrka och varaktighet. I de fall där behandlaren ser ett behov i en fortsatt kontakt med brottsoffret och denne upplever samma behov, bokas ytterliggare tre samtal. Detta för att ge brottsoffret möjlighet att gå igenom krisen i sitt eget tempo. Brottsoff-

rets psykiska reaktioner avviker inte från andra krisartade och traumatiska upplevelser. Enligt Cullbergs kriteori inleds krisen med en chockfas som följs av en reaktionsfas. Därefter följer bearbetningsfasen och så småningom nyorienteringsfasen. De två första faserna är mest akuta delen av krisen.

Föräldrar till unga brottsoffer går i sin tur samma väg genom krisens olika faser som deras barn gör. Utöver de känslorna som deras barn upplever har föräldrarna skuldkänsla (kunde inte skydda mitt barn, var inte där när det hände, klarar inte av att se mitt barn lida). I andra fall skuldbelägger föräldrar sina barn i stället (skulle du varit hemma den kvällen, som jag sade till dig, skulle det inte hänt dig). Genom det sista utsätter föräldrarna sina redan utsatta barn för sekundär trauma. För att medvetandegöra föräldrarna om den smärtsamma processen som både de själva och deras barn går igenom och hjälpa dem hitta ut från förvirring och irrationellt uppträdande erbjuds föräldrarna tre stödsamtal som sker separat från samtalet med deras barn.

Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm

Nedanstående text utgör ett utdrag ur en skrift om Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm – *Hej kompis, får jag låna din mobil...?* – utgiven av Stockholms stad år 2001.

”Teman att samtala om

Brottshändelsen

Debriefing genom att noggrant gå igenom brottshändelsen och känslorna som brottet medförde. Ställ följdfrågor: Var du ensam? Hur gick gärningsmannen tillväga? Fanns det några vittnen? Hur kom du ifrån situationen etc.?

Omgivningens bemötande

Hur har din familj och dina vänner reagerat? Hur har du blivit bemött av polis, sjukvårdspersonal, skolpersonal etc.?

Reaktioner

Hur mådde du precis efter brottshändelsen? På vilket sätt har du reagerat? Hur är det nu?

Har brottet påverkat ungdomens livssituation?

Har vardagslivet förändrats sedan brottshändelsen? Vågar du röra dig fritt som förut? Har du drabbats av exempelvis humörsvängningar, sömnsvårigheter, koncentrationssvårigheter, ångest?

Känslor av rädsla och av att vara kränkt

Har självförtroendet påverkats av händelsen? Är du rädd för gärningsmannen? Är du rädd för att utsättas för ytterligare ett brott?

Risksituationer

Hur skulle du reagera om du råkade stöta på gärningsmannen igen eller om du hamnar i en ny risksituation?

Hämndtankar

Har du hat- och hämndkänslor mot gärningsmannen? Hur kan du bli av med dina frustrationer?

Vikten av upprättelse

Tankar kring rättsprocessen och eventuell påföljd. Vad vore en lämplig påföljd om du själv fick välja?

Framtiden

Hur ser framtiden ut?” (Stockholms stad 2001:26)

Arbetsmodell för Stödcentrum för unga brottsoffer enligt Socialstyrelsen i rapporten *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer* (2005)

”Det första egentliga stödsamtalet fokuserar brottet. Den unge får i uppgift att konkret berätta genom att rita och skriva om händelsen och upplevelsen. Det andra samtalet handlar om rädsla, känslan av att vara kränkt och sorg över de förluster som traumat har fört med sig. Det tredje samtalet tar upp känslor inför gärningsmannen och vad han har gjort. Därefter kan den unge komma på fler samtal efter behov. I stödet till den unge läggs stor vikt vid att:

- Hjälpa den unge att berätta händelseförloppet, gärna också skriva ner vad som hänt.
- Bekräfta den unges tankar och reaktioner och förklara att det är vanligt att man reagerar så.
- Tala om strategier för att mildra rädslan och hantera tankar om hat och hämnd.
- Diskutera med den unge vad han/hon ska göra för att undvika att det händer igen.
- Kommunicera med föräldrarna.
- Hålla kontakt med polisen för att kunna svara på den unges frågor kring polisutredningen.
- Ge praktiskt stöd vid rättegång och skadeståndsansökan.
- Informera om brottsskadeersättning.
- Slussa den unge vidare om det behövs annan hjälp än den som stödcentrum kan ge.” (Socialstyrelsen 2005:43)

Litteraturlista

- Adelswärd, Viveka (1995). "Institutionella samtal – struktur, moral och rationalitet. Några synpunkter på värdet av samtalsanalys för att studera mötet mellan experter och lekmän". I: *Folkmålsstudier* 36. Institutet för nordiska språk och nordisk litteratur. Helsingfors: Helsingfors universitet. s. 109-138
- Backman, Christel (2007). *Att utvärdera stödet för brottsoffer i Göteborg. Förstudie: hur kan man göra och vad har gjorts?*. Opublicerad rapport, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Barnombudsmannen (2007). *Vem kan man lita på? Barn och unga berättar om brott*. Barnombudsmannen rapporterar BR2007:02. Stockholm: Fritzes.
- Beronius, Mats (1991) *Genealogi och sociologi. Nietzsche, Foucault och den sociala analysen*. Stockholm: Symposion.
- Best, Joel (1999). *Random Violence. How we Talk about New Crimes and New Victims*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Billquist, Leila (1999). *Rummet, mötet och ritualerna. En studie av socialbyråån, klientarbetet och klientskapet*. Göteborg: Institutionen för socialt arbetet, Göteborgs universitet.
- Bowker, Geoffrey C. & Star, Susan Leigh (2000). *Sorting things out. Classification and Its Consequences*. Cambridge: The MIT Press.
- Brottsofferenheten i Uppsala (2005). *Samarbete mellan Polisen och Stödcentrum för unga brottsoffer; sekretessfrågor*. Promemoria 2005-05-25. Uppsala: Polismyndighetens brottsofferenhet i Uppsala.
- Brottsoffermyndigheten (2007). *Ett nationellt samordningsprogram för brottsofferfrågor*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Brottsofferjourens Riksförbund (2007). *"Jag har aldrig varit utsatt för allvar-*

- ligt brott, men jag har blivit mobbad hela mitt liv". 2740 elever i årskurs 8 svarar på frågor från Brottsofferjouren om brott, rädsla, utsatthet och möjligheter till stöd. Stockholm: Brottsofferjourenas Riksförbund.
- BRÅ (2000). *Ungdomar som rånar ungdomar i Malmö och Stockholm*. BRÅ-rapport 2000:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Burcar, Veronika (2005). *Gestaltningar av offererfarenheter. Samtal med unga män som utsätts för brott*. Doktorsavhandling. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Carlstedt, Malena (2004). *Viktigt med brottsofferperspektiv i det brottsförebyggande arbetet*. En dokumentation från Råd inför framtiden 6. Brottsförebyggande åtgärder i praktiken.
- Christie, Nils (2001). "Det idealiska offret". I: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.) *Det motspänstiga offret*, s. 46-60. Lund: Studentlitteratur.
- Cullberg, Johan (2006). *Kris och utveckling*. Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur.
- Denker, Adriaan (1999). "Factors Affecting Support After Criminal Victimization: Needed and Received Support From the Partner, the Social Network and Distant Support Providers". I: *The Journal of Social Psychology*, 139 (2), pp. 191-201.
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. (1991). "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields". I: DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. (eds.) *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, s. 63-82. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Douglas, Mary (1987). *How Institutions Think*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Ds 1996:61. *Allas vårt ansvar*. Ett nationellt brottsförebyggande program.
- Eskilstuna kommun (2005). *Verksamhetsberättelse – Stödcenter för unga brottsoffer 2005*.
- Estrada, Felipe (1999). *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem: Utveckling, uppmärksamhet och reaktion*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Estrada, Felipe (2007). *Vad vet vi egentligen om ungdomsvåldets utveckling?* www.bra.se/extra/news/+module_instance=12&id=28
- Flyghed, Janne (2000). "Normalisering av det exceptionella – ett led i den sociala kontrollens expansion", sid. 38-68, i Flyghed, Janne (red.) *Brottsbekämpning – mellan effektivitet och integritet. Kriminologiska perspektiv på polismetoder och personlig integritet*. Lund: Studentlitteratur.
- Fondén, Charlotta (2007). "'Gola aldrig ner någon' Intervjuer med personer som i tonåren misstänks för brott". I: Estrada, Felipe & Flyghed, Janne

- (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, s. 213-249. Lund: Studentlitteratur.
- Forkby, Torbjörn (2007). *Socialt arbete i polisens värld. Samverkans villkor och organisering*. Rapport 3:2007. Göteborg: FoU i Väst/Göteborgsregionens kommunalförbund..
- Fredriksson, Eva & Spegel, Kristina (2005). *Vikten av att prata ut: En jämförelse av kvinnliga undersköterskors självs kattade psykiska och fysiska hälsa vid arbetsställning*. Uppsats. Lund: Psykologiska universitetet, Lunds universitet.
- FSUM (2002). Policyprogram för Sveriges Ungdomsmottagningar. Föreningen för Sveriges Ungdomsmottagningar. <http://www.fsum.org/policysv.pdf>
- Goffman, Erving (1973). *Totala institutioner. Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Goodey, Jo (1997). "Boys Don't Cry. Masculinities, Fear of Crime and Fearlessness". *British Journal of Criminology*, Vol. 37, nr.3, pp. 401-418.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (red.) (2001). *Institutional Selves. Troubled Identities in a Postmodern World*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Göteborgs Stad (2004). *Uppdragsbeskrivning – Stödcentrum för unga brottsoffer*. Göteborgs Stad Centrum 2004-05-21.
- Göteborgs stadskansli (2003). *Förslag till Stödverksamhet för unga brottsoffer i Göteborg*. Tjänsteutlåtande 2003-06-24.
- Göteborgs stadskansli (2007). *Förslag till uppdragshandling gällande utvärdering av arbetet för brottsoffer i Göteborgs stad*. Tjänsteutlåtande 2007-09-27.
- Hall, Christopher, Juhila, Kirsi, Parton, Nigel & Pösö, Tarja (red.) (2003). *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services. Interaction, Identities and Practices*. London and New York: Jessica Kingsley Publishers.
- Hanbert, Ann & Lundberg (2001). "Som att lägga pussel' – Om att berätta och skriva sin historia", s. 223-246, i Rönmark, Lars (2001). "Att möta det man möter". *Erfarenheter från Stödcentrum efter brandkatastrofen i Göteborg*. Göteborg: GR Utbildning Läromedel.
- Heber, Anita (2007). *Var rädd om dig! Rädsla för brott enligt forskning, intervju personer och dagspress*. Doktorsavhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hedberg, Malin & Lundin, Katarina (2006). "Jag kommer aldrig att glömma... men lära mig att leva med det". *Fyra ungdomars upplevelser kring Stödprogrammet för unga brottsutsatta i Tyresö kommun*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal högskola.

- Hellberg, Inga (1991). *Professionalisering och modernisering. En studie av nordiska akademiker i offentlig tjänst*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Hilgartner, Stephen & Bosk, Charles L. (1988). "The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model". *American Journal of Sociology*, 94 (1): 53-78.
- Hochschild, Arlie Russell (1983). *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Howard, Judith A. (1984). "The 'Normal' Victim: The Effects of Gender Stereotypes on Reactions to Victims". I *Social Psychology Quarterly*, Vol. 47, No. 3, pp. 270-281.
- Hörnqvist, Magnus (2001). *Allas vårt ansvar i praktiken; en statligt organiserad folkrörelse mot brott*.
- Jeffner, Stina (1997). "Liksom våldtäkt, typ" *Om betydelsen av kön och heterosexuallitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Jensen, Christian, Johansson, Staffan & Löfström, Mikael (2007). *Projektledning i offentlig miljö*. Malmö: Liber.
- Johnstone, Gerry & Van Ness, Daniel W (eds.) (2007). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan.
- Jordan, Thomas (2006). *Tryggare och Mänskligare Göteborg*. Göteborg: Tryggare och Mänskligare Göteborg.
- Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1999). "Local cultures in social work. Ethnographic understanding and discourse analysis of probation work." I: Karvinen, Synnöve, Tarja Pösö & Mirja Satka (red.) *Reconstructing Social Work Research. Finnish Methodological Adaptions*, s. 165-207. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (2003). *At Skabe en Klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Karlsson, Sofie (2006). *Brottsutsatta ungdomars upplevelser av hjälp från Stödcentrum för unga brottsoffer*. Eskilstuna: Institutionen för samhälls- och beteendevetenskap, Mälardalens högskola.
- Kohlfjord, Ingela (2002). "Förrättsligandet av ungdomars konflikter". I: *Sociologisk Forskning* nr. 3-4/2002, s. 116-145.
- Lagerbäck, Björn (2006). *Brottsoffer – deras reaktioner och behov*. Stockholm: Brottsofferjourernas Riksförbund.
- Lalander, Philip (2001). *Hela världen är din. En bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.
- Lennholm, Bo (2006). "Tidlösa teorier om mänskliga livskriser". *Läkartidningen*, nr. 18 2006, volym 103.

- Lipsky, Michael (1980). *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Lindgren, Magnus (2004). *Brottsoffer i rättsprocessen. Om ideala brottsoffer och goda myndigheter*. Stockholm: Jure Förlag AB.
- Lindgren, Magnus (red.) (2004). *Utsatta och sårbara brottsoffer*. Jure Förlag AB.
- Lindgren, Simon (2006). ”’Ungdomsrån’ – uppkomsten av ett begrepp”. I: *Sociologisk Forskning*, nr.2, 2006.
- Ljungwald, Carina (2004). *Socialtjänstens ansvar för brottsoffer. Ur ett rättsvetenskapligt perspektiv*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Loseke, Donileen R. (2003). *Thinking about Social Problems*. New York: Aldine de Gruyter.
- Luks, Linda (2000). *Unga brottsoffers upplevelser och erfarenheter av en stödjande brottsofferverksamhet*. Eskilstuna: Institutionen för samhälls- och beteendevetenskap, Mälardalens högskola.
- Löfstrand, Cecilia (2005). *Hemlöshetens politik – Lokal policy och praktik*. Doktorsavhandling. Malmö: Égalité.
- Malmö Stad (2007). *Malmö stads Brottsofferstöd. Verksamhetsberättelse 2006*. Malmö: Sdf Centrum, Individ och familjeomsorgen.
- Meeuwisse, Anna (1996). ”Projektets dolda funktioner”. I: Sahlin, Ingrid (red.). *Projektets paradoxer*, s.35-56. Lund: Studentlitteratur.
- Meyer, John W. & Rowan, Brian (1991). ”Institutional Organization: Formal Structure as Myth and Ceremony”. I: Powell, Walter W. & DiMaggio, Paul J. (red.) *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, s. 41-62. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Miller, Gale (1997). ”Toward Ethnographies of Institutional Discourse: Proposal and Suggestions”. I: Miller, Gale & Dingwall, Robert (red.) *Context and Method in Qualitative Research*, s. 1-11. London, Thousand Oaks, New Dehli: SAGE Publications.
- Miller, Gale & Silverman, David (1995). “Troubles Talk and Counseling Discourse. A Comparative Study.” I: *The Sociological Quarterly*, Vol. 36, No 4, pp. 725-747.
- Molander, Bengt (1993). *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos.
- Mulinari, Diana (1996). ”Kvinnoprojekt och feminism”. I: Sahlin, Ingrid (red.). *Projektets paradoxer*, s.204-222. Lund: Studentlitteratur.
- Mörner, Ninna (2007a). ”Samverkan viktig för att nå unga”. *Brottsoffer*, nr 3, 2007, s. 15.
- Mörner, Ninna (2007b). ”Nu engagerar sig unga i BOJ”. *Brottsoffer*, nr 3, 2007, s. 16.

- Nilsson, Bo (2003). *Brottsoffer. Offerskapets innebörder och villkor i (o)säkerhetens kultur*. Umeå: Boréa.
- Pearson, Geoffrey (1983). *Hooligan. A history of respectable fears*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & London: Macmillan Education Ltd.
- Pennebaker, James W. (1997). *Opening up. The Healing Powers of Expressing Emotions*. New York: Guilford Press.
- Pennebaker, James W. (2000). "Telling Stories: The Health Benefits of Narrative". *Literature and Medicine* 19, no. 1 (Spring 2000), pp. 3-18.
- Pennebaker, James W. & Seagal, J.D. (1999). "Forming A Story: The Health Benefits of Narratives". *Journal of Clinical Psychology*, 55, pp. 1243-1254.
- Persson, Åsa (2006). "Den rättspolitiska frågan brottsoffer – alla är för, men hur?". I: Granström, Görel, Mannelqvist, Ruth & Weinehall, Katarina (red.). *Brottsoffer – ansvar och konsekvenser. Ett viktinologiskt forskningsseminarium i Umeå den 22 november 2005*. Juridiska institutionens skriftserie, nr 12/2006. Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet.
- Petrie, Keith J., Booth, Roger J. & Pennebaker, James W. (1998). "The Immunological Effects of Thought Suppression". *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 75, No. 5, 1264-1272.
- Presser, Lois (2004). "Violent Offenders, Moral Selves: Constructing Identities and Accounts in the Research Interview". I: *Social Problems*, Vol. 51, No. 1, pp. 82-101.
- Qvarnström, Jennifer & Lindgren, Magnus (2003). *Vad tycker brottsoffren om polisen? En undersökning vid polisen i Västra Götaland*. Polismyndigheten i Västra Götaland.
- Rafaëli, A. & Sutton, R. I. (1987). "Expression of Emotion as Part of the Work Role". *The Academy of Management Review*, Vol. 12, No. 1.
- Rikspolisstyrelsen (2001). *Brottsoffer. En handledning för Polisens del i lokalsamhällets brottsofferstödande arbete*. RPS Rapport 2001:1. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Ryding, Anna (2005). *Välviljans variationer – moraliska gränsdragningar inom brottsofferjourer*. Doktorsavhandling. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Rytterbro, Lise-Lotte & Eklund, Anna (2005). *Tiden läker alla sår? En utvärdering av Stödcentrum för unga brottsoffer*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Rönmark, Lars (red.) (2001). "Att möta det man möter". *Erfarenheter från Stödcentrum efter brandkatastrofen i Göteborg*. Göteborg: GR Utbildning Läromedel.

- Sahlin, Ingrid (1996). "Inledning". I: Sahlin, Ingrid (red.). *Projektets paradoxer*, s.13-34. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlin-Andersson, Kerstin (1996). "I styrbarhetens utmarker". I: Sahlin, Ingrid (red.). *Projektets paradoxer*, s.118-143. Lund: Studentlitteratur.
- Socialstyrelsen (2004). *5 kap. 11 § SoL – en uppföljning av socialtjänstens arbete*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2005). *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2006). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*. Delrapport 2006-06-15. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Sonestedt, Tommy (2003). *Ungdomsmottagningarna i Västra Götalandsregionen. Enkätstudie okt-dec 2002*. Västra Götalandsregionens revisionsenhet.
- Spera, Stefanie P., Buhrfeind, Eric D. & Pennebaker, James W. (1994). "Expressive writing and coping with job loss". *Academy of Management Journal*, Vol. 37, No. 3.
- Stockholms stad (2001). *Hej kompis, får jag låna din mobil...? En skrift om Stödcentrum för unga brottsoffer i Stockholm*. Stockholm: Preventionscentrum Stockholm, Socialtjänstförvaltningen, Stockholms Stad.
- Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg (2004). *Projekt Unga möter Unga – Samtal och värderingsövningar om unga som utsätts för brott*. Göteborg: Stödcentrum för unga brottsoffer.
- Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg (2005). *Överenskommelse StödCentrum för unga Brottsoffer 2005*. Göteborg: Stödcentrum för unga brottsoffer.
- Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg (2006). *Överenskommelse StödCentrum för unga Brottsoffer 2006*. Göteborg: Stödcentrum för unga brottsoffer.
- Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg (2007). *Överenskommelse StödCentrum för unga Brottsoffer 2007*. Göteborg: Stödcentrum för unga brottsoffer.
- Stödcentrum för unga brottsoffer i Sundsvall (2006). *Statistik för Stödcentrum för Unga brottsoffer 2005*. Sundsvall: Stödcentrum för unga brottsoffer i Sundsvall.
- Stödcentrum för Unga i Västerås (2007). *Besök till Stödcentrum för Unga 2006-01-02 – 2007-02-20*. Västerås: Stödcentrum för Unga i Västerås.
- Svensson, Bengt (1996). *Pundare, jonkare och andra: med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

- Svensson, Kerstin (2006). *Socialt arbete med brottsoffer. Sympati, empati och organisering*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Tham, Henrik (2001). "Brottsoffrets uppkomst och framtid". I: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Uhnöo, Sara (2003). "Men syskon bråkar ju" – ungdomars tal om syskonbråk. Paper presenterat vid doktorandseminariet, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Uhnöo, Sara (2006) "'Det var bättre när jag var liten' – ungdomars tal om dagens våldsutveckling." Opublicerat paper. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Uhnöo, Sara (2008). *Ungdomars tal om rädsla för våld*. Göteborg: Tryggare och Mänskligare Göteborg.
- Uhnöo, Sara (kommande). *Ungdomars tal om våld*. Doktorsavhandling. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Weber, Max (1991) "Vetenskap och politik", sid. 1-163, i *Tre klassiska texter*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Wingfors, Stina S. (2004). *Socionomyrkets professionalisering*. Göteborg Studies in Sociology No 20. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Åkerström, Malin (2001). "Annie – en motberättelse". I: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.). *Det motspänstiga offret*, s.265-281. Lund: Studentlitteratur.
- Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (2001). "Inledning". I: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.). *Det motspänstiga offret*, s.7-24. Lund: Studentlitteratur.
- Österberg, Eva (2002). "Upptäckten av den oskyldiga människan: brottsoffer som problem". I: Bergenlöf, E, Lindstedt Cronberg & Österberg, E (red.). *Offer för brott*, s. 9-24. Lund: Nordic Academic Press.

Övriga icke daterade dokument

- Verksamhetsdokument för Stödcenter för unga brottsoffer, Eskilstuna kommun.
- Verksamhetsbeskrivning för Stödcentrum för unga brottsoffer, Uppsala kommun.

Internetkällor

- www.tryggaremanskligare.goteborg.se
www.ungabrottsoffer.se

Rapporter från FoU i Väst/GR

- 2:2008 Att utvecklas och växa – om att införa MSMT (multisystemisk miljöterapi på barn- och ungdomsinstitutioner *Susanne Liljeholm Hansson*
- 1:2008 Gängrelaterat ungdomsarbete. Utvärdering av Ung och Trygg i Göteborg *Torbjörn Forkby*
- 7:2007 Framtidens hemtjänst. Om valfrihet/inflytande, förenklad biståndsbedömning och nya yrkesroller *Carina Löfström*
- 6:2007 Föräldrakraft. En studie om implementering av ett föräldrastödsprogram i Bergsjön, Linnéstaden, Mark och Orust *Inga-Lill Jakobsson*
- 5:2007 Serviceinsatser inom socialtjänsten. Perspektiv, inriktning och utsatta barns skydd *Torbjörn Forkby/Lena Larsson*
- 4:2007 Regional utveckling möter socialtjänst. Slutrapportering i utvärderingen av Urbal-projektet *Anna Johansson*
- 3:2007 Socialt arbete i polisens värld. Samverkans villkor och organisering *Torbjörn Forkby*
- 2:2007 Lotsning, hänvisning och råd – en telefonjour för äldre. Utvärdering av ÄldreLotsen *Rebecka Arman*
- 1:2007 Varför handledning? Handledning som professionellt projekt och organisatoriskt verktyg inom handikappomsorg och individ och familjeomsorg *Staffan Höjer/Elisabeth Beijer/Therese Wissö*
- 6:2006 Hemmalaget formeras. Ett exempel på framväxten av öppna insatser i social barnavård *Torbjörn Forkby*
- 5:2006 Krav eller möjlighet? Kommunanställdas erfarenheter av att medverka i kompetensanalysprojektet Samlat GREPP *Theresa Larsen/Eva Sennemark*
- 4:2006 Från EU-program till kommunal praktik. Erfarenheter av att driva samlingsprojekt med stöd från Svenska ESF-rådet *Theresa Larsen*
- 3:2006 Att bo eller inte bo. Om satsningen ”Bra boende” i stadsdelen Bergsjön i Göteborg och om strategier för att motverka hemlöshet *Catharina Thörn*
- 2:2006 Att bemästra missbruk hos ungdomar. Ungdomsteamet Mini Marias öppenvård för ungdomar och familjer *Annika Hallén Hemb/Pia Färdig*

- 1:2006 Att ta bort trösklarna till ett självständigt liv. Slutrapport från studien om nyttan och värdet av bostadsanpassningar
Lisbeth Lindahl/Rebecka Arman
- 9:2005 Katalysatormodellen i brottspreventiv samverkan. Utvärdering av Ung och Trygg i Göteborgs första fas *Torbjörn Forkby/Theresa Larsen*
- 8:2005 Ledarskap och sjukfrånvaro. En jämförande studie av arbetsplatser med hög respektive låg sjukfrånvaro *Ingrid Tollgerdt-Andersson*
- 7:2005 In i hjärtat och upp i huvudet. Om betydelsen av FoU-stipendier vid FoU i Väst/GR *Elisabeth Beijer*
- 6:2005 En förändrad livsvärld. Äldres upplevelser av sin rehabiliteringssituation efter en sjukhusvistelse *Gill Asplin/Lisbeth Lindahl*
- 5:2005 Personligt Ombud. Erfarenheter från arbete med psykiskt funktionshindrade personer i Västra Götaland. En antologi om och av personliga ombud och deras uppdragsgivare/klienter *Red. Lars Rönmark*
- 4:2005 Det möjligas konst. Om ekonomiskt bistånd, utredning och rehabilitering *Red. Peter Dellgran/Socialsekreterare från SDF Biskopsgården*
- 3:2005 Nyttan och värdet av bostadsanpassningar ur olika perspektiv, delrapport 1. En studie gjord i Göteborgs Stad om nyttan och värdet av bostadsanpassningar *Rebecka Arman/Lisbeth Lindahl*
- 2:2005 Hur lagar man ett hjärta? Berättelser om BUP-personalens arbete med brandungdomarna i Göteborg *Cajsa Malmström*
- 1:2005 Att samordna stöd. Om det långsiktiga arbetet i Göteborg efter branden 1998 *Ann-Sofie Magnusson*
- 5:2004 Kidnappad av verkligheten. Om vägar ut ur långvarigt ekonomiskt biståndsmottagande *Lennart Forsberg*
- 4:2004 Att få vara den jag är – trots allt. Om hälso- och sjukvård på ett äldreboende *Anette Hansson Klevner/Maria Karlsson*
- 3:2004 Multiversitetet. Förnyelse av högre utbildning i samverkan med kommuner och universitet *Claes Alexandersson*
- 2:2004 På väg mot en möjliggörandets praktik. Samverkan mellan barn och ungdom i riskzon i Kungsbacka. En slutrapport från utvärderingen av B.U.S. *Torbjörn Forkby*
- 1:2004 Behövs det böcker på äldreboendet? Bibliotekens medier – en resurs inom äldreomsorgen *Lena Frändberg*
- 6:2003 Vad styr patientens väg genom vården? *Reidun Johansson/Gun Pettersson*
- 5:2003 Bevilja och ta emot hjälp. Om biståndsbedömare och äldre i kommunal äldreomsorg *Monica Nordström/Anna Dunér*
- 4:2003 Samhörighet och plikt. Om anhängvårdare med icke-svensk bakgrund *Eva Hildeblom*
- 3:2003 En vit julgran och gulliga tapeter på toaletten. Utvärdering av ungdomsteamets förebyggande arbete i Bergsjöskolan, slutrapport *Torbjörn Forkby*
- 2:2003 Att finna sin väg. Socialt arbete i mötet mellan frivilliga och offentliga organisationer *Red. Lars Rönmark*

- 1:2003 Dilemman i biståndsbedömarnas yrkesutövning
Anna Dunér/Monica Nordström
- 7:2002 Det är vi och vi är tillsammans. Sju manliga anhörigvårdare berättar *Annikas Strandberg*
- 6:2002 Livet på en dagcentral. Om hälsofrämjande arbete och utveckling av stödjande miljöer för äldre *Lena Lindell*
- 5:2002 Kvinnligt möte – en kraft på väg ur missbruk. Om erfarenheter från en forsknings- och utvecklingscirkel om stöd till kvinnor med missbruk och deras familjer *Red. Karin Trulsson*
- 4:2002 Att ge vardagsstöd till människor med funktionshinder
Red. Tone Engen/Anette Klippe/Per Skoglund
- 3:2002 Upptäckten av det kvinnliga perspektivet. Om kvinnor och män i missbruksbehandling *Annikas Hallén Hemb/Pia Olsson* (upplagan slut)
- 2:2002 Levande mötesplatser – om att skapa nätverk. Kollegiegranskning i tre projekt inriktade på folkhälsoarbete för äldre *Monica Nordström*
- 1:2002 Utvärderingsverkstäder – stöd för interna utvärderingar
Per-Åke Karlsson
- 7:2001 Visionen om professionen *Torbjörn Forkby*
- 6:2001 Från kulturkrock till minibyråkrati *Torbjörn Forkby*
- 5:2001 Vad vill anhörigvårdarna i Göteborg? *Ingela Kraft*
- 4:2001 Att möta det man möter. Erfarenheter från Stödcentrum efter brandkatastrofen i Göteborg *Red. Lars Rönnmark*
- 3:2001 Hembesök – ett arbetssätt i socialt omsorgsarbete
Monica Nordström/Anna Dunér
- 2:2001 Kvalitetsutveckling genom erfarenhetsutbyte *Leila Billqvist*
- 1:2001 På natten ringdes jag in. Att lära sig av det oförutsebara i krisgruppernas arbete efter branden på backaplan i oktober 1998
Tuija Nieminen Kristofersson

Stödcentrum för unga brottsoffer i Göteborg bedrevs som ett projekt under perioden 2004-2008. Denna utvärdering omfattar studier av verksamhetens organisering och förändring, selektions- och hjälpprocessen samt det utåtriktade arbetet. Några centrala frågor har varit: Hur omsätts verksamhetens uppdrag till konkret praktik? Vad utgör brottsofferstöd? Vilka gränsdragningar gör brottsofferstödarna i relation till hjälpsökande ungdomar och andra professionella aktörer? Hur arbetar brottsofferstödarna för att nå ungdomar som varken polisanmäler brottshändelsen eller söker hjälp? Hur arbetar man för att sprida kunskaper om det unga brottsoffrets situation till andra professionella aktörer, ungdomar och allmänheten?

Författaren avgränsar expertdiskursen, det vill säga de grundläggande antaganden, förväntningar, förhållningssätt och sätt att tala om brottsutsatta ungdomars problem och behov som förekommer inom verksamheten, och visar hur denna präglar arbetet både med och för brottsutsatta ungdomar.

Cecilia Hansen Löfstrand är forskare vid Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Fouväst GR

FORSKNING OCH UTVECKLING INOM VÄLFÄRDSOMRÅDET

Besök Gårdavägen 2 • **Post** Box 5073, 402 22 Göteborg • **Tel** 031-335 5000

Fax 031-335 51 17 • **e-post** fou@grkom.se • www.grkom.se/fouivast

